Toplum ve Bilim

YAZ-1983 SAYI 18 19 20 21 22

Üç Aylık Dergi

Toplum ve Bilim

YAZ 1983 Sayı 18, 19, 20, 21, 22

Recep PEKER / İnkılap Ders Notları
Özel Sayısı

Kurucu Üyeler Sencer Divitçioğlu, Asaf Savaş Akat, Tuncay Çavdar

Sorumlu Yönetmen : Huricihan İnan

Yayın Kurulu Asaf Savaş Akat, Murat Belge, Kemal İnan, Şerif Mardin, İlhan Tekeli, Zafer Toprak

Sahibi : Birikim Yayımcılık Koll. Şti. adına Osman Balcıgil

Dizgi - Baskı - Cilt : Gözlem Matbaacılık Koll. Şti.

Bu sayıda .....

Recep Peker tek parti döneminin belli başlı sözcülerinden biri. Uzun yıllar Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliği yapmış ve 1935 Kurultayı'ndan sonra bu görevle birlikte İçişleri bakanlığını da üstlenmiş. 1936 yılında Atatürk tarafından ve denildiğine göre parti içinde kendine çok güçlü bir konum edindiğinden görevinden alınmış. 1946 yılında Peker, İsmet İnönü tarafından başbakanlığa getiriliyor. Tek parti rejiminin bu ana savunucusunun çok partili döneme geçişte başbakan olması oluşmakta olan demokratik ortamda sürtüşmelere yol açıyor ve İnönü'nün de muhalefet partilerine karşı ılımlı bir tutum alması sonucu Peker 1947'de istifaya zorlanıyor.

Bu sayıda Cumhuriyet tarihinin ilk dönemlerine, özellikle tek parti anlayışına ışık tutması nedeniyle önemli gördüğümüz Recep Peker'in **İnkilâb Dersleri Notları**'nı yayınlıyoruz. 1934 yılında üniversitelere inkilâb dersleri konmuş ve ilk konferansı İsmet İnönü vermişti. Recep Peker'in ders notları ilk kez Halk evlerinin resmi organı olan ve Cumhuriyet Halk Partisinden mali destek gören **Ülkü** dergisinde yayınlanmıştır.

Recep Peker derslerinde iki ana kavram üzerinde duruyor : inkılâb ve istiklâl. İnkilâb «sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı ne varsa bunları yerinden söküp onların yerine ileriyi, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymak» olarak tanımlanıyor. Bu tanım beraberinde bir tarih anlayışı, Türk - Osmanlı tarihinin bir tefsirini getiriyor. Böyle bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu parlak dönemini Batı Avrupa'da medeniyetin gelişmesinden önce yaşamış ve bundan sonraki dönemde din öğesi Osmanlıyı medeniyetten uzak tutmuş. Din taassubunun yanı sıra Osmanlıdaki «militarist» eğilim imparatorluğun askerlik dışı sahalarda gelişmesini önlemiş. Osmanlı tarihine bu yaklaşım büyük ölçüde 19'uncu yüzyıldan bu yana batı gözlemcilerinin ve özellikle batılı şarkiyatcıların eserlerine hakim olan «Doğu despotluğu» ve İslamiyetin batılılaşmaya engel olu-

şu görüşlerini yansıtmaktadır. Diğer taraftan Peker Osmanlı tarihinin ve geleneklerinin köklülüğü karşısında inkilâbın gerçekleşmesi için zor kullanmanın gerekliliğini vurguluyor. Bu da iyi olduğu varsayılan bir ilericilik - batıcılık adına sadece bir tarihin ideolojik kalıplara indirgenip yadsınması değil, bu yadsımada zor kullanmanın meşrulaştırılması oluyor.

Peker Osmanlı tarihini bir kenara iterken tüm insanlık tarihini (yani Batı Avrupa tarihini) bize maletmekte ve bu tarihin bir eleştirisini yapmakta. Bu eleştiride Fransız devrimi ile özdeşleşen «Hürriyet inkılabı» ön planda. Bu bağlamda Peker «mürteci», gerici ögelere söz hakkı veren parlamenter rejimler (başka bir deyimle «profesyonel siyasa»), anarşizme giden ferdiyetcilik, sınıf hareketlerine yol açan özgürlük ortamları üzerinde duruyor. Batının geçirdiği ve büyük ölçüde «hürriyet inkilabının» neden olduğu bu sarsıntılı evreleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine özgü sosyal - ekonomik - siyasal bir yapı benimseyerek atlattığını iddia ediyor. Böylelikle liberal devlet yerine ulusal devlet, parlamentarizm yerine tek partili ve Şefli ulusal siyasa, liberal ekonomi yerine ulusal ekonomi önerilmekte. Bu yaklaşımla Peker, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı taklitciliğinden kurtulduğunu, kendi tarihine özgü yapıları benimsediğini ve bunun istiklâl mücadelesi için elzem olduğunu söylüyor.

Peker'in inkilâb ve istiklâl anlayışında bazı belirsizlikler göze çarpıyor. Önce Peker'in özellikle üzerinde durduğu ve istiklâl için vazgeçilmez olan «ulusal»lık veya inkilâbın özgünlüğünün nereden kökenlendiği pek açık değil. Kısacası - Osmanlı tarihini yadsıyan ve Türk tarihine de «Türk ulusunun kanındaki yücelikten» öte bir atıfta bulunmayan Peker tarih dışı bir «ulusal»lık, özgünlük öneriyor. İkinci olarak, bu ulusallık ve inkilâbcılık topluma rağmen bir anlayış şeklinde sunulmakta. Öyle ki toplum için neyin iyi, neyin doğru olduğunu bilen bir kadro - bir parti var, bu parti iyiyi, doğruyu topluma kabul ettirmekle sorumlu, tüm bu girişimler toplumun kendi kurumları, inançları bahasına da olsa. Peker'in çok partili dönemde başarısız olması pek tesadüf olmasa gerek.

Toplum ve Bilim, sayı 18, 19, 20, 21, 22, Yaz 1983

İNKİLAP DERSLERİ

Recep Peker (*)

AMAÇ

Arkadaşlar, yeryüzünün arılık ve baylık bakımından üstün bir ulusu olan Türkleri yüksek bir hızla yokluktan varlığa, düşkünlükten onura ve üstünlüğe götüren büyük evrensel hadiseyi Türk inkılabını, birlikte gözden geçireceğiz. Bu derslerde benim payıma düşen. iç idare bakımından Türk inkılabının gözden geçirilmesidir; bu, oldukça derin bir ehemmiyet arzeder. İç idare derken, inkılabın iç politika bakımından, askerlik bakımından görüşünü, inkılabın getirdiği yeni siyasal mefhumları, kendi görüşümüzle gözden geçirmekle beraber, bu mefhumların başka ülkelerde tatbik edilen siyasal şekillerle karşılıklı ola-

* 1888'de İstanbul'da doğdu. Askeri Rüştiye'yi, Kuleli Askeri Lisesi'ni ve Harbiye'yi bitirdi. 1920'de T.B.M.M. Genel Sekreterliğine seçildi. 1923'de CHP Genel Sekreteri oldu. Milli Savunma, İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıklarında bulundu. 1935 - 1942 yılları arasında üniversitelerde, Devrim Tarihi dersleri verdi. 1946 - 1947 yılları arasında Başbakan oldu. 1950'de İstanbul'da öldü.

rak mukayesesini aynı zamanda göz önünde bulunduracağız. Bu arada varlığımıza temel olan istiklal mefhumunu ve istiklal kavgalarımızı da görüp görüşeceğiz. Bu derslerin amacı inkılap devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma hayatına çıkacak olan genç Türk nesillerine, yeni unsura aşılamaktır ve onları yaşadığımız inkılap prensipleriyle yetiştirip vazifeye hazırlamaktır. Onun için vakaları birbiri ardına sıralayıp, onları bir tarih dersi gibi mütalaa etmeyerek, bizi söylediğim amaca ulaştıracak bir metotla vazifemizi yapacağız.

ULUSAL BİRLEŞİK İNANIŞ

Her sosyal heyetin büyük küçük gidişlerinde birtakım ana ve öz fikirler vardır. Bir hâkim elbette yalnız hak fikrinin gösterdiği yollardan gider; bir hekim fizyolojik noktaları, fizyolojik kanunları göz önüne alır. Bu suretle bütün bilgi sahipleri kendi hayatlarında belli birtakım istikametler kovalarlar. Fakat bu başka başka istikametleri kovalayanlar bir ulus birliğini ve bu birlik siyasasının ana fikirlerini anlamakta, buna uymakta birleşmezlerse, o ulusun hayatında tökezletici aksamalar olur. Bir ulus ifade eden her kalabalığın muayyen bir fikri sabiti olmalıdır. Bugünkü Türk sosyal heyetini teşkil eden hakim, hekim, tüccar, esnaf, her fert, öz inanış olarak köklü fikirlere bağlanmış olmalıdır ki, bugünkü ana varlığın özü, inkılap fikri sürçüp sürtmeğe mahkûm olmasın.

Müspet bilgiler, klasik usullerle ve her biri ayrı bir şekilde öğretilir. Fakat mektep sıralarının, bir dereceye kadar üniversitenin öğrettiği bu şeyleri bir ulusun her ferdi bir ana yolda, bir ana görüşle tatbik etmeye muvaffak olamazsa, bu ulusun, her biri başka tarafa çeken bir insan yığınından farkı kalmaz. Her ulusun müşterek bir inanç istikameti olmalıdır.

İşte üniversite ve yüksek tahsil gençleri için inkılap dersleriyle amaç edinilen şey, Türk ana inanış istikametini, sizlere aşılamak, sizlerin kafalarınıza yerleştirmektir.

Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel olan her inkılap, ileri gidiş esnasında, nesiller, zamanlar geçtikçe, şefler değiştikçe hız ve heyecanını kaybeder. Bu safhalarda yavaş yavaş ana fikirlerden gerilemeler görülür. Bu heyecan hayat boyunca —insan hayatı değil— bir

ulusun hayatı boyunca nesilden nesile aynı hızı, aynı canlılığı muhafaza etmezse feragatler başlar, ana inanışlardan kaybedilir. İnkılabı yoketmek, kayalara çarptırmak isteyen unsurlar bu hızı eksiltebilirler. Buna yol vermemek için biz kurtuluş ve diriliş devrimizin sıcaklığını nesilden nesile nakletmeliyiz.

İNKILAPTAN ÖNCE

İnkılap mevzuunu göz önüne koymadan önce, Türk inkılabı bir güneş gibi dünya ufuklarına doğarken vaziyet ne idi? İçindeki öz unsurunu, Türkleri daha çok ezmiş ve harcamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlardaki halini gözden geçirmek ve Türk inkılabından önce yeryüzünün siyasal vaziyetini kısa bir tablo halinde mütalaa etmek gerektir. Ta ki bu inkılabın nasıl ve ne güçlükler içinde başladığı ve başarıldığı dinleyenlerin gözünde ve kafasında canlanmış olsun.

Tablo şudur : Yeryüzü çok geçmiş zamanlarda yer yer parça parça medeniyet kıvılcımlarıyla aydınlanmış bulunuyordu. Bu kıvılcımların her biri kendi devrelerini yaşadı. Ondan sonra yeryüzünü insan yaşaması, insan hakkı bakımından tüyler ürpertici karanlıklar bürüdü. Bu karanlık devir birtakım vakalarla dolu geçti. Nihayet bu uzun karanlıktan sonra 15. yüzyıl ortalarında bugünkü medeniyet aydınlığının ilk müjdeci ışıkları seçilmeye başlandı, 15. yüzyıl ortaları II. Mehmet'in İstanbul'u aldığı zamanlardır. Bu sırada dünya, ileri gidiş, ilim ve bilgi bakımından geriydi. O devrin insanları henüz Amerika'yı bilmiyorlardı. Ümitburnu yolu dahi keşfedilmiş değildi. I. Selim o zamana göre evrensel bir idare varlığı davasını ifade eden halifeliği üzerine aldığı zaman henüz dünya haritası ve evrenin fizik hareketleri bilinmiyordu. Osmanlı İmparatorluğu Bağdat'tan Macar ovalarına kadar uzanırken, ismi bize daha dünkü bir varlık kadar yakın gelen büyük bilgin Galilée henüz doğmuş değildi. Bunları söylemekten maksat, Osmanlı Devletinin büyük şevketi esnasında dünyanın ne kadar geri olduğunu kısa bir dil dokunuşu ile meydana koymaktır. Osmanlı İmparatorluğu sınır tanımayan bir ilerleme ile şişip genişliyordu. İmparatorluk genişleyip şiştikçe, bu ana varlığı vücutlandıran küçük parçalar, bu genişlemenin tam aksi olarak birbirinden ayrılıp parçalanıyor, manevi bakımdan için için zayıflayarak adeta dağılmak istidadını gösteriyordu.

Dünyanın yeni doğan medeniyet hareketine iştirakimiz istenildiği kadar çabuk ve geniş olmadı. Matbaayı üç yüz yıl kadar sonra ala-

bildik. Jean Götenberg'ten İbrahim Müteferrika'ya kadar geçen zamanı üç yüzyıl kadar hesaplayabiliriz.

Dünyanın bu ilerleyişine rağmen, umumi dünya bilgisine yabancı bakan bir ruhi halet, din telkincilerinin, saray telkincilerinin dehşetli tesirleri, bizi medeni âlemden uzaklaştırıyor, bizi genel bilgi seviyesinden çok geride bırakıyordu.

Türk inkılabının doğduğu zamandan bir buçuk yüzyıl önce olan Çeşme Vakası'nı bu geriliğin bir misali olarak hatırlatacağım. Vaka hem askerlik ve hem de bilgi bakımından imparatorluğun yüzünü kızartacak mahiyettedir. Rus donanması Çeşme'de Osmanlı donanmasını bastırdı ve mahvetti. İstanbul'da devleti idare edenler Boğazlardan geçmeyen bir Rus donanmasının Çeşme'ye nasıl geldiğini tahayyül bile edemiyorlardı, böyle bir deniz yolunun mevcudiyetini bilmiyorlardı. O zamanın en yüksek mevkilerine geçmiş Osmanlı idarecilerinin kafaları, bugünün en okumamış insanlarının kafalarından daha geriydi. Baltık Denizi'nden çıkan bir Rus donanmasının Cebelüttarık Boğazı'ndan geçip Çeşme'ye gelişini hayretle karşılıyorlardı. Maksadım, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın ileri gidişte en çok hız aldığı bir zamanda, en basit bilgileri anlamaktan bile uzak bir devir yaşadığını önünüze sermek ve hatırlatmaktır. Şunu da tekrarlayayım ki, yeryüzünün ilerleme devri, bugün en büyük aydınlık halinde gözleri kamaştıran medeniyet tarihi, o kadar uzak değildir, pek taze ve çok gençtir.

Napoléon, Moskova seferini yaptığı sıralarda, yani bundan yüzyıl kadar önce, insanlığın elinde at ve yelkenden başka çekme ve taşıma vasıtası yoktu, buhar henüz bulunmamıştı. Bu esnada, Osmanlı İmparatorluğu geniş sınırları içinde birbirine zayıf bağlarla bağlı olan unsurları bir araya toplayarak bir devlet kurduğunu sandığı zamanlarda bile, medeniyet o kadar ileri gitmiş değildi. Napoléon devrinde ve Napoléon devrinden sonra olsun, bilgi noktasından kalkınmayı kendisine iş edinecek bir Osmanlı idaresi; bizim neslimiz büyük Türk inkılabını yaparken, varlık bakımından, ekonomi bakımından çorak bir çöl manzarası gösteren bugünkü vaziyetle bizi karşılaştırmazdı ve bu inkılabı nispeten daha kolay tahakkuk ettirmek imkânını verirdi. Osmanlı devrinde bizim bütün marifetlerimiz hemen hemen harp sanayiine inhisar etmiş oldu. Geniş sınırları korumak ve onun içinde tutunmak gerekti. Bunun için top, tüfek, barut ve deniz harp vasıtaları yapmak lazımdı. Bu çeşit sanatlar epeyce ilerlemiş bulunuyordu. Bir zaman geldi, bu vasıtalar da daha derin ve yeni bilgi ve teknik istedi. Bunlardan mahrum olan imparatorluk harp vasıtalarını ve harbi yapmakta geri kaldı,

yalnız silah ve boğuşma vasıtalarını kullanmakta büyük kudret sahibi olmak, muvaffak olabilmek ve emniyetle yaşayabilmek için hiçbir devirde yeter bir şey değildir. Bunun için vasıtadan başka ve ondan önce yenmek tekniğine, yenmek hırsına ve heyecanına malik olmak şarttır. Bunu basit bir boks maçında bile görmek mümkündür. Osmanlılarda savaş sıcaklığı henüz yaşamakla beraber, savaş kuvveti ve tekniği azalıyordu ve yeryüzünün bilgi ve teknik ileri gidişine göre geri kalan devlet, güçten düşüyordu. Çekilmeler, yüz kızartıcı, baş döndürücü hadiseler birbiri arkasına sıralandı. Batı sınırları önce Tuna'ya indi, imparatorluk sonra Balkanlar'ı bıraktı, Tunca'ya, Ergene'ye ve Boğazlar'a geriledi, durmadan çekildi ve varlığı askeri bir şevketten ibaret bir devir yaşadıktan sonra dünyanın önünde utanacak bir hale geldi. Bir zamanlar, adı anıldığında kendilerinden korkulan Osmanlılar, sayılmaktan, korkunç olmaktan çıktı, gülünç bir hale düştü.

20. YÜZYIL AÇILIRKEN

Nihayet insanlık tarihi 20. yüzyıla açılırken, yeryüzünü kaplayan geniş Türk yığınlarının batı parçası, her yönden gülünç, zayıf ve karmakarışık hale gelmiş olan ve kendisini terkip eden cüzler arasında bir bağlılık kalmayan Osmanlı İmparatorluğu'nun durgunluğu içinde uyuyordu. Bereket versin ki, en büyük imha vasıtaları ve en ezici hadiselerle bile bozulması mümkün olmayan tek bir şey, Türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı. Batı Türkleri bu çöküntü içinde kanının arılığını korudu ve sakladı. Dünyaya batırlık örneği gösteren Osmanlı ordusunun yüksekliği, devlet idaresinin kötülüğüne rağmen, bu orduları yaratan bay Türk ulusunun kanındaki yücelikten ileri geliyordu.

Birkaç küçük tecrübe yapıldı, bunlar kök tutmadan, tarih içinde pek kısa bir devrecik bile geçirmeden sönüp gitti: Tanzimat ve meşrutiyet tecrübeleri...

YERYÜZÜ SAVAŞI

İşte imparatorluk bu hal içinde bulunurken bütün tesirleri dünyanın dört köşesini saran yeryüzü savaşı geldi, çattı. Büyük savaş yenenleri de, yenilenleri de sarsan bir kasırga halinde gelip geçti. Dört imparatorluk bu kasırgadan çöktü, yıkıldı; Romanoflar'ın Rusya'sı, Habsburglar'ın Avusturya - Macaristan'ı, şarka doğru taşıp genişleme-

yi savaş önündeki yıllarda kendisine amaç edinen Hohenzollernler'in Almanya'sı ve Osmanlı İmparatorluğu...

Bütün bu çöküntü içinde en ezgin vaziyette bulunan Osmanlı İmparatorluğu'ydu. O imparatorluk içindeki biz batı Türkleri, sınırlar içinde ve uzaklarda savaştık, boğuştuk. Savaş sonunda bugünkü Türkiye topraklarına düşman orduları her taraftan yanaşmışlardı. Her şeyini kaybetmiş olan bu imparatorluk, dağılan öteki imparatorluklarda mevcut bilgiden ve varlıktan, kültür ve teknikten de mahrumdu. Diğerlerinde mevcut varlık, teknik, bilgi ve birbirini anlama kuvvetleri, bu dağınıklıkta bile faydalı ve yaşatıcı vasıflar saklayabiliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu, cüzülerini bir araya getirip toplayabilecek bu gerekli malzemeden de mahrumdu. Savaş sonunda halimize bakanlar bizde dirilip yücelme değil, basit yaşama için bile hiçbir sermaye kalmadığına hükmediyorlardı. Bütün yurt her bakımdan çöl ve çoraktı, bu çöle hangi değerli tohumlar dikilebilirdi. Bu çorakta nasıl bir yüce millet yaratılabilirdi.

İşte arkadaşlar, hesap ve düşünce bakımından hiçbir şey yapılamayacak sanılan bu malzeme enkazından, yeni ve yüce bir devlet kurmanın yolunu bulup çıkarmak, Türk ulusuna ve onun inkılabına müyesser oldu. Ve bütün bu kül yığınlarının arkasından batı Türklerinin şereflerini yükselten ve dünyanın gözlerini kamaştıran Türk inkılabının şaşaalı güneşi doğdu.

Ders olarak mütalaa edeceğimiz inkılabın tarifi bahsine geçmeden önce bu küçük görüşme ile sizde hasıl etmek istediğim tesiri uyandırabilmiş isem, bundan sonraki dersleri anlamak ve kavramak için kuvvetli bir temel kurmuş olacağımı sanırım.

⁂

İNKILABIN TARİFİ ve ÇEŞİTLERİ

Şimdi mücerred inkılabın tarifi, çeşitleri, bu çeşitler ve tarifler karşısında Türk inkılabının genel bakışla simasını gözden geçireceğiz.

İnkılap; bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski haksız ve zararlı ne varsa bunları birden yerinden söküp onların yerine ileriyi, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır. Fakat arkadaşlar, koymak yeterli değildir. Onları öylece koyduktan sonra büyük bir sıcaklıkla davaya yapışıp sökülen şeylerin geri dönmemesini, konan şeylerin ya-

şamasını, yerleşmesini temin edecek bir sistem kurmak ve işletmek de inkılabın değişmez şartıdır. Bu şart olmadıkça fenalıkların, geriliklerin... yerine iyiliklerin ve ileriliklerin... konması gelip geçici bir hadise değersizliğine iner ve eski fenalıklar daha geniş tahrip tesirleriyle geri döner.

İNKILABI ŞUURLAŞTIRMAK

İnkılabı kökleştirmek vazifesi üstünde ısrar ediyorum. İnkılap neticelerini bütün ulusa maletmiş olmak için yurttaşların bu neticelerin getirdiği yaşayışa alışmış olmasını yeter saymamak gerektir. İnsan fena şeye alıştığı gibi, iyi şeylere de alışabilir. Yeni yaşayışın yalnız alışıldığı için değil, anlaşılıp şuur halinde sevilmesi ve özümüzde benimsenmesi gerektir. İşte biz yeni şeylere, doğruluklara, iyiliklere yalnız itiyad tesiriyle bağlı kalmayı kâfi saymıyoruz. Onu bilgi ve inanca dayanan bir sevgi ile şuur halinde kökleştirmek ve yaşatmak istiyoruz. Bizimki gibi yaşayış şartlarını baştan başa değiştiren bir inkılabın korunması ve ebedileşmesi için ona inananların bu yola başlarını ve göğüslerini koyacak bir inançla beslenip güçlenmeleri elzemdir. Yeni nesil inkılaba böyle bağlanmalıdır. İnkılap derslerinin ana amacı bu tarifin içindedir.

TÜRK İNKILABININ GÜÇLÜĞÜ

Bir inkılabın yapılışındaki zorluk, yerinden sökülüp atılacak ve yeniden yerine konacak şeylerin çokluğu, derinliği ve eskiliği ile ölçülür. Bu unsurlar ne kadar eski ise onun yerine yenisini koymak o kadar güçleşir. Bir anane ne kadar köklü ise o kadar güç sökülür. Bu bakımdan Türk inkılabı, diğer inkılaplara nazaran, en güç, en çetin olanıdır. Çünkü başka inkılapların bir veya birkaç maksadını görürüz. Yalnız bizim inkılabımız ise, çeşit ve derinlik itibariyle diğerlerine benzemeyecek ve onlarla mukayese edilemeyecek kadar çetinlik ve güçlük arzeder.

İNKILAPLARDA ZOR KULLANMAK

İnkılapları yapmak için çok kere zor kullanmak lazımdır. Saydığım anlamda bir değişiklik yapılırken mukavemet ve irtica unsurları, yerine göre elinde silahla veya cebinde kitapla, kafasında eskiye alış-

mış somurtkanlık, dilinde iğfal ve tehevvürle gelip karşınıza dikilirler. Bunları vurup devirmedikçe inkılabı yapmanın ve hatta uzun devirler korumanın imkânı yoktur. Öte taraftan alışan alıştığını bırakıp, alışmadığına girinceye kadar, aklından ve şuurundan gelmese bile, kendi alışkanlık duygularından bir çok mukavemetlere maruz kalır. Bu bakımdan da Türk inkılabı en ziyade zor kullanmayı gerektiren bir hususiyet gösterir.

TÜRK İNKILABININ DERİNLİĞİ ve BÜTÜNLÜĞÜ

Birçok inkılaplar, yalnız siyasal değişiklikler amaç alınarak yapılır. Mesela, bir krallık rejimini değiştirmek için bir cumhuriyet ilan olunabilir, bunun için bir ihtilal, bir ayaklanma icap edebilir, bir ekonomik sistemin yenilenmesi için güçlü bir hareket yapılabilir; bunlar da birer inkılaptır. Fakat Türk inkılabı, yalnız siyasal veya ekonomik bir rejim değiştiren bir hareket değildir. O, ulusal, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşayışın bütün derinliklerinde aynı zamanda tesirler yapmış olan inkılaptır. Hatta günlük hayatımızdaki alışkanlıklar bile Türk inkılabının tesiri altında yenileniyor.

Bundan başka Türk inkılabı, tek tek vakaların ardı ardına sıralanmasından ibaret değil, birbirini hızla kovalayan, tamamlayan ve biri öbürünü sağlamlaştıran, şuurun, aklın, mantığın ve yurt ihtiyaçlarının icap ettirdiği bir değişme ve bir tatbikat zinciridir. Böylece Türk inkılabı yüksek şuurun sevk ve idare ettiği bir bütünlük arzeder. Bunu izah edebilmek için bir iki misal vereceğim. Arkadaşlar da bu yolda kendiliklerinden birçok misaller bulabilirler ve zihinlerinde tamamlayabilirler. Mesela, yeni siyasal ve ekonomik sistemlerle pazarlarını istilacı yabancı mallarına gümrük duvarlarıyla kapayan bir inkılabın, kültür bakımından Türk dilini, yabancı tesirlerin altında bırakması doğru olur muydu?

Kadını çuval içinde yaşamaya mahkûm bırakan bir inkılap, Türk harflerini kabul etse, bunun ne kıymeti olabilirdi?

İnkılabın tarif ve çeşitlerine bakmak yönünde bir adım daha gidiyorum. Geri ve fena şeylerin yerine iyilerinin birden konması diye mücerred olarak tarif ettiğim bu hareketleri, idare edenlerden, otoritelerden gelişi ile halk yığınlarından gelmesine göre ayırarak, bir bakış yapalım.

OTORITELERDEN GELEN İNKILAPLAR

Koca bir mujik yığını halinde iken II. Petro'nun değiştirici çalışması neticesinde Rusya'da yeni bir hayat başladı. Rus halkı bu yüksekten gelen değişmeye karşı durmak için hayli mukavemet gösterdi, otoritenin gücü nihayet muvaffak oldu. Rusya, derin bir uyku halinden çıkarak, yeryüzünün yeni aydınlık devrine girişi hayatına kısmen olsun uyacak bir hız aldı. Bunu yukarıdan, otoriteden gelen bir inkılap misali olarak gösterebiliriz. Monarşik bir rejim güden ve halkın hakları bakımından, değişiklikler yapacak halden uzak olan Petro, elbette büyük bir inkılap yapmış sayılmaz. Bunları eski (teceddüd) sözü karşılığı olarak yenileşme tabiri içine alabiliriz. Petro yalnız sosyal ve kültürel bakımlardan memleketinde yeniliğe uyan şeyleri tahakkuk ettirmiş oldu.

Avusturya İmparatoru II. Jozef de memleketine buna benzer yollardan yenilikler getirmek istemiş, fakat muvaffak olamamıştı.

Kral Amanullah'ın Afganistan'da teşebbüs ettiği inkılap, muvaffak olmamış bir şey olmakla beraber yukarıdan gelen bir değişme hareketi sayılabilir.

(Sırasını bulmuşken bir noktayı işaret edeceğim; dersimizi anlatırken Türkiye'den başka devletlerin politikalarına ve teşebbüslerine dair söylediğim ve söyleyeceğim şeyler mücerred bir ders anlatma vaziyeti içinde misaller vermekten ibarettir. Hiçbir devletin politika, siyasa ve idare doktrinlerine tariz etmek hiçbir vakit düşünmediğimiz şeylerdir. Bu sözlerde tenkit kokusu da yoktur. Her devlet kendi yaşayışına uygun gördüğü şartlar içinde siyasal rejimini kurar ve yaşatır.)

HALKTAN GELEN İNKILAPLARIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Halktan gelen inkılapları bilirsiniz, hakiki iç manasıyla ve öz manasıyla inkılaplar bunlardır. İngiliz inkılabını bilirsiniz, Fransız inkılabını bilirsiniz, bunlar ve hatta Osmanlı devrinin meşrutiyet inkılabı da bu sıradadır. İnkılapların şaheseri olan yeni Türk inkılabı, halktan gelen bir inkılap tipidir. Bizim inkılabımız, halktan gelen inkılapların en yücesidir.

Türk inkılabı halktan gelerek otoritelere karşı yapılmıştır. kendi hesaplarını yaparak silahlarını azaltırsa, bu da elbet istiklali bozmaz.

Tekrarlıyorum, bu şartın tamam olması için burada dikkat edilecek nokta, böyle bir anlaşmayı bir kısım devletlere, diğer bir kısım devletler, zorla kabul ettirmiş olmamalı ve devletlerin mütehassısları ulusal ihtiyaçları hesaplayarak ve ölçerek sonuçlara varmış olmalıdır. Karşılıklı ticaret mukaveleleri de örneklerimize girebilir: Mesela, afyon üzerinde, tütün ürünü üzerinde onu yetiştiren diğer devletlerle anlaşmalar yapabiliriz. İstihsalimizi tahdit de edebiliriz, bunlar tazyiklerin ve dış tesirlerin zoru ile olmadıkça ve kendi görüşümüze göre ulusal faydamıza uygun bulundukça, istiklal anlamının bozulmasına sebep olmaz. Hariciyede anlaşmalar, paktlar, sınır müdafaalarında karşılıklı kararlar, ittifaklar, adliyede suçluları geri verme mukaveleleri, bunlar her devletin müşterek insanlık duygularına hizmet için ve bazen de içinde bulunan devletlerin müşterek faydaları için karşılıklı yapılır. Karşılıklı kararlarda (réciprocité'de) birbirine benzerlikte şart değildir. Çünkü dünyanın politik, kültürel ve ekonomik şartları her yerde birbirine uymaz.

İSTİKLALİ KORUMAK İÇİN

İstiklali korumak için, onu iyi anlamak ve hiç mübalatsızlık etmemek gerektir. İstiklal öyle derin bir duyarlık ile korunmak ister ki, küçük bir kenarından ufacık bir mubalatsızlık, onu yokedecek geniş yollar açar. İstiklal anlayışının ileri olduğu bir yurda —bu duyarlığın yanında korunma tedbirleri de tamam olmak şartıyla— tecavüz etmek hiçbir devletin haddi değildir.

Dış bakımdan herhangi ehemmiyetsiz görünen bir işte bir kerre zaaf gösteren bir devlet, ondan sonra diğer devletlerin ardı arkası kesilmeyecek talep ve tazyikleriyle karşılaşır. Onun için istiklal mefhumunda en ufak meselelerde bile, ta baştan titiz ve duygulu olarak dayanmak gerektir. Sıkıntılı bir günü hoş geçirmek için saydığımız esasların birinden vazgeçme çığrı açılırsa, böyle bir lâubalilikle istiklal titizliğinde suistimal kapısı aralık edilirse, bu kapı çok sürmez ardına kadar açılmaya rının hemen hepsi Fransa toprağının dışında yabancı topraklar üzerinde yapılmıştır.

Amerika'nın diriliş savaşlarında dış kuvvetlerle çarpışma safhaları varsa da, bu arada büyük ölçüde iç güçlükler yoktu. Son Rus inkılabı başlarında, ecnebilerle birleşmiş reaksiyoner kuvvetlerle Sovyet topraklarında da çarpışmalar yapılmıştır. Fakat ne Amerika'nın, ne Fransa'nın ve ne de Rusya'nın bu çarpışmaları, Türk kurtuluş ve in-

kılabında olduğu gibi, bir taraftan iç düşmanlarla, derin taassup mukavemetleriyle uğraşılırken, anayurt topraklarının yabancı çizmeleri altından kurtarılması için yapılan hayat memat boğuşmalarına benzemez.

Yenmenin taktik yolu düşmanlardan ilk önce birini vurmak, sonra da diğerini ezmektir. Fakat arkadaşlar, Türk inkılabının doğuşu sırasındaki dünya vaziyeti göz önüne alınırsa görülür ki, Türk ulusu muvaffak olmak için inkılap ve istiklali birden başarmak, bütün unsurlarla birden uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. Türk ulusu bir yandan sarayla, bütün gerilik unsurlarıyla ve hakikati anlamadan onlara uyan cahillerle boğuşmuş, diğer yandan da yad askerler, yaban ordularla savaşmıştır. Zira bir tarafta saray ve ona uyanlar vardı ve bunlarla uğraşmak lazım geliyordu. Diğer taraftan yurdumuz yabancı orduların çizmesi altındaydı, onlarla savaşmak icabediyordu. İşte bu yüzden inkılabı ve istiklali ayrı ayrı, birini ötekinden sonra başarmak mümkün değildi. Bunların ikisinin birden tahakkuku lazım geliyordu. O zamanın vaziyetini vaka vaka gördüğümüz zaman daha iyi anlayacağız ki, o zaman dış savaşta muvaffak olmak, halkı bu amaç üzerinde toplamak için padişah ile beraber görünmek lazım geliyordu. Halbuki saray yaban ordularının, öz yurtta savaşan ulusal kuvvetlere karşı ilerlemesini tasvip ve hatta bir bakımdan teşvik ediyordu. O sırada nispeten çokluk sayılan bir halk yığını, toprağa ayak basanlara karşı koymak lazım geldiğini anlamış olmakla beraber, asıl hakikati anlayamıyordu. Bunlar, padişah mutlaka o düşmanların aleyhindedir, zannediyorlardı. Halbuki padişah hain ve zehirli bir zihniyetin tesiri altında idi. Hakikati halk yığınına anlatmak güçtü.

İşte Türk inkılabı, hem **inkılap** hem de **istiklal** yönünden gelecekler aşılanmalıdır ki, Türk ulusu bundan önce düşmüş olduğu şerefsiz vaziyete bir daha düşmesin! **İstiklal** ve **inkılap** birbirinden ayrılmaz. Bunlar Türk ulusu için iki beka şartı ve iki büyük hayat mefhumudur. **İstiklal** ve **inkılap**, bu iki tek sözü bugünkü yüce Türkiye'nin istikbale yükselmesinde ona mesnet olarak tanıtmak lazımdır. Bunun böyle olduğuna siz yüksek tahsil gençlerinin kani olduğunuza ben eminim. Yalnız burada iki noktayı hatırlatacağım.

İSTİKLALSİZ İNKILAP

Biz eğer bugün yaptığımız inkılabı aynı hızla tatbik etmiş olsaydık da, istiklale kavuşmuş olmasaydık; yani sosyal ve ekonomik bakımdan şimdikinin aynı değişiklikleri başardığımız halde bugünkü istik-

lalimiz yeryüzü savaşından önceki vaziyette, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde yaşadığı vaziyette olsaydı;

Kıyafetimizi değiştirseydik, layik, halkçı hatta devletçi olsaydık; Fakat müstakil olmasaydık, o zaman ilerisi için şeref vadeden ulusal bir insan yığını olur muyduk?

Türk sosyal hayatının değerli bir unsurunu teşkil eden kadın, Millet Meclisinde rey sahibi olurken diğer taraftan yurdumuzda adaletin dağıtılması ecnebilerin nezareti altında cereyan etseydi, haysiyet ve şeref sahibi olabilir miydik?

Bizler sosyal sahada büyük değişimler yaparken, diğer taraftan gümrükler açık kalsaydı, yad mallar Türk pazarlarını serbestçe kaplasaydı, istikbalin Türk ekonomisini kurabilir miydik?

Ulus sevgisi itibariyle ölçüye sığmayacak olan kalpleriniz benim bu suallerime muhakkak «hayır» diye cevap verecektir. Bir de işin aksini alalım :

İNKILAPSIZ İSTİKLAL

Lozan parlak bir istiklal abidesi olarak Türk ufuklarına dikilmişken sosyal hayatımız eskisi gibi kalsaydı; tekkeler, üfürükçüler, medreseler kalkmasaydı, geriliklere karşı realiteler noktasından ileri gidiş yapılmasaydı, taaffün etmiş, bozulmuş, şekilden şekle girmiş taassub, karanlık ve dalalet bugün dahi tesirini yapsaydı, bugünkü hukuk fakültesi anlayışının yerinde faraza medresetülkuzatın uyuşturucu ve öldürücü hayatı mevcut olsaydı, bilgi hayatına girmeyerek normal mektepler yerine medreselerin uyutucu hayatı arkasından gitseydik, birtakım biçare insanlar bu memleketin uleması sayılsaydı, gene ileri gitmemize imkân var mıydı? Müstakil devletin bu bakımdan istikbalin herhangi bir hadisesine göğüs verme cihetinden bir kıymeti olur mu idi? Hayır, bu hususta hepiniz benimle birleşirsiniz. Bu sualleri ne kadar çoğaltırsanız çoğaltınız varacağınız netice şudur:

Türk inkılabı ve istiklali birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Biri olmazsa diğerinin düşeceği ve biri olmadan öbürünün yaşayamayacağı muhakkaktır. Şu halde Türk hayatının iki büyük desteği olan bu iki mukaddes mefhumu aynı anlayış ve aynı değerle göğsümüze basmak mecburiyetindeyiz. Onları yaşatmalı ve yarının nesillerine bugünkünden daha parlak olarak teslim etmeliyiz. Yalnız inkılabı yapmış,

yalnız istiklal kazanmış bir Türkiye değil, onların her ikisini birden başarmış bir Türkiye, bizim bugünkü Türkiyemizdir ki, başı dik olarak, ak ve güler yüzle aydınlık istikbal yolunda ilerler ve mevcudiyetini bütün yeryüzüne tanıtabilir, saydırabilir.

İKİNCİ DERS

Türk inkılabının iyi anlaşılabilmesi için, genel inkılap fikri üzerinde anlatışımızı derinleştirmek lazımdır. Bunun için yeryüzündeki ana inkılap tiplerini, çeşitlerini gözden geçireceğiz. Başlıca iki ana inkılap tipi vardır. Yeryüzü insan duyuşlarının, insan anlayışlarının akislerini kendi duyuşlarında hazmeder olduğu gündenberi birçok ayaklanmalar oldu. Bunları toptan bir bakışla göz önüne koyarsak, iki ana tiple karşılaşırız. İnkılapların başlıcası, tarih sırası bakımından da birincisi, halk inkılabı ve hürriyet için inkılaptır. Buna kısaca «Hürriyet inkılabı» diyelim ve bundan sonra derslerimizde de bu tabiri kullanalım. İkincisi sınıf inkılabıdır.

HÜRRİYET İNKILABI NEDİR?

Hürriyet inkılabı, geçen dersimizde bir hulasa olarak gözden geçirdiğimiz, dünyanın karanlık devirlerinden aydınlık devre çıkışı esnasında halkın, kendilerini idare edenlere ve bu idareyi suistimal eyleyenlere karşı ayaklanışıdır. Bilhassa feodalite devrinden sonra saraylar kendi maksatlarına göre halkı idare ederken, idare edilenlerin her türlü hakları üzerinde zalimce tasarruf etmeyi başlıca iş edindiler. Yalnız saraylar değil, bunların akrabaları hanedanlar, zadegânlar, yerine ve mıntıkasına göre eşraf ve bilhassa din müesseseleri, insan yığınlarının kendi faydaları için istismarı noktasından birlik oldular, bunlar bir nevi aristokrasi karteli teşkil ettiler.

İşler o kadar azıtıldı ki, idare, halk bakımından hiçbir isteğe cevap vermiyordu. İnsanlar böylelikle insan olarak yaşamanın haklarına susadılar.

Genişleyen bilgi ışığının aydınlığı altında insan yığınlarının hakları ve masuniyetleri, idare edenlerin sıkıştırmalarına karşı korunmaları üzerinde mühim fikir cereyanları doğuyor, bunlar gitgide derinleşen, açıklaşan bir hayat felsefesi halini alıyor, bu düşünüş netice-

leri, mütefekkirlerin büroları alanından çıkıp genişliyor; yazı, şiir ve kitap halinde önce ulusal sınırlar içinde ve sonra sınırlar aşırı tesirler yapıyor.

Biliyorsunuz ki, birçok teşkilatı esasiye kanunlarında ve bizim teşkilatı esasiye kanunumuzda bu mefhumlar birbiri ardından sayılır; can, mal ve şeref masuniyeti.

İlk insanların kendilerini idare edenlere karşı ayaklanışı bilhassa bu vasıflar için oldu. Daha evvelki devirlerde idare edenler, ceberutu ve istismarı o kadar ileri götürmüşlerdi ki; insanlar, can, mal, şeref ve namuslarının emniyeti için, ayaklanmayı, her türlü fedakârlığı yapmayı, kan dökmeyi göze alır oldular. Bu tip inkılap büyük maksatlar için insan yığınları ayaklanmasının tarihte ilki ve başlangıcıdır. Bu ayaklanmaların verdiği neticeler, hak olarak saydığım vasıfları ister olduktan başka, bunun daha ferilenmiş neticeleri olmak üzere birtakım kurtuluş vadeden faydalı neticeleri de meydana koydu ki, bunlar, bugünkü mevcudiyetimizden ayrılmaz vasıflar olmuştur.

Konuşma hürriyeti, yazma (matbuat) hürriyeti, çalışma (sây) hürriyeti, yazışma (muhabere) hürriyeti, toplanma (cemiyet kurma ve içtima) hürriyeti, gezme (seyahat) hürriyeti, kazanma (ticaret) hürriyeti, vicdan hürriyeti, mülkiyet ve mesken hürriyeti başlıca unsurları olmak üzere, bu haklar için galeyanlı hücumlar ve hareketler yapıldı. Yer yer kral ve din müesseselerinin kurduğu aristokrasi ve zulüm kartelleri yıkıldı, insanlık hürriyete ilk adımlarını atmaya başladı. Bu hareket Avrupa'da İngiliz ihtilali ile başladı, arkasından Fransız ihtilali geldi. Başka yerler benzer yollarda mesafe aldılar. Bu inkılaplar muhitlerinin hazım kabiliyetlerine, sarayların ve din müesseselerinin cesaret veya mukavemetlerinin az veya çok olduğuna göre, az veya çok emekle ve zamanla kayıtlı olarak, insanlığı nefes alır bir hale kavuşturdular.

Hürriyet inkılabı yeryüzüne birtakım yeni ve ileri anlama ve yaşama neticeleri getirdi. Birden bu neticeler yeter gibi sanıldı. Zamanlar geçtikçe baştaki ilk idealist insanların eksilişi kendini hissettirdi ve bundan sonra yeni devir ve demokrasi birtakım siyasal ihtilatlara uğradı.

İdealistlerin rolleri azalınca, hürriyet inkılabının getirdiği semerelerde birtakım arızalar, hastalıklar yüz göstermeye başladı. Hürriyet inkılabı liberte, liberal, liberalizm gibi mefhumlarla ifade olundu. Hürriyet inkılabının verdiği bu neticeler arasında, ticaret serbestliği de vardır.

HÜRRİYETİN EKONOMİDE SUİSTİMALİ

Bilhassa bu ticaret serbestliği bakımından liberalizm, onu yurttaşlarına karşı tahakküm aleti olarak kullanmak isteyenlerin elinde saffetini ve samimiyetini kaybetti, bozulmaya ve kokmaya başladı. Liberalizm, önce aleıtlak hürriyeti ifade eden bir manada olduğu halde, bilhassa ekonomi alanında başkalarının yaşama şartlarını bozucu bir şekil aldı. Ticarete, sanayiye ve kazanca ait kısmı o kadar bozuldu ki, bundan istifade etmek isteyen sermayeciler, sanayii vücuda getirecek hammaddeci unsurlarla, satın alıp kullanıcı müstehliklerin hayatları ve kazançları aleyhine olarak istismarcı bir istikamet aldılar.

İnsan yığınları bir yandan aristokrasi kartelinin tazyikini kaldırıp hürriyeti almak ve liberal bir şekile girmek için boğuşurken, öte yandan serbestlik fikrinin ticarette böyle anlaşılması, fena bir hale gelmesi, insanlık için yeni bir sızlanma mevzuu oldu. «Liberal» kelimesinin manasının suistimal edilişi, bulunduğu sınırlar içinde her bakımdan mesut olmasını isteyen yurttaşlar aleyhine neticeler verdi; —tafsilatını göreceksiniz— buna iktisadi liberalizm diyoruz.

PARLAMENTARİZM

Hürriyet inkılabının getirdiği neticelerden birisi de, parlamentarizmdir. Parlamentarizm hürriyet inkılabının getirdiği toplanma ve cemiyet kurmada serbestlik hakkı üzerine birçok siyasal partilerin kuruluşundan doğmuştur. Hükümetin parlamentoya karşı mesul olması ve parlamento tarafından mürakabe edilmesi işi, çok fırkalı memleketlerde devlet çalışmasını güçleştirmiştir. Halk inkılabında hür insanlar toplanıp önce devletin yalnız gelir ve masrafı üzerinde ulusal mürakabenin tesisini ana iş edindiler. Çünkü saray müesseselerinin, zulüm müesseselerinin en büyük günahı, miktar ile kayıtlı olmayan vergiyi, yurttaşlara her türlü tazyik vasıtalarını tatbik ederek toplamaları ve bu suretle elde edilen parayı hiçbir mürakabe olmadan, keyiflerinin istediği yerlere harcamalarıdır. İlk hamlede vergi ve bütçe kanunlarını tanzim etmek hakkı elde edilince, bunun neticesi olarak da birçok noktai nazarlar bir araya birleşerek siyasal partiler vücut buldu. Ve bu suretle muhtelif partili parlamento hayatı meydana geldi. Bu partiler çoğalınca politika işlerini meslek edinmiş birtakım türedi adamlar belirdi ve devletlerin, milletlerin hakları için muayyen prensipleri ileri götürecek bir çalışma yerine, vakit kaybeden gayesiz çar-

pışan ve birbirini boğazlayan bir didişme başladı, muayyen hedeflere giden kısa yollar uzatıldı, iç dedikoduları kîlükaller aldı yürüdü. Bu suretle parlamentarizm, sınıf kavgalarının, sınıf inkılabının ve daha sonra demokrasiyi düşman sayan otorite devletlerinin yeniden vücut bulmasına sebebiyet verdi.

Millet namına iş başına gelmek iddiasında bulunan parlamentarizmin çok partili hayatı, devir devir öyle vaziyetlere düştü ki, çeşit çeşit partili parlamentoda iş yapacak derecede kuvvetli parti bulunamadı. Bu, istikrarlı bir devlet çalışmasını imkânsız bir hale koydu. Bunun üzerine bu çeşitli partiler arasında anlaşmalar oldu, koalisyonları bilirsiniz, bütün devletin işini başarabilecek bir parti bulunamayınca, birçok partilerden müteşekkil hükümetler vücuda geldi. Fakat bunların hemen hepsi kendi aralarında bile anlaşamıyorlar, büyük bir işi başarmak için bakanlar meclisinde bile muayyen meselelerde birlik bir karara varmak imkânını bulamıyor ve inhilal ediyorlardı. Mesela, bir kanunun her maddesi, her bakanın kendi partisinin başka başka olan görüşü ile karşılaşıyordu. Bu yüzden, asıl maksat bozuluyor, onun yerine başka düşünceler, parti menfaati, sınıf menfaati kaygısı konuyordu. Bu keşmekeş, milletlerin medeni ilerleyişinde, maksada gidişte sürat isteyen bir devirde, idare ve siyasal birliğini bozucu ve hatta körletici fena tesirler yaptı.

SINIF KAVGALARININ HÜRRİYET İNKILABI NETİCESİNDEN FAYDALANMASI

İkinci ana inkılap tipi olarak ayrıca göreceğimiz sınıf inkılabı ve sosyalizm cereyanları, bu hürriyet inkılabının getirdiği serbestlik havası içinde, onun göğsünde beslendi. Bu teşekküller demokrasiye hücum etmek imkânını bulacak kadar taazzuv ettiler. Hürriyet inkılabı neticelerinin ileri fikirlerini boğan başka birtakım ihtilatlar, gözümüzü kendi üzerinde durmaya zorlayan vaziyetler ihdas ettiler.

HÜRRİYET İNKILABI DÜŞMANLARININ DEMOKRAT TEŞKİLATA SOKULMASI

Hürriyet inkılabı neticesinde bir türlü millileşemeyen siyasa gidişleri, profesyonel politikacıların elinde bulunduğu devirlerde, bu inkılap fikrinin hücum ettiği düşman tesisler, din müesseseleri, hatta saraylar, idealizmden uzaklaşan fırkaların haremine girmeye teşeb-

büs ettiler, onlarla uyuşma çarelerini buldular. İdealist büyük inkılapçı şefleri eksilmiş olan partilerde bu muzir fikirler yer bulabildi. Eski müesseselerin, yeni hayatın içine sinip yaşama imkânını bulmalarına meydan verildi. Hürriyet inkılabının yıktığı inkılaba düşman müesseseler, inkılap taraftarları ile pazarlığa giriştiler. Bir şey almak isteyen muhakkak kendisinden bir şey verir. Bu alışveriş ve anlaşma esnasında particiler, adım adım, ana mefhumlardan birer parça kaybetmeye başladılar. Kilise odalarında, papaz toplantılarında, saray taraftarlarının da birleştikleri bu yerlerde, günlük politika konuşulup kararlar alınmaya başladı.

Parlamento koridorlarında kilisenin ve sarayın menfaatleri mevzubahis oldu. Kontlar, baronlar ve papazlar parlamentolarda üye olarak yer almaya başladılar.

Vaziyet bununla da kalmadı, genel savaştan önce, tek papaz, tek baron parlamentoda aza olmakla kalmadı; parlamento içinde din adı ile papaz partileri de kuruldu. Bugün medeni diye ağız dolusu adını andığımız memleketlerde Katolik partisi, Protestan partisi diye isim alan partiler vardır. Bu münasebetle bir hatıramı anlatayım :

Yurt dışında geziyordum. Büyük savaştan sonra kurulan bir Avrupa devletinin bir siyasal kurumunun lideriyle konuşurken, notlarımdan bazı şeyleri sordum :

«— Siz ulusal prensiplerle, Avrupa'nın ortasında yepyeni bir devlet kurdunuz, bu yeni memlekette eski Avrupa'nın siyasal yanlışlıklarını tekrarlayan bir bidat göze çarpıyor. Siyasal partileriniz içinde adını gördüğüm «Katolik Partisi»nin sizin gibi her şeyi yeni olması lazım gelen bir memlekette yeri nedir?» dedim. Benimle konuşan zat ileri düşünceli ve olgun bir adamdı. Aldığım cevap şudur :

«— Aynı fikirdeyim, bu sual karşısında sıkılıyorum ve utanç duyuyorum.»

Eskileri atmış, yenilere girmiş, yeni ufuklara doğru giden insanların gönüllerinde, inkılapçıların heyecanlı ruhlarında, bidat hiçbir zaman yeralmamalıdır. Bu soğuk ve eski anane damlaları, mazi kokan mefhumlar, ruhlarımıza girer ve toplanırsa, sıcak ve heyecanlı mevcudiyetimiz söner ve mahvolur, suistimal kapısı aralık edilemez, sonra o kendi kendine ardına kadar açılır, fenalıkların önüne geçilmez. Geçmiş zamanların unsurlarının, inkılap fikirlerinin içerisinde yeralmasına mukavemet göstermeli ve tedbir almalıyız. Kendi inkılap an-

layış ve mevcudiyetimiz içinde bizden olmayan, bizim olmayan tesirlere daha birinci adımdan itibaren göğüslerimizi ve kafalarımızı siper yapmak mecburiyetindeyiz.

İNKILAPÇI PAZARLIK ETMEZ!

Bizim inkılabımızda bir küçük pazarlık, bir hulûl, bir alışveriş hikâyesini, maksadımı izah için burada anlatacağım : Halife ve hilafet Türkiye'den kovulmuştu. O vakit din tesirlerinin devlet yaşayışında nüfuzunu devamlı kılmak için teşebbüs almak isteyen bazı insanlar, Atatürk'e halife olmasını teklif ettiler. Bu teklifte samimiyet yoktu. Onun başına Vahdettin'in kafasından artan kokmuş hilafet tacını giydirmek teklifi safça bir şey değildi. Fakat Atatürk, kuvayi milliyenin tozu toprağı içinde terleyip mis gibi Mustafa Kemal kokan kalpağını, hilafet tacına değişmedi.

HÜRRİYET İNKILABINDAN EKSTREMİST FERDİYETÇİLİĞE

Hürriyet inkılabının getirdiği neticelerden bir başkasını da kısaca gördükten sonra fikirlerimize devam edeceğiz. Geniş liberalizm, hürriyet inkılabının getirdiği bu zihniyet, ekonomik liberalizm halinde ana parolasını söylüyordu : «Karışma, bırak yapsınlar, bırak geçsinler!» diyordu. Bu parola, devlet diye adlanan mevcudiyet, ekonomi çalışmasında hiç kimseye engel olmasın, herkes istediği gibi çalışıp kazansın, diyordu. Bu davada devletin ekonomi çalışmasını tanzim edemeyişinden istifade ederek kendi faydasına yontmak isteyenler bulunduğu gibi, daha geniş anlayanlar daha çok ileri gidiyorlardı. Bunlar, insanın, hürriyet fikrinin verdiği manada daha hür olmasını istiyorlardı. Bu fikir, anarşizm ekolünun doğmasına sebep oldu ve devletlerin mümanaatına rağmen yayılmaya, fikren olsun genişlemeye muvaffak oldu. Bunlar bu ferdiyetçi anlayışın, liberal düşüncelerin bir ekstremitesidir. Çarların zulmünden inleyen Rus halkının kaynaşması Rusya'yı bir anarşist akışı olan nihilizm tohumlarının yeşereceği bir zemin haline getirmişti. 1870'de Alman - Fransız Savaşı esnasında Rusya'da nihilistlerin en ziyade genişledikleri görüldü. Rusya'nın, geniş sınırları içinde inzibat ve intizamı temin edemeyişinden istifade eden nihilistler, teşkilatlandılar ve sonra terör yaptılar. Çarlık bunlarla şiddetli mücadelelere girişti ve ferdiyetçi anarşist ve nihilist fikirlerin

insanlar arasında yer bulmamasına çalıştı. Nihayet bu fikirler yalnız literatür halinde kitaplarda kaldı. O zamandanberidir ki, bu ekstremist liberal —yani ferdiyetçi fikir— pek dar bir sahada yaşıyor.

HÜRRİYET İNKILABI SARAY ve DİN MÜESSESELERİNİ BİRAZ USLANDIRDI İSE DE...

Bu anlayışı biraz daha derinleştirmek için, hürriyet inkılabının kendine hedef aldığı saray ve din müesseselerinin neticede az çok intibah duymuş olduklarını, kendi varlığını anlamış, kendi şerefini tanımış olan insan yığınları karşısında gidişlerini —kısmen olsun— düzeltmek mecburiyeti ile karşılaştıklarını söyleyebiliriz.

Bugün krallık olarak dünyada hâlâ bazı saraylar yaşıyorsa, onlar bu yaşamalarını ,insan haklarına karşı göstermeye mecbur oldukları uysallığa borçludurlar.

Esasen krallıklar nerede olursa olsun ve uluslarla münasebetleri ne kadar incelmiş bulunursa bulunsun, feodalite zihniyetinin devamından başka bir şey değildirler. Kralları zararsız bir hale getiren bazı memleketler, şimdilik kalmalarını zararlı görmediklerinden, onları yerlerinde bırakmışlardır.

Bu sözlerimle de hiçbir devletin iç idare sistemini kasdetmiyorum. Fakat krallıkların, artık dünyada insanlık yükseldikçe kalkacağına inanmak lazımdır.

Bugün krallıkların mevcudiyetine iki sebep gösteriliyor :

1 — Krallık bağlayıcı, ulusal birliği koruyucu bir müessesedir, deniliyor. Bu doğru değildir, hiçbir yerde kral vardır diye ulusal birlik korunmuş değildir. Aksini de alırsak pek çok yerlerde kralsız da ulusal birlik kurulmuştur.

2 — Bugünkü kralların zararsız olmalarına gelince, aklı selimin, mantığın ve beşer telakkilerinin bu kadar ilerlediği bir çağda, zararsız olduğu için bir şeyin yerinde bırakılması bir sebep teşkil etmez.

İSTİKBAL CUMHURİYETİNDİR

Bu bahiste görüşümü hülasa ediyorum; inanarak, içten gelen bir kanaatle söylüyorum ki: Dünyanın her yerinde, ergeç ve muhakkak istikbal, cumhuriyetindir.

Anlattığım dünya inkılap çeşitlerinin birinci ana tipi olarak bahsettiğim hürriyet inkılabının anlamları karşısında, bizim telakkilerimiz ve onun fayda ve zararları önünde bizim rejimimizin tutumu nedir, bunları hülasa etmek isterim.

REJİM KOPYA EDİLMEZ!

Aristokrasi karteli diye söylediğim bütün tesisleri bertaraf etmek yolunda kendi mevcudiyetini bize tanıtan hürriyet ve halk inkılabının en zararlı tarafı, onun bir ulus tarafından orijinal olarak tatbik edilmemesi ve kendi bünyesine uygun olmaktan ziyade hazır elbise gibi çekilip alınması ve hiçbir suretle uymadığı sosyal hayata kopya edilmesidir; insanlık bunun çok zararını görmüştür.

Arkadaşlar, hürriyet inkılabı birçok uluslarda tatbik hevesini uyandırmıştır. İnkılabın doğduğu İngiltere ile, ondan yarım saatlik mesafede olan Fransa'da inkılabın doğuşu arasında, iki ulusun kan farkı, anlama farkı, kültür farkı ve iklim farkı olduğu göz önünde tutulmamış ve iki inkılap birbiri ardından olmakla beraber birbirine benzemeyen, fakat her biri kendi genel şartlarına uygun neticeler vermiştir. İngiliz inkılabından ilham notları almasına rağmen, pek şiddetli olan Fransız inkılabı, bütün dünya için bir ışık olmuştur. Bütün dünyada zulümden, tahakkümden bıkan insanlarda kurtuluş hevesini uyandırmıştır. Fransız inkılabının ana duyuşta her yerde yaptığı müşterek aydınlatıcı tesir elbette iyi ve her yer için faydalıdır. Fakat tatbik için, rejim halinde devlet şekline girmek için, her yerin ayrı şartları, tesirlerini yapmalı idi. Halbuki her yerde bu inkılabı hemen aynen kopya etmek arzusu duyulmuştur. Fakat bir ulusun inkılabını hazır elbise gibi giyme teşebbüsü, onu tatbik eden milletler için fena neticeler doğurmuştur.

ALMANYA'NIN KOPYACILIKTAN GÖRDÜĞÜ ZARARLAR

Mesela, bunlardan birisi Fransa'nın komşusu olan Almanya'da parlamentarizmin tatbiki neticesi olarak göze çarpan vaziyetlerdir. Bunların en ehemmiyetlisi yeryüzü savaşının devamı esnasında Almanya İmparatorluğu'nda parlamentarizmin yaptığı tahribattır. II. Wilhelm'in bütün Almanya'da tesis davasında bulunduğu demir disiplin, mektepleri kışla yapmıştı. Buna rağmen ve bunun yanında sosya-

listler parlamentarizm cihazı içinde pekalâ karışıklık unsuru oluyorlardı. Birçok sınıfların, fabrikatörlerin, grafların, sosyalist partilerinin boğuşmaları yüzünden Alman parlamentosunun tavanları mütemadiyen sarsılıyordu. «Semalar çökse uhlanların —bir sınıf mızraklı atlı asker— mızrakları tutacaktır» diyen imparator, o zamanki başvekilinin irade eksikliğinden dolayı kaynaşan parlamentodan şikayet edip duruyordu. Büyük savaşın şiddetli çarpışmaları anında bu münakaşalar cepheyi de sarsıyor ve Bettbann Hollweg buna çare bulamamaktan şikayet ediyordu. Her tedbiri arayan, yüksek teknik ile, ekmek yerine başka maddeleri yenir hale getiren Almanya, parlamentarizmin tahribatına karşı koyamıyordu. Memlekette sulh davaları, zafer yolundaki gidişi durduruyor, sosyalistlerin ve casusların propagandası Almanya'nın altını üstüne getiriyordu.

Öte tarafta bütün bu hürriyet haklarının zorla alınması için her türlü fedakârlığı yapmış olan Fransa'da, bu hür insanlar ülkesinde, halk arasından gelmiş bir başvekil, Clemanceau parlamentoda bir intizam teminine muvaffak oldu. Bunu şahısların kıymetine, Clemenceau ile Bettmann Hollweg arasındaki farka atfetmek isteyenler vardır, elbette başta bulunan şahsın tesiri her zaman büyüktür. Fakat diğer taraftan unutmamak lazımdır ki, Fransa kendi orijinalitesinden doğan bir rejimi kendini muvaffak edecek gibi kullanabiliyordu. Fakat kendisine uymayan bir tipi kopya etmiş olan Almanya bunalıp duruyordu. Nihayet demir disiplini Alman ordusunun birçok yerlerinde inzibat bozuluyor, Alman bahriyelileri birinci Skagerrak muharebesini yaptıktan sonra iç propagandaların tesiriyle zafere inanma havasının bozulması yüzünden, Amiral Tirpitzin yeni muharebe tasavvurlarını yerine getirmeyecek bir manevi düşkünlüğe uğruyorlardı. Fakat aynı adamlar, mütareke şartlarına tevfikan donanmalarını İngiltere'ye götürdüler. Scapa-Flow'da kendi elleriyle teknelerinin musluklarını açıp batırdılar ve bu suretle zafere inanmamanın cezasını, çok ağır olarak çektiler. Bundan elbette Almanya'nın bünyesine uymayan iç idarenin bozukluğu, birinci derecede mesuldur.

KOPYACI OSMANLI MEŞRUTİYETİ

Bizim meşrutiyet, 1877 Kanunu Esasisi'nde birinci ana tipe giren halk inkılabının bütün haklarını —padişahın şahsi emniyetini bozacağını zannettiği noktalar traş edilmiş olarak— Fransız İhtilali'nin hukuku beşer tipinden kopya etti. II. Meşrutiyet'te de esası aynı kalan,

ahenksiz ve karışık maddeler halinde olan bu kanunu esasinin neticesinde 31 Mart doğdu. Bunu hazırlayan şuursuz ve kötü neşriyat, Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesiyle hiçbir benzerliği olmayan başka bir muhitin inkılap neticelerinin hemen aynen burada da tatbikatından doğmuştu. Nasıl hürriyetten istifade edip papazlar kendilerine propaganda yaptılarsa, nasıl sınıf inkılabı hürriyet havası içinde kendisini besleyip şişirmeye muvaffak olduysa, bizim meşrutiyet havası içinde de muzır unsurlar kendilerini beslemek fırsatını buldular. Hürriyet namına ve bu hürriyet havası içinde derviş Vahdeti aldı bir meczub, Volkan isimli bir gazete çıkarıyor ve «İttihadı muhammedi» adını koyduğu bir parti teşkil etmiş bulunuyordu. Arkadaşlar, o günden bu güne kadar yirmi beş sene geçti. Dünyanın hiçbir sürat anlamına sığmayan bir hızla ilerliyoruz. Bugün bile böyle bir gazetenin çıkmasına müsaade edersek neticesi ne olur? O zamanki imparatorluk buna hürriyet namına müsaade ediyordu, fakat buna kanunlarla çare bulunmak istendiği zaman, hürriyete dokunuyorsunuz, diye haykırıyorlardı. Gene bu hürriyete güvenerek bir Rum mebus, Mebusan Meclisi kürsüsünden: «Benim dışım ne kadar Osmanlı ise, içim o kadar Yunanlıdır» diyor ve Osmanlı Meclisi buna karşı hürriyet namına susuyordu. Nihayet tedbir olarak tabanca bile kullanıldı. Matbuat hürriyetinden istifade ederek yazdığı şeyler kanunla menedilemediği için bir gazeteci köprü üstünde öldürtüldü. Ne ona, ne de buna lüzum vardı.

Kendi vaziyetinin icaplarına ve şartlarına uymamanın neticesi olarak imparatorluk bunalıp kalmıştı. Bütün bunlar da kopya ve hazır elbise yolundan devlet rejimi almanın getirmesi tabii olan neticelerdi.

Türk inkılabı, hürriyet inkılabı tipinden bir halk ihtilalidir. İnkılabımızın tahakkuk devri esnasında bize uzaktan yakından fena olacak müesseseleri devlet hayatı içinden, ulus hayatı içinden kaldırdık. Biz düşman müesseselerin hululüne meydan vermedik, sarayı yıktık, dinin devlet üzerindeki tesirlerini en keskin ve radikal bir formül ile kaldırdık. Ve nihayet bu iki unsurun milli gidişte sürati bozucu tesirlerini kıymet ve kuvvetten bu suretle düşünmüş olduk. Biz, inkılabımızda ekonomik liberalizmin suistimalinin, bu hürriyet inkılabının serbest ticarete tatbikinin fena neticelerinin yurdumuzda tahribat yapmasına meydan vermemesi için lazım gelen formülleri ve prensipleri önceden kabul ettik.

Parlamentarizmin, bu çarpışmada muhtelif partilerin herbirini bir tarafa çeken tatbikatından ve tahribatından, Türkiye Büyük Millet Meclisinin hususi çalışma tarzıyla, yeni devleti uzak bulundurduk.

BİZ BİZE BENZERİZ!

Bizim inkılabımız hiçbir bakımdan kopya değildir, orijinaldir. Bu rejimin baş kurucusu ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin önderi bunu çok kısa olarak söylemiştir. Devlet kurumuna ait bir ana mesele konuşulurken bir zat kendisine şu suali sordu : «... Bu böyle ama, biz kime benziyoruz?»

Atatürk şu cevabı verdi :

«— B i z , b i z e b e n z e r i z !..»

Bu kısa cevapta benim uzunuzadıya anlatmak istediğim devlet rejiminde kopya almanın zararlarını gösterecek ne derin bir anlatış değeri vardır.

Bizim yurdumuzda her türlü hürriyet vardır ve en geniş hürriyet anlamı ile bizden önce hürriyet inkılabını tahakkuk ettirmiş sayılan yerlerdeki hürriyetten hiçbir suretle az değildir. Memlekette her yurttaş, bu hürriyetin bütün nimetlerinden istifade eder; bugünkü kanunların çizgileri içinde çalışmak şartıyla, ticaret serbesttir. Bizim memleketimizde herhangi bir sermaye, normal olmak —yani istismarcı olmamak ve tekniğe intisat etmek şartıyla— her nevi kazanç yapabilir. Söz, yazma, yazışma, toplanma, vicdan, gezme, ev, mülkiyet ve kazanma hakları; ve bütün masuniyetler ideal olarak onda dünyanın en yüksek hürriyeti vardır, denen bir yurttan eksik olmayarak mevcuttur.

Bütün bunlara rağmen bizim yaşadığımız devrin mecbur kıldığı vaziyet içinde dikkatli, gözümüz açık ve uyanık bulunmak mecburiyetindeyiz.

Memleket, ulusal birlik dediğimiz büyük ısıtıcı ve sevdirip sarıcı buhar içinde emniyet ettiği bu rejimin emrinde istikbale doğru gidiyor. Halk namına her şey temin edilmiş bulunmakla beraber, bütün mevcudiyetlerin ana temeli olan inkılap ve istiklalin içinde, bütün yurttaşlar, kendilerini mesut edecek bütün şartları bulabilirler.

Sınıf inkılaplarını bundan sonraki derste takip edeceğiz.

ÜÇÜNCÜ DERS

SINIF İNKILABI

İnkılabın ana tiplerini mütalaa ediyorduk. Bugünkü dersimizde genel bakışla sınıf inkılaplarını gözden geçireceğiz.

19. yüzyılın başlarındayız. Ardımıza bakınca daha dün denecek kadar kısa bir zaman... O zaman yeryüzü, bilgi, anlayış, hakları tanıyış, ileri gidişte hızlanış bakımından epey mesafe almış, yürüyor; fakat, insan elinde güç vasıtası olarak yalnız tabiat var: İşletici, çekip götürücü güç olarak hava, su, insan ve hayvan kuvvetleri, biricik vasıtadır. Fors Motris yerine makine kuvveti o zaman henüz yoktu.

FABRİKALARIN DOĞUŞU

İnsanlık bilgide ilerledikçe yaşama ihtiyaçları artıyor, bu ihtiyaçları karşılayacak fabrikaların kurulması için ilk adımlar atılıyor. O zaman, fabrika demek, tek tek çalışan el tezgâhlarından bir çoğunun salonlarda veya odalarda yerleştirilip bir araya getirilerek, şimdi rasyonel dediğimiz kaidelere o zamana göre yaklaşan şekilde ürünlerinin artırılması demekti.

Tek tezgâhtan çok tezgâha geçilince, fabrika ürünlerinin güzelliklerini artıracak çareler aranıyor ve bulunuyor. İnsan yaratılış itibariyle her iyi ve güzel şeyi ister. İşte bu yüzden insan ihtiyaçları çeşitlenmeye başlıyor. Fabrika sayısı günden güne artıyor. Şimdiki büyük sanayi işlerinin başlangıcı olan o devirde bunlar açılıp çoğalıyor.

İŞÇİLİĞE RAĞBET

O zaman her atölye, her birkaç tezgâhtan vücut bulan fabrikacık, gün içinde çalıştırıp gün içinde para kazandırdığından, halka cazip geliyor. Toprağın kıt verimini yorucu ve çok az bulan insanlar, gün içinde gelir veren fabrikalarda işçi olarak çalışmak hevesine kapılıyorlar. İşçilik rağbet edilir, sevilir, istenir bir sanat gibi görülmeye başlıyor. Burada dikkat gözlerimizi üzerine çeken şudur ki, henüz dünyada bir yandan bir yana gidiş çok dar bir çerçeve içindedir; deniz vasıtası yelken, kara vasıtası hayvandır. Bu kısa ve dar götürücü va-

sıtalar içerisinde geniş ticaret yapmak ve büyük fabrika ürünlerini bir taraftan bir tarafa taşımak çok güçtür; fabrika ürünleri de bu yüzden, bu taşıma vasıtalarının götürebileceği miktardan ileri geçemiyor. Buna rağmen gün geçtikçe, birçok tezgâhın bir araya gelip çalışmasının verdiği muvaffakiyetten fabrikacılık hevesi ilerliyor ve işçiliğe rağbet her gün artıyor. Bu vaziyet işçiler aleyhinde ilk sarsıntıyı yapıyor. Dar olan taşıma ve ticaret vasıtalarının doğurduğu bu hal ile beraber, bir de iş isteyenlerin gitgide çoğalması, bu küçük fabrikaların her gün işçi gündeliklerini biraz daha azaltmasına ve günlük iş saatini çoğaltmasına yol açıyor.

İŞÇİ HAYATININ DOĞUŞU

Fabrikalarda beraber çalışma, birlik yaşayış uyandırıyor ve bu duygunun gelişmeleri işçi hayatını, bugün bile bütün ülke ölçüsünde büyük bir mesele olan davalardan birini doğuruyordu; saler (salaire) meselesi... Günlük çalışma saati meselesi, çalışma değerinin gündelik karşılığı meselesi.

İLK İŞ KANUNLARI

Buharın hayatta tatbik edilmemiş olduğu bir devirde bulunulmasına rağmen, işçilerle patronlar arasında meseleler çıkmaya başlıyor, bunları basit tedbirlerle düzeltecek kanunlar yapılmaya çalışılıyor. 1819'da işçi meselesinin halli üzerinde ilk kanun yapılıyor. O sırada işçinin iş vaziyeti o kadar ağırlaşmış bulunuyordu ki, bu kanun günde 12 saatten fazla çalıştırmamak esasını tespit ediyor, yani bir gündeliği hak edebilmek için azami çalışma saati 12'ye indiriliyor. Bu kanundan başka bunu tamamlayıcı kanunlar, kadın ve çocukların çalışmaları meselesi hakkında bazı hükümler konuyor. 1824'de karşılıklı pazarlık kanunu çıkıyor. Buna göre işçiler patronla karşı karşıya geliyorlar, ücreti ve çalışma saatini karşılıklı bir pazarlıkla tespit ediyorlar.

Arkadaşlar, ilk tredünyonlar, bilhassa İngiltere'de sosyalist cereyanlarını temsil eden topluluk, 1825'de doğmuştur. Onlar bu arada doğarken rolleri bugünkü gibi değildi. Bu teşkilât işçi ile patron arasında o zamanın şartlarına göre işçinin faydalarını ve iş saatlerini tanzim edici bir doğuş şeklinde görünüyor. Yalnız şu noktaya dikkat

etmelidir ki, o zamanki kanunların yapılışı bir çekişme mevzuu ve sermaye aleyhine bir hareket değildi. O zaman henüz sermaye ile mücadele yoktu, bilakis o zamanki işçiler, sermaye sahiplerine kendilerini beğendirmek ve kullandırmak istiyorlardı. O zamanki fikirlere göre, sermayenin artmasına işçiler de yardım etmelidirler, zira bu artmadan onlar da iş bulur, faydalanırlar.

BUHAR HAYATTA ROLÜNÜ ALINCA...

1825'e doğru buhar hayatta rolünü alıyor, tatbik neticeleri muvaffak oluyor. Buharın hayatta doğuşu neticesi olarak yapılan makineler, fabrikalar daha geniş bir mahiyet alıyorlar ve tabii kuvvetler, yerlerini yavaş yavaş buhara veriyorlar. Buharın hayata girişi yalnız fabrikaların genişlemesi, yeni fabrikaların kurulması, el tezgâhlarının yerine kendi kendine işleyen fors motrisle çalışır makinelerin vücut bulmasına sebep olmakla kalmıyordu. Buhar nakil vasıtalarına da kendisini kabul ettiriyordu. Basit buhar vasıtaları bilhassa deniz aşırı nakliyatı yapacak vasıtalar halinde büyüyor ve dünya ürünlerinin sınırlar aşırı uzak pazarlara götürülmesine ve yayılmasına imkân veriyordu. Bundan başka buhar az emekle çok şey çıkarılmasını, ürünlerin bir çeşitte olmasını temin ediyordu. Bu her cepheden genişleyiş, işçi ve patron münasebetlerini derinleştiriyordu.

ROBERT OWEN'UN YAPTIKLARI

1835'te dünya ekonomisinde adı çok anılmış olan Robert Owen isminde bir İngiliz fabrikacısı, şimdiki telakkilere göre sosyalizm doktrini sayılan esasların bir kısmını, bizzat işçilerin cebir ve zoru olmadan, kendi kendine tatbik ediyor. İşçi olarak kullandığı yurttaşlarına şefkatle muamele ediyor ve yorgun hayatlarının istediği rahatı, aile ve çocuklarının beklediklerini, çalışan ve didişen bu insan yığınının umumi görünüşünün kendi duygulu varlığı üzerinde yaptığı tesirlerle temin etmeyi düşünüyor. İş saatlerini ve çalışma şartlarını buna göre tanzim ediyor, fabrika dışındaki hayatlarını o zamanın icaplarına göre yüzlerini güldürebilecek bir hale sokmaya çalışıyor. Robert Owen'un kendi iç duygusunun eseri olarak yaptığı şeyler, bilahare işçilerin patronlardan zorla aldıkları birtakım hakların başlangıcıdır. Robert Owen'un tatbik ettiği sosyalizmi, o zamanın edebiyatı, patriyarkal —babaca— sosyalizm diye isimlendirmiştir.

SINIF ŞUURUNUN DOĞUŞU

Makine devrinin açılması makinenin fors motrisle, insan kuvvetlerinden başka kuvvetlerle işlemesi ve fabrika ürünlerinin yeni nakil vasıtalarıyla, bir taraftan bir tarafa, nispeten çokça götürülmesi kârı çoğaltıyor, patronların hırslarını artırıyordu. Kâr arttıkça ihtirasları kabaran iş sahipleri insanlık yüreğinde yer bulması lazım gelen Robert Owen'un ince duygularından mülhem olacak ve insanları birbirini sever bir hayat haline getirecek duygularla hareket edecek yerde, onun aksi duyguların tatbiki yoluna gidiyorlardı. Ve işçiler her gün daha fazla artan bir tazyike uğruyor, mesela işçi bir elden gündelik olarak aldığı parayı, fabrikanın kendi açtığı veya anlaştığı kantinlerden alışverişe mecbur edilmek suretiyle, öteki elden geri veriyordu.

Hürriyet inkılabının getirdiği liberal fikirlerin bir kolu da çalışma serbestliği idi. Bu serbestlikten istifade eden patron tabakası, bunu işçi sınıfının hayatı aleyhine kullanıyor, tabii bunun neticesinde genç ve dinç kütlelerin teşkil ettiği işçi tabakasında da bu duygunun tam aksülameli olarak uyanan bir sınıf şuuru gittikçe genişliyordu. Bu, önce küsme, sonra nefret ve nefret hissi de hızını artırarak nihayet bir öç alma dileği haline varıyordu.

Patronlar ürünlerini ucuza maletmek için üç yolu haklı ve meşru görüyorlar :

1 — Kendi yurtlarında bulunmayan hammaddeleri kendi sınırlarının dışındaki topraklardan kolayca tedarik etmek. Bu suretle liberal politikanın cari olduğu devletlerde, devlet adamları sınıraşırı toprak edinmek yolunu kovalıyorlar ve bundan koloni politikası genişliyor. Buralarda yerlilerin bütün kuvvetlerini kullanarak elde ettikleri hammaddeleri onlardan kolayca ve yok pahasına satın almak imkânlarını temin ediyorlar.

2 — İşçileri mümkün olduğu kadar fazla çalıştırıp onlara mümkün olduğu kadar az ücret vermek ve işçilerin çeşitli sıkıntılarına kayıtsız kalmak. Bunun neticesinde işçiler arasında tahammül edilmez bir ıstırap doğuyor.

3 — Hammaddeler fabrikada ürün haline geldikten sonra patronların bunları pahalıya satmak hususundaki gayretleri de ayrıca üzerinde durulacak bir noktadır. Fabrikacılar çok kârlı satış fiyatını korumak için aralarında anlaşma yapıyorlar. Toptan alıp perakende satan tacirler de müstehlikler aleyhine fazla kazanç kovalıyorlar. Bu

hareketler, bütün müstehlik halk tabakalarında, büyük sanayi ve ticaret sahiplerine karşı derin nefret duygusu doğuruyor.

Bu suretle üç kavga cephesi kuruluyor. Bu cephelerden birisi, o zamanki istila hareketlerine ve yurt dışındaki birtakım insanları kendi esirleri haline koyma temayülüne, emperyalizme karşı olan mukavemettir ki, bu, bugünkü mevzumuzun biraz dışında kalır.

İkincisi, patronların kendi keselerini doldurmak için, dayanılmaz bir tazyik çemberine sokmalarına karşı işçilerin mukavemetinden doğan mücadeledir. Gözden geçirdiğimiz sınıf inkılabları mevzuunun asıl dokunduğu nokta, budur.

Üçüncü kavga cephesi de, alelumum büyük sanayi sahiplerine ve bunlardan toptan mal alıp halk yığınlarına satanlara karşı tedbirler almak kaygısından doğan mücadele cephesidir: Kooperatiflerin mücadelesi, bu da bugün mevzuumuzun dışındadır. Bununla beraber şu kadar söyleyeyim ki, kantinler vasıtasiyle gördükleri tazyik neticesi olarak işçiler arasında ilk kooperatif duygusu vücud buluyor ve müstehlik amele yığını kendi aralarında kooperatif yapıp patronların bu tazyikine karşı korunma tedbirleri alıyor: İstihlâk kooperatifi. Bu cereyan, istihlâk maddelerini, müstehliklerin kendi kurumlariyle yerlerinden doğrudan doğruya satın alıp kârı kendilerine ait olmak üzere satmaları ve kullanmaları fikrinin bir ifadesidir. Robert Owen bu cereyanın da başında gelir, ona (kooperatif babası) derler.

İŞÇİ CEPHESİNİN KURULUŞU

Biz burada ikinci kavga cephesini tetkik ediyoruz :

Büyük sanayi teşebbüslerinin patron cephesinde işçilere karşı kurulmuş olan bu sıkıştırma hali karşısında işçilerde sınıf şuuru gittikçe kuvvetini arttırıyor. İşçiler de tek adamlar vaziyetinden çıkıp birbirlerine dayanan, birbirini tamamlayan tek cephe vaziyetine geliyorlar. Bu tek faydada birleşmek duygularıyla birbirlerine dayanan işçiler müşterek faydayı almak için zor kullanma yolun da giriyorlar. İki cephe karşı karşıya boğuşuyor. İktidar mevkiindeki liberal devlet, bu boğuşmada tanzimci elini koymadan seyircidir. Bu cephelerin idaresini temin edecek siyasal partiler doğuyor, işçi sınıfları partileşmeğe başlıyor.

Bir taraftan patronlar da birleşiyorlar. Bu hareket patronların karşısındaki işçi birliklerini genişletiyorlar. Patron sınıfı işçi tabaka-

sını tazyik için, terör tesiri yapmak için, lokavt (lookout) sistemiyle, atölyeleri kapamak ve işçiyi topluca kovmak suretiyle yalnız gündelikleriyle geçinen bu sınıfı tehdit ediyor. Bunun karşısında işçi sınıfının elinde mücadele vasıtası olarak işi toptan bırakarak patronu beklediği kazançtan mahrum etmek ve zarara sokmak gayesini güden grev silahı vardır. Grev hakkı kanunlara giriyor. Fakat patron kendi istediği vakit işçiye yol vererek doğacak zarara kısa bir zaman için az çok dayanacak bir vaziyettedir. Buna karşı işçi, işini terkedip grev yapmakla patronu sıkıştırmak istediği zaman, gündelik bulmak vasıta ve imkânlarından mahrumdur. Grev tesirli bir silah olarak tatbiki lâzım gelen bir şey olduğuna göre, grev günlerinde işçinin gündeliksiz ve vasıtasız bir halde kalmamasına çare bulmak lâzımdır. İşte bu ihtiyaç ilk sendika fikrini doğurmuştur.

(Konuştuğumuz mevzular bir az kesiftir. Cümlelerin, kelimelerin üzerinde ayrı ayrı durarak izahat vermeye dersimizin hacmi olmadığı için arkadaşlarımdan bu tarifeler üzerinde bilhassa İngiliz ve Fransız ansiklopedilerinden ve diğer vasıtalardan istifade ederek kendilerini aydınlatmalarını isterim.)

SENDİKA FİKRİNİN DOĞUŞU VE KURUMLAŞMA

Grevin tesirli bir silah olabilmesi için sendikalist bir fikrin kurum haline gelecek surette tatbik edilebilmesi lâzımdı. Bununla beraber göze çarpan bir nokta da şu idi: Sendikalizm tatbik sahasına ilk girerken buna taarruz vasıtası şekli verilmiyordu ve bunlarda ihtilal kokusu yoktu. Yani işçiler birbirlerini koruma ve ameleye düşkün zamanında yardım etme vasıtası olarak sendikal kurumlar yapabilirler, diye bir kanun çıkıyor, fakat bu kurumlar o zaman siyasal olmıyan esaslarına rağmen, tatbikatta tamamen siyasal neticeler vermeye başlıyorlardı.

İlk sendikalist fikirler Fransa ve İtalya'da doğuyor, derhal yeryüzünün ekonomik mıntıkalarına ve bilhassa büyük sanayi memleketlerine yayılıyordu. Önce yalnız kuruldukları yurtta tesirlerini gösteren sendika teşkilatı, yavaş yavaş federasyonlar ve konfederasyonlar haline gelmeye başlıyor ve konfederasyonlar da memleket aşırı yardımlar temin ediyordu.

Artık işçi sınıfı 19'uncu asrın bitmesinden önce, kendisini patronlara karşı müdafaaden ibaret olan vasıtaları kâfi görmüyor ve

sosyalist edebiyatının genişlemesi neticesi olarak patron sınıfına açıktan açığa taarruz ediyor ve mücadele alanını genişletiyordu. Bu çarpışmaları, siyasal partiler bahsinde daha iyi gözden geçirme fırsatını bulacağız.

Bu çarpışmalar esnasında ekonomik liberal cephe ile sosyalist cephe her gün birbirinden birer parça mevzi zaptediyorlar ve cephenin dış görüşüne göre, sosyalistler her gün kendi lehlerine birer parça kazanç daha temin ediyorlardı. İş kanunları yapılıyor, işçinin hastalığı zamanında yardım, ilaç, kaza vukuunda ve ihtiyarlığında sigorta gibi sosyal yardımlar temin ediliyor ve varlık toplanmasına —bu sözü servet terakümü karşılığı alıyorum— karşı tedbirler kanunlaştırılıyor. Fazla zenginleşmeğe meydan verilmemek için miras ve kazanç vergileri artırılıyor; mirasın bir nesilden diğerine, babadan oğula geçmesi esnasında geniş ölçüde vergi alınması, alellumum kazanç vergilerinin kâr ve gelir ölçüsüne göre çoğaltılması kabul ediliyor ki, bütün bunlar sosyalist cereyanların liberal cereyanlara karşı cephe savaşından zaptettikleri birer mevzi parçalarıdır. İşçi cephesinin sıkıştırdığı patronlar cephesi kârın genişliğini korumak için fiyat artırmalarını müstehlike doğru şişiriyor.

Sendikalizmin 1879 Marsilya, 1889 Havr kongrelerinden sonra aldığı cephe bambaşkadır. İşçi cephesi bu kongrelerden sonra programlı bir ihtilal unsuru oluyor.

SOSYALİZMİN GENİŞLEMESİNİN SEBEPLERİ

Görüyoruz ki, sosyalizm nisbeten dar sayılacak bir zamanda epeyce genişlemiştir, bunun başlıca sebepleri şunlardır:

Hürriyet inkılabu mevzuu üzerindeki izahlarımızdan anlaşılır ki, sosyalizm demokrasiden, liberal parlamantarizmden istifade etmiştir. Sosyalizm parça parça işçilerin duyduğu mevzîî ızdırapları birbirine ekliyerek umumî bir dilek doğurmuş ve onu yaymıştır. İnsan yığınlarının uzun acılardan sonra hürriyete kavuşmuş olmaları, onun cazibeli sıcaklığının insanlığı ısıtması ve evvelce idare edenlerden görmüş oldukları fenalıkların reaksiyonu olarak hürriyet fikirlerine kayıtsız ve şartsız sadık kalmaları, sosyalizme yayılma imkânlarını vermiştir.

Denebilir ki, sınıf inkılabının babalarından olan Karl Marksla, Fridrich Engels, gayesi liberal devlet yerine işçi diktatörlüğü kur-

maktan ibaret olan derin sosyalizm edebiyatının ve nazariyelerini, Voltaire ve Jean Jecques Rousseau'nun yaşattığı hürriyet havasından istifade ederek yaymışlardır. Eğer Fransız ihtilali, dünyaya bu kadar geniş hürriyet anlamını getirmiş olmasaydı, sosyalizm bu kadar ilerlemek, bu kadar az zamanda bu kadar fazla genişlemek imkânını bulamazdı. Sosyalizm hürriyet ihtilalinin getirdiği neticeler içinde demokrasinin ve parlamantarizmin göğsünde kendini besletip büyütmeğe muvaffak oldu. Hatta o kadar ki, sosyalizmin dün, bugün ve her zaman en yakın düşman diye karşısına aldığı burjuvazi muhitinde de, onun teşkilatlanıp genişlemesine karşı hiç bir tedbir alınmadı. Karl Marks ve Fridrich Engels, Alman'dı. Bu iki şef Almanya'dan çıkınca İngiltere gibi hürriyet ihtilalinin tohumlarını eken John Locke'un memleketinde, sosyalizmden hoşlanmamış liberal ve burjuva ruhlu bir memlekette yaşamak ve bütün dünyaya sosyalizm akidelerini yaymaya çalışmak imkânını elde ettiler ve hayatlarını orada bitirdiler. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, sosyalizm, göğsünde memesini emerek beslendiği hürriyet anayı, büyüyüp kuvvetlendikten sonra ortadan kaldırmağı kendisine bir sistem olarak kabul etmiştir.

2 — Sosyalizmin genişlemesinin diğer bir sebebi de ekonomik liberalizmin büyük sanayideki kötülüklerini düzeltme yoluna, bir intibah yoluna girmemiş ve hergün fenalıklarını artırmış olmasıdır.

Ekonomik liberalizm, bütün bu mücadele safhalarında kendi aleyhine hasıl olan vaziyete rağmen, umumî gidişinde müstehlikin ve işçi sınıfının haklarını az çok kollayıcı bir orta anlaşmaya bile yanaşmamıştır. Kendi aleyhinde mücadele devam ettikçe, kendisi de mücadelenin sertliğini artırmıştır. Bu mukavemet sosyalist olmayan insan tabakalarına ağır tesirler yapmış; patronların vaziyetlerine ve ekonomik liberalizme karşı bütün müstehlik halk arasında düşmanlığı artırmıştır.

3 — Sosyalizmin kolayca genişlemesinin bir başka esaslı sebebi de bu siyasal varlığa giren insanların özünü teşkil eden yığınların işçiler olmasıdır. Bilirsiniz ki, işçiler, her memleketin nisbeten en genç, cüsseli, kuvvetli, neşeli, müteşebbis ve gözü pek unsurladır. Bunlar köylerde, birbirlerinden ayrı mıntıkalarda değil, ekseriya büyük şehirlerde veya şehirleri civarlarında fabrikalarda çalışırlar. Bu genç, dinç ve sıhhatli kalabalığın birbirine dayanan, bir yaradan hep birlikte acı duyan insanlar olması, herhangi bir mevzuun, üzer-

lerinde aynı tesiri bırakması ve mukadderatlarının müşterek bulunması, aralarında birlik duygusunu yaratıyordu.

Bunların hep bir arada ve büyük şehirlerde bulunması, kendilerine sınıf şuurunu telkin eden edebiyatı dağıtmayı kolaylaştırıyor, muntazam akşam toplantıları, randevular ve sık buluşup konuşmalar telkinin gayet sürekli yapılmasına imkân veriyordu.

SERMAYEDARLIĞIN KUVVETLENMESİ

Dediğimiz gibi fen ilerliyor, denizaşırı ticaret ve sanayi genişlemeğe devam ediyor, artık, büyük fabrikaları, büyük sanayi teşebbüslerini ve büyük nakil vasıtalarını idare etmeğe tek bir insan sermayesinin kâfi gelemiyeceği görülüyor, tek sermayeden çok sermayeye geçiliyor, şirket hayatı doğuyor. Bu sermaye birikimleri, sanayiin akla sığmayacak derecede büyümesine sebep oluyordu. Bunların hukuk telakkileri, paranın mübadelesinde teknik vasıtalar ve ekonomik kurumlar ilerlediği için sermaye sahipleri kendi aralarında daha iyi anlaşır bir hale geliyorlar.

PROLETARYA — BURJUVA TASNİFİ

Bu sıralar sosyalizmin de kendi içinde, kendi anlayışında esaslı değişiklikler oluyor. İşçi sınıfı daha geniş bir kuvvetle harekete geçmek ve daha geniş manada mücadele etmek için esaslı bir taktik kullanarak mukadderatını kendininkine benzettiği insanları kendi safında toplamak meylini alıyor. İşçi sınıfı her yerde bir çokluk yığını olan köylüyü içine almak istiyor, bu yetişmiyor, mal mülk sahibi olmayanlara da göz koyuyor. Baba mirası, cebinde parası olmayanlara ve az çok tahsil görmüş, anlayışlı, bilgili, fakat varlıksız unsurlara el uzatıyor.

İşçiyi, köylüyü, gelirsiz ve az gelirli bütün insanları kavga cephesinde kendi saflarına alan yeni bir tabir icad ediyor:

İşçi - patron tasnifi yerine, proletarya - burjuva tasnifi doğuyor. Bunu türkçe olarak, fıkara - zengin kavgası, diye ifade edebiliriz. Çok eski zamanlarda da bu anlamda düşünceler ve teşebbüsler olmamış değildir.

İşçilerin bu ittifak için kendilerine en yakın ve kolayca beraber geleceklerini zannettikleri ilk insan yığını çiftçiler olmuştur. Halbuki

işçi sınıfının fikri ile çiftçi sınıfının halinde hiç bir anlayış ve düşünüş birliği yoktur. Aslında köylü ve çiftçi, sosyalizm akidesine uyacak vaziyetten uzaktır.

KÖYLÜ SOSYALİSTÇE DÜŞÜNMEZ!

Bilahare sosyalizm nazariyelerine gelince göreceksiniz, sosyalizm mülkiyetçi değildir. Herhangi bir yurttaşın bir gayri menkule, bir eve, bir tarlaya sahip olmasını doğru bulmaz. Halbuki köylünün görüşü, menfaat, hesap, yaşayış ve anane bakımından bu sosyalizm doktrinlerinin tam zıddınadır. Köylü, toprağına ve evine bağlıdır, ona sadık bir unsurdur.

Sonra sosyalist, beynelmilelcidir. Kendi bulunduğu ulusun müşterek menfaati içinde kendisini bir cüz olarak kabul etmez. Kendisini, diğer ulusların içindeki işçi tabakalarıyla bir görür, kendi ulusunun içindeki sermaye sahibini de, varlıklıyı da kendisine düşman sayar.

Şunu şöyle bir misalle göz önüne koyallım : Sosyalist mektebe göre, Eskişehir'deki şeker fabrikasının işçisi Çekoslovakya'daki Skoda fabrikasının işçisini, Uşak'ta halı satan bir tüccardan daha çok sevmelidir; Çekoslovakya'daki yabancı bir işçi, ona yurttaşı olan bir tüccardan daha yakındır. Halbuki dünyanın hiç bir yakasında köylü böyle düşünmez. Köylü uluscudur, kendi faydasını, kendi ulusunun menfaatleri ile bir görür. Ve işte bu yüzden çiftçi veya köylü, proletarya damgası altında kendisini çağıran işçinin davetine koşmamıştır.

Gerçi köylünün liberalizm ile halledilmesi icap eden meseleleri vardır. Köylü kredi ucuzluğunu ve kolaylığını ister, çiftçi ürünlerinin değerine satılmasını ister, kendilerine lazım olan maddeleri, onları yapanlardan ucuza almak arzu eder. Eşyanın fabrikadaki normal istihsal fiyatına gayet az bir kâr ilave edilerek ucuz satın alması işine gelir. Halbuki fabrika ürünleri, fabrikadan sonra tüccar, mutavassıt ve esnafın elinden geçer. Her birinin kârı eklenerek ve her biri alıcısından kâr bekliyerek fiyatı yükseltir. Köylü bu kârlar yekûnunu vermek istemez. Fakat köylünün bu isteklerine çare, sosyalizm doktrini değil, kooperatif teşkilatıdır.

Öte yandan çiftçi, büyük çiftlik ve arazi sahiplerinin, kendisini, sâyinin değerini ödenmeksizin işçi olarak çalıştırılmasından da şi-

kâyetçidir. Fakat bu isteğini yerine getirecek çare, onun toprak ve çift çubuk sahibi olmasıdır.

Kollektivist olan ve mülkiyetin aleyhinde bulunan sosyalist doktrini, çiftçinin bu isteğine de cevap vermez. Şu halde işçilerin tabiî müttefik olarak kendi mücadele saflarına almak istedikleri köylüde sosyalizme uymak için lazım gelen sosyal vasıflar yoktur.

SOSYALİZMDEN KOMÜNİZME

Sosyalizm cereyanı gitgide komünizme doğru açılıyor. 1848 ilk komünist beyannamesinin neşredildiği tarihtir. 19'uncu asrın ilk yarısı sosyalist cereyanlarının hayata çıkış tarihi olarak aklımızda kalmalıdır.

1868'de ilk enternasyonal komünist kongresi, politika ve ekonomi cereyanlarını güdenlerin dikkat gözü önünde Cenevre'de toplandı. İkinci enternasyonal 1904'de Amsterdam'da, üçüncü enternasyonal da Rusya'da komünizm ihtilali muvaffak olduktan sonra Moskova'da kurulmuştur.

SOSYALİZM NAZARİYELERİNİN ANA ÇİZGİLERİ

Şimdi size sosyalizm nazariyelerinin ana çizgilerini anlatayım: Akışını, doğuşunu ve yaşayışını gözden geçirdiğimiz sınıf inkılabı bunları bir dogm halinde, bir nas halinde tesbit etmiş bulunuyor.

SINIF KAVGASI

Birinci ana nazariye, sınıf kavgasıdır. Her sosyalist mutlaka işçi diye bir sınıf tanıyacak, ona bütün gönlünü, inanını verecek, o sınıfın üstün olması için her vazifeyi alıp var kuvvetiyle kavga edecektir.

Sosyalizmin gayesi, işçiyi patrona, kendisini fakir farzeden ve zenginlerin sosyal hayat için düşman olduğuna inandırılan kimseleri burjuvalara saldırtmaktır. Bu kavgada sosyalizm hiç bir anlaşmayı ve uyuşmayı kabul etmez. Bu kavga bütün bir karşı cephe vurulup yere serilerek bunun enkazı üzerinde işçi sınıfının hakimiyeti kuruluna kadar, sona kadar devam edecektir. Eğer herhangi bir sosya-

list uyuşmaktan bahsetmişse, bu, muhakkak, o gün için karşısında kuvvetli hissettiği hasmının tazyikini azaltmak içindir. Yoksa işçi sınıfının bütün kavgasının amacı, demin söylediğimizdir.

Sınıf birliği fikrinin yanında din telakkilerinin de kaldırılması, sosyalizmin, dikkat gözünü çeken bir tarafıdır.

KOLLEKTİVİZM

İkinci ana nazariye, kollektivizmdir. Bu bir kaç bakımdan gözden geçirilebilir. Bunun esaslı tarafı sosyalistliğin mülkiyet hakkını tanımamasıdır. Her şey herkesindir; bu nazariye, inananın sağa ve sola yakın oluşuna göre, tatbik anlayışlarında ufak tefek ayrılıklar ve değişiklikler, tandanslar arzederse de, esas prensip hemen her sosyalistte değişmez bir haldedir.

Kollektivizm, bir başka anlayışa göre, insanların bütün istihsalde müşterek olmasıdır. İstihsal edilen şey, herkesin müşterek malı olmalı ve bu müşterek malı vücuda getirmek için insanlar müştereken çalışmalıdırlar. Bunun daha ilerisi, komünizmin anlatmak istediği kollektif taraf, toprakta, laburatuvarda veya fabrikada çalışarak elde edilen ürünlerin de, herkesin müşterek malı sayılmasıdır.

Hülâsa, sosyalist telakkide mülkiyet yoktur. Her şey herkesin müşterek malıdır. Burada tasarruf; mülkiyet hakkı, servet, para, sermaye ve miras mevzuubahis değildir.

Bir kaç ufak noktayı bırakırsak sosyalizmin ana nazariyesi, iştiraki, esaslı bir akide olarak kabul eder, deyip geçebiliriz. Komünizmin telakkisine göre istihlak dahi müşterek olmalıdır.

BEYNELMİLELCİLİK

Üçüncü ana nazariye, sosyalistler beynelmilelcidirler. Ulus telakkisi, yurt telakkisi, sosyalist anlayışına göre üzerlerinde durulmaya bile değer noktalar değildir. İlk doğuşunda ve uzun zaman yol alışında yalnız bir yurttaki işçiler için olan birlik telakkileri, sonraları, bütün dünyayı çerçevesi içine almış ve parolası «bütün dünya işçileri birleşiniz!» olmuştur. Sosyalizm yurt tanımadığı, ulus tanımadığı için bir milletin kendi hakları, kendi işleri için muharebe etmesini dahi meşru saymaz. Sosyaliste göre muharebe vardır ve tek-

tir: İşçi sınıfının başka sınıflarla muharebesi. İşçi sınıfının muzaffer etmek ve yere serilen burjuvazinin üzerine proletaryanın hakimiyetini kurmak, sosyalizme göre biricik ve mukaddes savaştır. Fakat bu telakkiler liberal devlet içinde sınıf hakimiyeti için çalışırken böyledir. Proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra fiilî hal, yurt da, sınır da tanıyor. Bir liberal devlet içinde bir sosyalist parti askerin aleyhindedir, askerliğe düşmandır. Komünist devlette ise asker, en yüksek itibar yerini alır. Liberal devlet içindeki sosyalist partisi ulus fikriyle çatışmakta iken, komünist devletin kendi varlığı içindeki çalışmalarında gözü çeken ulusal renkler vardır. Sosyalistler ulus olmadığını, ulus için muharebe olmadığını her yerde telkin eyledikleri halde, sosyalizmin iktidar mevkiine geçmiş bir tipi olan bugünkü komünist Rusya'da, bu, böyle değildir. Moskova bugünkü Sovyetler ittihadı cumhuriyeti sınırları içindeki yurt için, harbi meşru ve gerekli görmektedir. Demek ki, sosyalizmin nazariyat halinde telkini başka ve onun devletleşmiş halinde tatbikatı gene başkadır.

Beynelmilelcilik fikrinin bir eseri olan ve her türlü fedakârlığı göze alarak dünyada işçi hakimiyeti kurmak yolunda 1912'de meşhur Bal beyannamesi neşrolundu. Bu tarihte dünyanın vaziyeti o kadar gergindi ki, herkes büyük bir harbin patlayacağını önceden kestirmiş bulunuyordu. Bu beyannamenin ana hatları şu idi: «Büyük savaş patlamak üzeredir, bütün dünya işçileri dikkatli olunuz. Harbin doğuracağı kargaşalıktan istifade ederek harekete geçmek fırsatı vardır. Sınıf ihtilalini yapalım ve bütün dünyada işçi sınıfının hakimiyetini kuralım!»

KOMÜNİZMİN İCRAATA GEÇME VE PRENSİPLERİNİ TATBİK YOLUNDA PLANI

Sosyalizmin ve onun devlet haline gelmiş şekli olan komünizmin icraata geçme ve prensiplerini tatbik yolunda planı şudur:

1 — İşçi sınıfı arasında sınıf şuuru beslenerek ayrılmaz bir birlik ve tesanüd olmalıdır.

2 — Her sosyalist bulunduğu yerde teşkilat yapmalı ve birbiriyle bağlanmalıdır.

3 — Sosyalist sınıf, kanun ve nizam yolu ile iktidar mevkiine geçemiyecektir. Binaenaleyh ilk fırsatta derhal işçi sınıfı kanlı ihtilal yaparak hükûmeti eline almalıdır.

4 — İktidar mevkiini ele geçirdikten sonra terör yapmak ve muvaffakiyete engel olacak kuvvetleri ezmek gerektir.

5 — Bütün karşı kuvvetleri böylece ezdikten sonra yalnız işçi sınıfının diktatörlüğüne dayanan bir devlet kurmalı ve bundan sonra bu diktatör devlet, bütün insanların aynı safta mesut olacakları rüyasının tahakkukuna kadar keskin ve katı bir disiplinle idareye devam etmelidir.

Bunlar sosyalizmin nazariyelerini tatbik etmek için fiilen nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğini gösteren yollardır. Bugünkü Sovyetler Birliği, bu cereyanlar içinde doğmuş ve büyümüş, ihtilal neticesinde Rus çarlığının yere serilmesinden sonra menşevikleri yenerek meydana gelmiş bir devlettir. Yeni Rus Sovyetler Birliği'ne sınıf ihtilali yolundan iktidar mevkiine gelmiş bir devlet gözü ile bakarız.

DÖRDÜNCÜ DERS

SINIF İNKILABININ REAKSİYONLARI

Yeryüzü harbinin bitimi, yenen ve yenilen farkı olmaksızın, savaşa girmiş, savaştan çıkmış devletlerin sosyal bünyelerinde bir çok bakımlardan yıkıntı yaptı. Bu yıkıntılardan bazısı büyük savaştan önceki dünya inkılap çeşitleri üzerinde bir takım değişikliklere sebep oldu ve savaş yıkıntısının yaptığı umumî sarsıntı içinde bazı memleketlerde, günün rejimi aleyhinde işaretler belirdi.

Bu arada, mütalaa edeceğimiz bir kaç safha, bundan önceki dersimizde gördüğümüz sosyalizm cereyanlarının beynelmilel —uluslararası— akıntısına karşı reaksiyon emareleri görüldü. Bu mahiyetteki hareketlerin başta geleni İtalya'da olmuştur.

İTALYA'DA KARIŞIKLIKLAR

İtalya, büyük savaşta yenen tarafta bir devletti. Fakat büyük savaş yenen memleketleri de sarsan bir akibetle bitiyor. Herkes savaştan bıkmış bir hale geliyor. Herkes, bu yıkıntı nereden doğrulacak düşüncesi içinde kıvranıyor. İşte sosyalist ve komünist cereyanlar, bu ruhî karışıklıklardan ve sarsıntılardan istifade ediyorlar ve

harbin neticesi onu yapan ulus için iyi veya kötü olsun, o ulusta doğmuş olan ıztıraplardan kendi lehlerine bir netice çıkarmak istiyorlar. İtalya'da savaştan dönen kahramanlar büyük şehirlerin sokaklarında tahkir ediliyor. İktidar mevkiindeki liberal devlet bu gibi hareketlere karşı koyacak vaziyette değildir. Bunun neticesi olarak anarşik hareketler canlanıyor. Nakil vasıtalarını nizamı bozuluyor. Demiryolları intizamla işlemez hale geliyor. Büyük savaşın sarsıntıları devam ettiği için, sanayi müesseselerdeki karışıklık ve ulusun umumî hayatındaki keşmekeş İtalya'da muntazam bir devletin mevcudiyetinden şüphe ettirecek bir hal alıyordu. Bu ruhî karışıklık bütün fertlere bulaşıyor. İtalyan gemi işçileri vardıkları limanlarda göze batacak bir intizamsızlık gösteriyorlar; artık iş ayağa düşmüştür.

O zaman İtalya'da hepinizin bildiği gibi, liberal bir devlet vardı. Liberal partiyi kastetmiyoruz; taassublu bir hürriyet esası güden böyle bir idareye göre her fikir serbesttir. Devletin hürriyet telakkisindeki zararlı ifratı neticesinde, bu anarşiye karşı, yeter çare bulunamıyor. İç hayat, karmakarışık bir hale geliyor. İç hayatın bu karışıklığı dış hayata da tesir ediyor.

Büyük savaşın neticelerini tanzim ve idare eden sulh müzakerelerinde, İtalya, yenen devletler arasında olmasına rağmen, sulh konuşmaları içinde onu temsil eden murahhas Orlando, gayet kuvvetsiz ve sözü geçmez bir mevkide kalıyor.

Bu, Türkiye devletini idare etmek vaziyetine hazırlanan her unsurun dikkat gözünü üzerine çekecek kadar mühim bir hadisedir. Bir devlet, rejimi ne olursa olsun, yaşadığı devir hangi tarih safhasına rastgelirse gelsin, iç varlığında birlik olmayınca, bulunduğu siyasal vaziyet kendisine müsait de olsa, yine muvaffak olamaz. Buna İtalya'nın o zamanki durumu ibretle göz önünde tutulacak bir örnektir. Biz bunu yeni devletin kuruluşundan bu güne kadar olduğu gibi, bundan sonra da devletimiz için birinci yaşama, güçlüklere dayanma ve ilerleme şartı olarak tanıyoruz. Devletin selametini devlet içindeki ulusal birliğin daima masun ve mahfuz olmasında görürüz. Tarihteki sayısız örnekler bizim bu gidişimizin isabetini teyid edecek mahiyettedir.

DÜŞÜNCE VE HAREKETTE BİRLİK GEREKTİR

Herhangi bir yurttaş, kendini ve ulusun varlığı içinde bir küçük varlık telakki edince, içinde bulunduğu yurdu koruyucu ve kuvvetlendirici bir vazife alması gerektir. Yurt denen ve kendisine kudsiyet verilen büyük ana varlığın tükenmez kaynağı olan ulus, hepsi tek tek olan ve hepsi ayrı tarafa çeken insanların bir araya gelmesinden teşekkül edince, benim sosyal düşünceme göre bir değer ifade etmez. Fertlerin yarattığı kalabalık yekûnunun, yani ulusun; hiçbir zaman ara vermiyen hayat mücadelesi cereyanları içinde daima muvaffak olabilmesi, yurt dediğimiz büyük varlığın ön olması ve her kavgada üstün çıkması için, düşüncede, harekette bir ve birleşik olması gerektir.

Uluslar ancak bu suretle zorlu bir vaziyet içinde, güçlükleri yenebilecek bir zinde, sesini duyuracak bir kuvvet ve mevcudiyet olarak kendini gösterebilir.

İnsanlar, tek tek bakıldığı zaman değerleri sıfırdır: İhtisas, ilim ve enerji bakımından ve her bakımdan saydığımız vasıflar yüksek bile olsa; bu vasıfları eksik, fakat birleşmiş insanların teşkil ettiği kütle karşısında büyük ulus davasını yürütmeye imkân bulamazlar. Onun için hem politika, hem ekonomi bakımından ayrı ayrı kıymeti olan bu noktayı; bilhassa sosyal bakımdan en karanlıktan en aydınlığa, en kötüden en iyiye, en geriden en ileriye gitmek iddia ve davasıda olan biz Türkler, daima gözönünde tutmalıyız, yüreklerimiz daima bu inançla çarpmalı, daima bir ve beraber olmalıyız.

ULUSAL BİRLİK EN BÜYÜK YAŞAMA ŞARTIDIR

Buna çok yerinde bir örnek olarak —başka bir derste söylediğim gibi— savaş içindeki Almanya'nın vaziyetini gösterebilirim.

Savaşta Almanya'yı mağlup eden sebepler içinde en mühimi olarak, savaşın devamı esnasında Almanya'nın iç idaresinin gösterdiği sarsıntı ve kargaşalık ve o zamanki parlamenter hükümetin ulusal birliği bozan hareketlere karşı koyamayışını anlatmıştım. Şu halde bir devlet, teknik kuvveti, fen vasıtaları, bilgisi, savaş vasıtaları ve muharip insanlarının sayısı, varlığı ve ekonomik kuvveti ne olursa olsun, bir harbi yüz aklığı ile başarabilmek için, bütün varlıklarının birlik olması gerektir. Bir harbi başa çıkarabilmek için elzem olan bu

şart, İtalya'ya bakışla zaferle bitmiş bir savaşın sonunda bile aynı ehemmiyet ve kıymetle kendisini bize kabul ettiriyor. Hatta şimdi, bizim içinde bulunduğumuz vaziyet gibi; kurtuluş, kuruluş ve koruyuş bakımlarından her şeyi yolunda giden bir devlet için dahi ileriye doğru kazanılmış mesafelerin muhafazası için, ulusal birlik en büyük yaşama şartıdır. Kökleştirme yolunda bulunduğumuz Türk inkılabının derinliği ve ehemmiyeti, içinde bulunduğumuz gün için, bu hayat şartını mühimleştiriyor.

İTALYA'DA KOMÜNİZM AĞACI YEŞERİRKEN...

Evet, İtalya bu karışıklıklar içerisinde idi, parlamenter devlet buna bir çare bulamıyordu. Bu kaynaşma içerisinde, Bal beyannamesinin telkin ettiği şekilde, sınıf ihtilali yapmak ve iktidar mevkiini ele almak fikri işçi sınıfı arasında gittikçe kuvvetleniyor, birçok ayaklanmalar görülüyor. Parlamenter devlet, nizamı tesis edecek vaziyette değildir. O zaman başta bulunanların haleti ruhiyesini göstermek itibariyle anlatacağım şu vaka çok şayanı dikkattir.

O zamanın başvekili Giolitti, ihtilal zamanında Rusya'da vazife görmüş olan Büyük Britanya'nın Roma büyükelçisi Buchanan ile konuşurken penceresinden görünen bir zeytin ağacını işaretle diyor ki :

— Şu yeşil zeytin ağaçlarını görüyor musunuz, bilirsiniz ki İtalya Avrupa'nın cenubunda, sıcak, yarı tropikal bir memlekettir. Rusya'nın iklimi zeytin ağacının yetişmesine ne kadar müsait değilse, İtalya'nın sosyal iklimi de komünizm ağacının burada yeşermesine o kadar uygun değildir.

Benim görüşüme göre olgun bir adam olan ve dünyadaki sınıf ihtilalleri akışını iyi anlar olduğuna şüphe bulunmayan başvekilin bu düşüncesi doğru olamazdı, o, işçi sınıfının İtalya'da iktidar mevkiini almak için çalıştığına şüphe edemezdi. Bununla beraber başvekil, kendi kendisini aldatıyordu. Çünkü bu sözlere rağmen fena neticeler yakınlaşıyor, komünizm ağacı İtalya'da yeşermek üzere bulunuyordu; bazı yerlerde fabrikalar işgal olunmuş ve müsadere de başlamıştı.

FAŞİZMİN DOĞUŞU

İşte bu zamanda Yukarı İtalya'da, Po Vadisi'nde bir hareket oluyor, Mussolini bu hareketin başındadır. Mussolini'nin sosyal düşüncelerinde sezilen ilk koku, sosyalist kokusu idi. Fakat Mussolini hare-

kete geçtiği zamanlar bu düşünceleri değiştiriyor, vaziyete hâkim olarak İtalya'daki karışıklığa çare bulmak, sınıf mücadelesine tamamen zıt ve memleketin türlü sınıfları arasında uygunluk, uyum —ahenk manasına alıyorum— getiren siyasal ve sosyal bir ekol ortaya koyuyor. Bu yeni hareket, hem halk hürriyeti, hem de sınıf ihtilali fikirlerine taban tabana zıt ve her ikisine karşı reaksiyoner bir harekettir.

O halde faşizm, sınıf mücadelesine, beynelmilelciliğe ve diğer sınıfların tanıdığı siyasal inançlara zıt olan ve demokrasiyi, fırkaları ve hürriyet ihtilalinin getirdiği parlamentarizmi inkâr eden bir politika yoludur. Bu cereyanın başında olan adamın, dinastik bir aileden, bir kral ailesinden gelen mutlak bir hükümdar yerine halktan gelmiş bir adam olması, bu rejimin absolütizmden farkı olabilir. Bu netice asırlar ve asırlar geçtikten sonra telakkilerin çok genişlemiş ve aydınlanmış olduğu Avrupa parçası üzerinde, bir kelime ile anlatılabilir ve bir benzetişle denebilir ki; faşizm, 20. yüzyıldaSezarizmin dirilişidir.

BAŞKA YERLERDE SINIF İHTİLALİ HAREKETLERİ

Arkadaşlarımın hatırasını burada, bundan önceki dersin bir noktasına çekeceğim : Bal beyannamesinde sosyalistler dünya işçilerine şunu diyorlardı : «... **Uluslar karşı karşıya bir savaşa hazırlanmaktadırlar. Bunun için silahlanmışlardır, bu savaş ergeç patlayacaktır. Bu savaş olunca uluslar ağır sarsıntılar geçireceklerdir. Bu sarsıntılar esnasında işçi sınıfı şuurunu muhafaza etmeli, her yerde ayaklanmalı ve komünizmin ana doktrini olan ihtilal ile iktidar mevkiine geçmeye teşebbüs ederek, sınıfın mukadderatını tecrübe etmelidir**...»

Nitekim iki yıl sonra savaş patladı, büyük yıkıntılar oldu. Bal beyannamesinin ilk tatbik neticesi, Rusya'da Sovyetler Birliği Cumhuriyeti'nin kurulması oldu. Rusya'da halkın çarlıktan türlü acılar görmüş olmasından ve epey uzun yıllar çarlığa karşı yer yer yapılan ayaklanmalarla ihtilali tatmış bulunmasından istifade eden işçi partisi, sınıf ihtilaliyle muvaffak bir neticeye vardı.

Bu netice, başka memleketlerde de işçi sınıfını buna uyacak hareketlerde bulunmaya sevketti. İtalya'da olduğu gibi başka birtakım memleketlerde de işçiler sınıf ihtilali tecrübesi yaptılar ve Sovyetler Cumhuriyetine benzer hükümetler kurmaya çalıştılar.

1918'd Lenin'in kuvvetli telkini ile Sovyet rejimi her tarafa tanıtılmakta ve rejim kati hamlelerle Rus ülkesine yayılmakta idi.

Bu sırada Almanya'nın şimalinde Kiel şehrinde sınıf ihtilali hareketleri göze çarpıyor. Sınıf hareketleri, yenmiş İtalya'da tatbik kabiliyeti bulunca bunların yenilmiş Almanya'da daha müsait bir zemin bulacakları zannolunuyordu.

Yenilmiş Almanya'da, henüz sulh müzakereleri bitirilmemiş olduğu bir sırada, sınıf ihtilali hareketleri oluyordu. Hatta, Berlin'de Sovyet idaresi kurmak için silahlı ihtilaller oldu. Fakat o zamanki Almanya, bu hareketlere karşı İtalya'daki liberal devlet gibi gevşek davranmadı, ilk ayaklanmaları söndürdü ve bu tehlikeyi atlatmaya muvaffak oldu.

İKİNCİ RAYH'TAN ÜÇÜNCÜ RAYH'A...

Vaymar kanunu esasisine hürriyet ihtilalinin getirdiği anarşileri karşılayacak hükümler konmadığı için, sınıf ihtilalinin bu geniş hürriyet yolundan istifade ederek aldığı genişleme ve ayaklanma hareketlerini, Alman devleti, kuvvetli tedbirlerle karşılayamıyordu. Binaenaleyh büyük savaştan yenilmiş bir devlet olarak çıkan, parlamentarizm ıstırabını çekmiş, kötülüklerini görmüş, savaş sonunda en acı tecrübeler geçirmiş olan Almanya, harpten sonra bunları çabucak unuttu ve ibret almadı, cumhuriyet idareli İkinci Rayh olarak kendi tarihinde yeni vaziyetini alırken, devleti anarşilerden koruyacak kanun tedbirlerini ihmal etmiş oldu. Vaymar kanunu esasisi, Almanya'nın umumi yaşayışında temelli bir istikrar temin edemedi.

Öte taraftan harp sonrası Almanya'sı, mağlubiyetin yüklettiği çok ağır yükler yüzünden müstakil ve şerefli bir devlet olmak haklarından mahrum bir halde hayata çıkıyordu. Nihayet bütün eski dertler tepti, II. Rayh'ın birçok güçlükler karşısında, ulusa hayat imkânlarını verici tedbirler aramak yolundaki uğraşmalarına rağmen, asıl ana yaralar durmadan işliyordu. II. Rayh, İmparator Wilhelm'in özel nüfuzunun ve Prusya disiplininin başa çıkamadığı mücadele unsurlarını karşısında buluyordu. Nasyonal sosyalizmin iktidar mevkiine geçmesine kadar sınıf ihtilalinin, parlamentarizmin tahribatı sürdü gitti ve her türlü dağıtıcı cereyanlar bu hava içinde beslendi. Nihayet sınıf ihtilali ile bunun reaksiyonu olan fikirler karşılıklı iki cephe halinde kendini gösterdi. Nasyonal sosyalistler iktidar mevkiini almadan, Almanya'da komünist fırkasına rey verenlerin sayısı o kadar fazlaydı ki, bunu iyice anlatmak için şu küçük mukayeseyi yapmak lazımdır:

Bugünkü Sovyet Rusya, sosyalist bir devlettir, idealist şefler elindedir. Nüfusu Almanya'nın iki buçuk mislinden fazladır. İşte böyle bir memlekette komünist fırkasına kayıtlı üyelerin yekünü, Almanya'da nasyonal sosyalizm iktidar mevkiine geçmezden önceki seçimde komünist fırkaya rey vermiş olanların yekûnundan daha azdı. Komünistlerle aynı doktrinleri güden sosyal demokrat fırkasının aldığı reylerin yekûnu da düşünülürse, bu miktar göz karartacak bir dereceyi buluyordu. Eğer en son seçimde Hitler'in nasyonal sosyalist fırkası, komünist ve sosyal demokrat fırkalarının aldıkları reylerin yekûnundan biraz fazla rey almamış olsaydı; sınıf ihtilali, Almanya'da, demokrasi yollarından iktidar mevkiine geçiyordu. Fakat Almanya'da sınıf ihtilali fikri büyük savaşın bitiminde, sade sokaklarda değil, bu suretle bütün devletin politika hayatında sarsıcı bir şekilde kendini gösterince, bunun reaksiyonu olan nasyonal sosyalizm, Hitler'in önderlik ettiği parti, iktidar mevkiine kanla değil, ekseriyetle geçiyor. Bu parti III. Rayh'ın temellerini atarken, baştanberi karışıklık yapan unsurları ve Vaymar kanunu esasisi neticelerini göz önünde tutuyor. Kendisinin can ve baş düşmanı olan sınıf ihtilali partilerini ve liberal devlet tipinin icabından olan diğer bütün siyasal partileri dağıtıyor. Bu suretle Almanya'da da İtalya'daki gibi, sınıf ihtilaline karşı reaksiyoner olan ve fakat Alman hususiyetlerine göre inkişaf eden otoriter bir devlet kuruluyor.

MACARİSTAN'DA DA SINIF İHTİLALİ TEŞEBBÜSÜ

Harp sonu kargaşalıklarından faydalanarak sınıf ihtilalini ileri götürme teşebbüsü, diğer bazı memleketlerde de görülüyor. Macaristan'daki Belakun hareketi buna misaldir. O zaman Macar Devleti bu hareketi bertaraf etmeye muvaffak olmuştur.

GENE TAKLİTÇİLİK

Burada bir küçük duruş yapacağız : Size hürriyet inkılabının getirdiği parlamenter ve demokratik mefhumların, doğdukları dünya parçasından yakın mıntıkalara geçici ve sirayet edici bir tesir taşıdıklarını söylemiştim. İnsanların meyillerindeki dünyanın bir tarafında geçmiş olan vakaları benimsemek ve taklit etmek hissi, nasıl İngiliz ve Fransız ihtilallerinin neticelerini aynen kopya etmeye sevketmiş ise, sınıf ihtilali ve aksülamelleri için de böyle oluyor.

İlk ana ihtilal tipi olan hürriyet inkılabı nasıl birçok memleketlerde kendi muhitlerine uygun tashihler ve değişiklikler yapılmadan kabul edilmiş ve bunun neticesinde sarsıntılar yapmış ise, sosyalizm de birçok yerlerde tatbik kıymeti ve değeri gözetilmeden kopya edilmiştir.

Hürriyet inkılabının körükörüne taklidi onu taklit eden devletler için ne derece yıkıcı oldu ise, sosyalizmin, sınıf ihtilalinin taklidi de, taklitçi devletler için böyle yıkıcı olmuştur ve olmaktadır.

Hürriyet ve sınıf ihtilali hareketleri nasıl bunların doğduğu memleketlerden komşularına sirayet eylemişse, otoriter devlet kurmak fikri de sirayet ediyor ve bu tip de kopya ve taklit edilmek devresine giriyor.

Sınıf ihtilalinin bir aksülameli diyebileceğimiz Sezarizmde, yani halka, ulusa ait bütün başka kıymetleri körleterek tek şefin idaresinde birbirlerine benzerlik arzeden vasıflarla yeni şekiller türüyor. İç mefhumlarda benzerlikten başka, bir renkli gömlek, bir tarzda selam bir sesle karşılama bu gidişlerin dış benzerlikleri oluyor.

Bütün bunları öven zihniyete memleketimizde de rastlıyoruz. Buna karşı şunu hatırlatmak isterim; nasıl ki hürriyet inkılabında ve sınıf ihtilalinde taklitçiler zarar görmüşseler, yeni gidişlerin mukallitleri de aynı akibete mahkûm olacaklardır.

Bir yola gidenlerin bir görünmeleri iyi olabilir; fakat ulusun üzerine uyma noktası üstünde çok ve derin duygulu olmadan, başka sosyal zeminlerde doğmuş fikirleri hafiflikle benimsemek, her zaman her yerde felaketler getirmiştir. Kendimizi düşününce, bizim, bizde doğan ve bizden olan yaşama ve siyasal yollarımız vardır.

FRANSİSTLER

Fransa'da bugün iç bakımdan ıstıraplar çekiyor. Oradaki hürriyet taassubuna ve orada herkesin fenalıkları görmek, söyleyebilmek vaziyetinde olmasına rağmen, bununla fenalıkların önüne geçmek temin olunamıyor. Bildiğiniz büyük skandaller Fransa'da oluyor. Bunların çok serbest neşir vasıtalarına geçmesi ve parlamento kürsülerinde söylenmesi imkânı olduğu halde, bütün bu mürakabe vasıtalarına rağmen, parlamentarist devlet kendinden beklenen bu faydayı da temin edemiyor. Öte taraftan Fransa'da devlet idaresinde istikrarı temin edici hükümet de kurulamıyor. Fransızlar bundan şikâyetçidir.

Görüşleri ileri Fransız devlet adamları arasında bu sebeplerle otorite devletine doğru meyiller belirmiştir. Bir yandan da, kısmen de taklitçilik yüzünden Almanya ve İtalya'daki gibi faşizme, nasyonal sosyalizme çalan bir kurum yapılıyor: Fransistler. Birçok sabık muharipleri sinesine alan Fransistlerin bugün otuz, kırk bine varan üyesi vardır. Bunun üyeleri, İtalyanların kara, Almanların kahverengi gömlek giymeleri gibi Fransızların kendi rengi olan mavi renkte gömlek giyiyorlar. Bu Fransist grubu selamı, giyinişi ve hareketi itibariyle faşist İtalyanlara ve Hitler'ci Almanlara benzemekte ve memleketin içinde yayılmaya çalışmaktadır.

Büyük küçük başka devletlerde de buna benzer taklitçi hareketlerin peşinde koşan gruplara rastlanır. Hareketlerdeki benzerlik insan ruhlarındaki taklit duygusunun bir neticesidir.

Dünyanın her yerindeki ön, parlak fikirleri, kaba taklit şeklinde değil, kendi ulusunun hususiyetlerine uygun bir şekilde almak, ulusun sade menfaati iktizasından değil, aynı zamanda insanlık vazifesidir de.

SINIF İHTİLALİ KARŞISINDA BİZİM VAZİYETİMİZ

Sınıf ihtilalini, sınıf ihtilalinin aksülameli olan tipleri söyledikten sonra, bunlar üstüne bizim rejimimizdeki noktai nazarları da kısaca anlatmak isterim :

Türkiye Cumhuriyeti halkçı bir varlıktır. Türkiye Cumhuriyetinin güttüğü ana politika çizgilerinden halkçılığı ilk söylememin sebebi, sınıf ihtilali karşısında bizim vaziyetimizin ne olduğunu göstermek içindir. Diğer vasıflar sırası geldikçe yerli yerinde karşılaştırılıp söylenecektir. Biz halkçıyız, halkçı demek, ulus içinde hiçbir imtiyaz ve üstünlük tanımayan ve her ferdini öteki kadar hak ve şeref sahibi sayan, ekonomik alanda birini ötekine, işçiyi patrona, patronu işçiye mahkûm edecek, müstehliki müstahsilin eline düşürecek vaziyetlere müsaade etmeyen bir varlık demektir. Bu varlık, bütün bu unsurları müsavi hakta ve şerefte bir halk yığını tanır, aralarında birtakım farklar varsa bunu hayatın icabı, iş bölümünün bir zarureti sayar. Halkçı zihniyet, ulusu birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul eder. Onun için de herhangi bir zümreyi kendisinden başkalarına karşı üstün olmak iddiasıyla hareket ettirmez. Çünkü böyle bir hareket yolu, ulus

denen büyük varlığının cüzlerini sade anlayışta değil, yaşayışta da birbirlerine karşı nefret duygularıyla ayırır ve birbirleriyle boğuşmaya sevkeder.

Bizim halkçı vasfımız sınıf mücadelesini yaratan doktrinlerin tamamı tamamına zıddınadır. Sınıf mücadelesini anlatırken görmüştük ki, o hangi yurdun, hangi sınırın içinde olursa olsun proletarya hareketinin mensupları arasında birlik olduğunu kabul eder, onun dışında olanları düşman sayar. Bizim tanıdığımız mücadele ulusun bütün kuvvetlerini, ona, dışardan saldıranlara karşı kullanmaktır. Yoksa ulusun içerisinde herhangi bir sınıf ve meslek farkı gözeterek birini ötekine kırdırmak bizim prensiplerimize uymaz.

TÜRK İNKILABI, TESİRLERİ BAKIMINDAN EVRENSELDİR

Türk inkılabının, ona kıymet vermek bakımından herkesin anlaması lazım gelen bir hususiyetini de tebarüz ettirmek gerektir :

Türk inkılabı dünyanın bir köşesinde kendi kendine olup bitiveren bir hadise değildir.

Bu inkılap, ulusal, siyasal ve ekonomik yaşayışın derinliklerinde ve bütün dünya arayıcı ve okuyucularının üzerinde durması gereken, bir büyük hadisedir. Türk inkılabı, tesirleri kendi doğduğu yeryüzü köşesine mahsur kalacak bir vaka değildir. Bunu bir kısa cümle ile ifade edebiliriz: T ü r k i n k ı l a b ı e v r e n s e l d i r .

Şimdi birkaç yönden bu sözüme inandırıcı örnekler vereyim : Önce coğrafya bakımından evrenseldir; bizi minkılabımız bugün Türkiye'nin bulunduğu coğrafya parçasında değil de Cenup Afrikası'nda veya İskandinavya'da olsaydı, bu inkılabın verdiği neticeler, dünyanın yaşayış ve anlayışı üzerinde bugün yapmakta olduğu büyük tesiri yapamazdı. Yani bu inkılabın gelip geçtiği yerin coğrafya noktasından yeryüzünün şimdi bulunduğumuz parçasında oluşu, ona yüksek ehemmiyet verdiren bir sebeptir.

İkinci sebep şudur : Bu inkılabı yapan ulusun tarihin bütün derinliklerinden akıp gelen yüce kıymeti gözden geçirilirse bu da inkılabımıza ayrı ve hususi bir değer verir. Bu inkılap coğrafya bakımından söylediğim vaziyete haiz bu noktada bulunsaydı da, bunu yapan ulus bizden başka bir millet olsaydı, bu inkılabın o kadar yüksek bir ehemmiyeti olmazdı.

Türk inkılabını evrensel yapan ve ona bu hakkı verdiren sebeplerden üçüncüsü de; bunu doğuş, kuruluş ve yaşayış zamanının dünyanın müstesna vaziyetine rastlayışıdır. Türk inkılabı daha önce olsaydı, onun tesirleri bu kadar hissedilmezdi.

Coğrafya vaziyeti, kan vaziyeti, nihayet harp sonrası hali bütün bunlar birbirine eklenerek, böyle bir tarih devresinde, böyle bir dünya parçasında, böyle bir ulusun, bu kadar düşkün bir yokluktan böyle üstün bir mevkiye çıkması, yalnız edebiyat bakımından gözden geçirilemez. Bunun tesirleri maddi hayatın her yerinde duyulacaktır.

Bu hareket, yaşayışları geri olan başka insan yığınlarını uyandırıcı bir örnektir. Onlar Türk inkılabının bugünkü doğuşuna bakarak, iyiye, doğruya, güzele ve haklıya doğru yol alacaklar, karanlıklar içindeki hayatlarını bize bakarak aydınlatacaklardır.

Türk inkılabının batıya bakan yüzü de, doğudaki kadar evrenseldir. Türk inkılabı bu bakımlardan da ehemmiyetle kendisini duyuran bir hadise olmuştur. Bu inkılap, siyasal bakımdan, ekonomik bakımdan, hatta din telakkisi bakımından batı için üzerinde dikkatle ve ibretle durulacak bir hareketler silsilesidir.

Bir kere ekonomik bakımından Türkiye, açık bir pazardı. Türkiye yalnız ilk maddeler yetiştirir, bir yıl alın teri dökerek çıkardığı ürünü ancak bir çıra ışığı, bir kuru ekmek karşılığında sanayi memleketlerine satardı. Sanayi memleketlerindeki işçi sınıfı dediğimiz şımarık, ne istediğini bilmez bir unsur olarak yaşayan tabaka, o zaman Türk köylüsünün tahayyül bile edemediği bir refah içinde idi. Şimdi Avrupa'da, Amerika'da bütün sanayi memleketlerinde, açlık selleri halinde sokakları dolduran milyonlar; Osmanlı İmparatorluğu'ndan, ona benzer geri memleketlerden yok pahasına aldıkları hammaddeyi makine ile işledikten sonra kat kat pahalı olarak gene o uluslara satan yurtların işçileri idi. İnkılap Türkiyesi bugün hammaddeyi sıfıra satan ve sattığı ürün basit bir mekanizmadan geçirildikten sonra, onu, yüz misli fiyata alan bir memleket olmaktan çıkıyor, ihtiyaçlarını kendi yapan bir sanayi memleketi haline giriyor.

Bu giriş, bir defa batıdaki istismarcı insanların kazancına ketvuran bir harekettir.

Diğer taraftan da bunun kabil ve yapılabilir bir şey olduğunu geri kalanlara gösteren bir örnektir.

Arkadaşlar, Türkiye, acunun batı ve doğu âlemleri arasında en kısa kara ve hava yoludur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu topraklarda zavallı, aciz ve ne olduğu bile belirsiz bir halde yaşaması bu topraklar için batı âleminde her gün binbir emele zemin hazırlardı. Halbuki dirilmiş, şerefini ve kuvvetini ispat etmiş bir Türkiye'nin bu topraklarda doğuşu, onları hakikate temas ettikçe müteessir eden bir hadisedir. Türk inkılabı bugün siyasal, ekonomik, sosyal mefhumlar bakımından dünyanın en ileri hareketi içindedir. Türk inkılabının politik mefhumları, edebiyat olarak da, realite olarak da, bizden önce gelen inkılapların en üstün olanıdır. Onda kopya yoktur, Türkiye kendi bünyesine en uygun olan esasları almıştır.

Kendi inandığı ışıklara giden adamların gittiği yoldan en ileri, en aydınlık istikamete gitmekteyiz.

BEŞİNCİ DERS

SİYASAL PARTİLER

Bu dersimizde siyasal partileri gözden geçireceğiz. Fakat bundan önce insan yaşayışının siyasal partiler halinde toplanmadan evvelki vaziyeti hakkında biraz izahat vereceğim.

Genç arkadaşlarım geçen derslerden biliyorlar ki, telkin edeceğim şeyleri ilk önce müncerred olarak, genel bakımdan söylüyor, ondan sonra da bize ait şeyleri anlatmaya geçiyorum. Burada da bu metoda sadık kalacağım.

SİYASAL PARTİLERDEN ÖNCE

SİYASAL PARTİNİN TARİFİ

Eski devirlerde birtakım insan yığınları derebeyler tarafından feodal şartlar altında idare ediliyordu. Bu, iptidai devlet şekli idi. İptidai devlet insanların mağara hayatından ve kendi evlerinin emniyetini bizzat koruma devrinden çıkmasından sonra kuruluyor. Bu küçük devletler birbirleriyle daimi mücadele halindedirler. Bunlar birbirlerini yemekte ve şuurlu bir hareket neticesi değil, bu yiyiş neticesi olarak, birbirlerine girmekte ve büyümektedirler. Bu giriş ve yiyiş hareketi zamanla büyük devletlerin kurulmasını intac ediyor. Ve yavaş yavaş baş-

larında bir hanedana mensup bir baş bulunan devletlerin kurulması devri geliyor. Bu büyücek absolü devletler, insanları idare noktasından, iptidai devletlere bakılınca daha ileri bir çehre göstermekle beraber, genel gidiş derebeylik devrindeki feodal devlet tipinin gidişinden ayrılamıyor. Çünkü bunların başındakiler, feodal devletler zamanındaki mutlak hakimiyetlerini daha şümullü, daha köklü olarak devam ettiriyorlar. Devletin başında absolü bir hükümdar vardır. Onun kafasından ne çıkarsa ulus onu kabul etmek mecburiyetindedir. Bu başlar insan yığınlarının hayatını kendi düşünüşlerine göre tanzim ederler. İşte bu sebeple devletlerin satıhları büyümüş, hacimleri genişlemiş, içindeki insan yığınları çoğalmış olmakla beraber, bunların tipi gene feodal devlet tipidir.

O devirlerde siyasa, tabii, halkın işi değildir. İdare edilenlere mensup insan yığınları içinde ne bir topluluğun, ne de tek bir adamın devletin siyasasını şu veya bu yöne götürücü hiçbir çalışması yoktur.

HÜRRİYET İHTİLALİNDEN SONRA

İnsanların yaşayışı işte böyle bir haldeyken —size ilk derslerde anlattığım ihtilal tiplerinden— hürriyet ihtilali gelip çatıyor. Yalnız başta bulunanların hâkim olması devri tarihe karışıyor. Gerçi insan yığınları şimdiki devletlerin hepsinde kendilerini doğrudan doğruya ve bizzat idare etmek mevkiine geçmemiş olmamakla beraber, halk mümessilleri olan politikacılar, baştakilerin nüfuzuna müdahale ediyorlar. Mesul hükümet devri geliyor. Bu hükümetin kovaladığı siyasa halk mümessillerinin istediğine uymazsa bu hükümet onlar tarafından düşürülüyor. İşte hürriyet ihtilali devrinde halkın bu suretle devlet idaresine sözünü geçirmesi zamanı geldikten sonradır ki, siyasal parti dünyaya doğuyor. Siyasal partilerin devlet idarelerinde fikirlerini yürütmeleri insanlık tarihinde siyasal çalışma devrini, parlamento devrini açıyor. Parlamento devrinde siyasal partiler çoğalıyor. Bunların dünyadaki ehemmiyet ve mahiyeti göze çarpıcı bir genişlik alıyor.

LİBERAL DEVLET TİPİ

Size feodal devlet tipinden bahsettim. Şimdi de hatırınızda kalması lazım ve faydalı olan bir tasnifi söyleyelim :

Feodal devlet tipi insanların teklikten çıkıp yığın haline geldikleri, ilk müşterek yaşayış haline girdikleri ve tek adamların peşinde de olsa müşterek mukadderata bağlandıkları zaman başlıyor. Bu geçiş devresi sonunda birbirinden şekil ve hacimden başka esaslı farkı olmayan feodalizmden monarşiye ve absolütizme inkılap eden devlet şekli, hürriyet ihtilali devri ile liberal devlet tipine çevriliyor. Liberal devlet tipi bir müddet sonra birçok bakımlardan tefessüh ediyor. Bu tipin devlet işlerini kurucu ve işletici kıymeti azalıp bozuluyor. Gerek liberal ekonomik hayattaki düzensizlikten, gerek liberal devletin iç hayatındaki anarşik vaziyetten ve devlet işlerini yürütemeyecek derecede bozulmasından dolayı, liberal devlet tipi aleyhinde yer yer reaksiyonlar husule geliyor.

Bu reaksiyonların diktatörlük şekillerini, ona dokunacağımız zamana bırakıp bozulan liberal devlet yerine bizde kurulan devletin (Ulusal bir devlet tipi) olduğunu söylemek lazımdır.

Liberal tip, hepsi bir tarafa çeken politikacıların kaynaşması ise; ulusal devlet, bir yurtta yaşayanların, ulusun kuvvet ve kıymetlerini bir araya toplayarak müşterek faydalar üstünde birleşmesidir.

İLK DEVLETLERİN DAR VAZİFELERİ

Türlü devlet tiplerinin böyle kısaca anlatılışından sonra, devlet işlerinin ilk dar çerçevesinden çıkarak nasıl genişlediğini ve büyük ulus hacmini aldığını tetkike geçiyoruz :

Devlet işleri ta feodalite devrindenberi, dış siyaya, askerlik, iç emniyet ve para işlerine inhisar ediyordu. İlk insan cemiyetlerinde devlet vazifesi olarak yalnız bunları görüyoruz. Feodal devletin dış siyasasında ekseriye en mühim amil, başındakilerin istila kaprisi, yağma hırsı idi. Bazen baştakiler bir mektubun bir cümlesinden kızarak kendi uluslarını diğer bir ulus üzerine saldırtmaktan çekinmezlerdi. Hanedanlar arasında kız alıp verme, en ağır ulus ihtilaflarını halle vesile teşkil ederdi. Aile yakınlığı iki devlet arasındaki politikada esaslı amil olurdu. Bugünkü hanedan devletlerinde de, bu ananenin döküntülerine rastlarız.

Feodal devlette askerlik işi basit idi. Zorla veya para ile toplanmış askerleri muharebeye gönderirlerdi. Askerin muvaffakiyeti için esaslı bir amil olan hazırlanma ve esaslı malzeme bulundurma, böyle devletlerde tatbik olunan bir usul değildi. Lüzum hasıl olunca yurdun her tarafından asker, malzeme ve taşıt tedarik olunur ve icap eden

yere gönderilirdi. Askerlerin başına zabit ve kumandan olarak becerikliliğiyle göze dokunmuş olan veya baştakilere akrabalıkla bağlı bulunan insanlar geçirilirdi.

Devletin iç korunması, sarayın yahut otağın muhafazası ve zorla asker toplamak için elde tutulan birtakım gözleri ve karınları doyurulmuş, eli kamçılı kuvvetlere dayanırdı. Yurttaşın ve yurttaş haklarının korunması bile devlet işi sayılmazdı.

Maliye telakkisi ve para siyasası ise, idare ve asker masrafını karşılamak, sarayı beslemek üzere baştakinin münasip göreceği halk tabakalarından, verim ve tahammül kabiliyeti hiç hesaba katılmadan vergi toplamaktan ibaretti. Çok defa yurttaşların malları zapt ve müsadere olunurdu. Toplanan paraları harcamak için hiçbir usul yoktu, paralar sarayın arzusuna göre sarfolunurdu.

Feodal rejimin ruhunu taşıyan dinasti (hanedan) devletlerinin hacimlerinin büyümesine rağmen, çalışmaları dış siyasa, iç ve dış korunma ile maliye işlerinin ötesine geçmedi. Yalnız vazifeler biraz daha şümullendirildi, işler biraz nizamlaştırıldı. Hürriyet inkılabının devlet şekline tesirine kadar bu hal böylece devam etti.

SİYASAL PARTİLERİN DOĞUŞU

Devletin vazifeleri, hürriyet ihtilalinden sonraki devirlerde genişlemeye yüz tuttu: Okuma, bayındırlık, sağlık, sosyal yardım gibi vazifeler yavaş yavaş devlet işleri arasına alındı. Devlet işi gitgide pek çok tecrübe ve emek ister oldu. Devlet idaresinde birbirinden ayrı, türlü fikirler taşıyan insanlar arasında bir görüşlü olanların bir araya gelmesinden siyasal partiler doğuyor. Daha sonra siyasal partilerin programları, devlet vazifeleri arasına giren birçok işleri nizamlaştırmak, onlara hareket noktaları bulmak bakımından genişletiliyor. Bu hülasadan sonra partilerin tarifine, program ve çalışmaları üzerindeki telakkilerine geçeceğim.

SİYASAL PARTİNİN TARİFİ

Siyasal parti, bir devlet içinde bütün ulusal işlerin ana çizgileri ve yürütme şekilleri üzerinde, birbirlerine inananların ve dayananların, bir ve beraber düşündüklerini tatbik için vücuda getirdikleri birliktir.

Bir siyasal partiye girmek, o partinin ana fikirlerine inanışta ve bunları tatbik ediş yolunda beraberlik için namus sözü vermektir. Bir partinin içinde teferruata ait çalışmalar üzerinde birtakım düşünüş başkalıkları ve çatışmalar da olsa, bu sebep, bir ayrılık doğurmaktan uzak kalmalıdır. Siyasal partilere baş bağlayanların karşılıklı feragatleri ve uzlaşma duyguları, bütün bu küçük anlaşmazlıkları ortadan kaldırmalıdır. Günün çeşitli meseleleri üzerinde, ileriye sirayet ettirilen ayrılıklar doğar ve devam ederse, partinin amacına kısa yoldan varmasına imkân kalmaz.

SİYASAL PARTİ PROGRAMLARI

İnsanlar, inanma neticesinde siyasal parti halinde birleşince, aralarında, özfikirlerin anaçizgileri üzerinde bir mukavele yapmış sayılırlar. Bu mukavele, partinin programıdır.

Bir siyasal parti programı yapmak demek, bir veya birkaç insanın bir gün bir masa başında oturup devlet işlerinin gidişinde hangi yolun münasip olacağına dair bir şey kaleme almaları, bir eser vücuda getirmeleri, bir kitap yazmaları demek değildir. Böyle bir eserin hiçbir değeri yoktur. Bu nevi programlar birçok yerlerde görülmüştür. Fakat böyle programlarla yapılan partiler, daha hayata doğmadan göçüp giderler.

İleri bir siyasal parti programının, onu kuran insanların içinde bulundukları muhitin, bütün siyasal, sosyal ve ekonomik şartlarını göz önüne alarak, bu ihtiyaçları karşılayacak ve ameli kıymet bakımından hayata uyacak bir değeri olmalıdır. Bunun da en iyi yolu, hadiseler içinde birbirlerini tanımış, birbirlerine inanmış ve bağlanmış, memleket işlerinde pişmiş ve bu yolda müşterek kararlara varmış, müşterek mesuliyetler ve zorluklar altında güçlüklere göğüs germiş insanların düşünce ve kararlarını bir araya toplamalarıdır.

Programlara büyük hacimler vermek ekseriya adet olmuştur. Halbuki en açık ve kısa olan programlar, en özlü ve değerli olanlardır.

Yurttaş, namus sözüyle bağlanacağı bir siyasal partiye girmezden önce, partiyi kuranların yalnız şereflerine ve bilgi değerlerine değil, onların bir cüzü bulundukları sosyal heyetinin içinden nasıl doğup yetişmiş ve sözlerini yapma haline getirirken ne kadar dürüst kalmış olmalarına dikkat etmelidir.

Bu bakımdan Cumhuriyet Halk Partisi programı, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı içinden yeni ve yüce bir varlık olarak do-

ğan yeni Türkiye devletinin kurulması hadiselerinin yoğurduğu prensiplerle hayata çıkmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi programının kökleri yeni devletin doğuş vakaları içinde beslenerek iş ve eser halinde bir realite olduktan sonra geçmişi ve geleceği kavrayan prensipler olarak yazılmıştır.

ŞEF

Siyasal parti hayatında bilhassa üzerinde durulmaya layık başlıca bir unsur, şeftir. Şef bir siyasal partinin bütün ana düşüncelerini, iradesini, yapış kuvvetini ve şerefini temsil eder. Şef, kendi ruhunda beslediği heyecan ve hararetle partisini ve muhitini ısıtır, aydınlatır. Bütün etrafını kendine ve birbirlerine içten gelen bağlarla sararak, doğruladığı amaca ilerletir. Ordular için şefin kıymeti barizdir. Fakat şef nüfuzu olmaksızın hiçbir toplulukta dirlik, düzenlik ve güleryüzlülük olmaz. Üç kişilik bir aileyi göz önüne alınız; eğer bir aile bile bir baştan, sözünü geçirir bir büyükten mahrum ise, aralarında dirlik olmaz ve aile işleri ileri gitmez. Eğer bir siyasal partinin de hakiki şefi yoksa, o partinin bugünkü politika hayatındaki büyük güçlüklere göğüs germesine imkân yoktur. İçinde yaşadığımız devirde içe ve dışa bakışla siyasal hayat o kadar çeşitli olmuştur ki, her gün nereden doğacağı ve ne tesirler yapacağı belli olmayan hadiselere karşı her ulusal varlık, daima bir, beraber ve hazırlıklı bulunmak mecburiyetindedir.

ULUSAL ŞEF

Burada bir parti şefi yolundan girerek **ulusal şef** mevzuuna dokunuyoruz.

Biz, şefi anlamak yolunda en bahtiyar milletiz. Ulusça içinde piştiğimiz büyük hadiseler, şef kıymetini ölçmek ve anlamak hususunda birçok milletlerin ve birçok nesillerin görmediği örneklerle doludur.

Yaşadığımız günlerin şef telakkisi üstünde bizim bakışımız ve bizim inanımızla yanlış olan bir nokta vardır, sırası gelmişken bunu da söylemek isterim :

Şefe verilecek değer telakkisinde, zamanımızın olgun muhitleri, az çok farklarla, bir düşünürler. Fakat bunun yanında ya şefin rolünü küçülten anarşik düşüncelere veya medeni ve değerli insanların

bilgilerini, tecrübelerini, zekâlarını hiçe indiren ve şefi zamanımız telakkisine uymayan yapma bir büyültüşle peygamberleştiren fikirlere rastlarız. İkisi de yanlış olan bu akışın ortasında hakikate uyan nokta, bizim şef telakkimizin ifadesidir. Şef, dediğim gibi bütün ısıtıcı, besleyici, alıp götürücü vasıflarıyla baştadır. Fakat onunla birlikte giden ve beraber inanan varlıkların yekûnunu, bir **sürü** telakki etmek hatadır.

Şefin onuru da, diğeri gibi üstün olmalıdır. Hiçbir kıymet taşımayan ve sürü farzedilen yığınların başında olmayı onur tanıyan bir şef telakkisi, yeni Türkiye'nin anlayışında yer almamıştır.

Ne mutlu o ulusa ki, yeryüzünün bugünkü karmakarışık şartları içinde, çıkar bir yol ararken, kendi evlatları içinden, her türlü değer, ahlak, irade, cesaret ve kültür bakımından en yükseğini şef olarak başında görmek bahtiyarlığı içindedir.

Dersimizin mevzuu birtakım külçeleşmiş kuru kaideleri veya kitaplarda satırlaşmış tarih hadiselerini tekrarlamak değildir. Şef bahsini hayatın içindeki tesirleri ile ve hayata uyan manalarıyla anlamak için, bahsin toplayıcı ve birleştirici tarafı üstünde de dursak yeridir. Tek tek adamlar, her birinin inancında ayrı ayrı üstünlük ve hayata uyarlık olsa da, toplu bir kıymet ifade etmezler. Tek insanın değeri ne olursa olsun, bugünün yüce ve zorlu işlerini başarma bakımından bu değerin verimi sıfırdır. Bugünkü yaşayışta, ulusça üstün olmak gerektir. Ulusça üstün olmak için, kafası ve yüreği işleyen insanların bir büyük ve ana inanışta birleşmiş ve beraber olmaları ve yüce bir şefin ışığı etrafında birleşmeleri ve sarılmaları şarttır. Bizim bugünkü anlayışımız, şef tanıyışımız ve gidişimiz bu sözlerde şekilleşir.

ALTINCI DERS

SİYASAL PARTİLERİN ÇEŞİTLERİ

Bu dersimizde siyasal partilerin çeşitlerini görmeden önce devletlerin şekillenmesi üzerindeki konuşmamızı biraz derinleştireceğiz. Bunun için yeryüzünün son devirdeki gidişi üzerinde biraz daha duracağız ki, politika mevzuumuzu geniş ölçüde kavrayabilelim :

SİYASAL GİDİŞİN GENEL İLERLEYİŞ İLE BAĞLILIĞI

Baştanberi güttüğümüz yolu kovalayacağız. Siyasal gidişlerin, açılışların yeryüzünün teknik ilerleyişiyle sıkı münasebeti vardır.

19. yüzyılda bilginin, fennin ve hayatta yükselişin nasıl hız aldığını görmüştük. 20. yüzyılın başlangıcında büyük savaş geldi çattı. Fakat bu hızlanış durmadı. Savaş sonunda bu hız arttı. Şimdi içinde bulunduğumuz devirde dünyanın gidişi çok yükselen bir hal arzediyor. Bu yıllar içinde fen bilgileri genişlemekte ve derinleşmektedir.

Geçen yüzyılda ağır eşyayı kaldırma ölçüsü kilo idi. Bu gün hektotonlar devrindeyiz. Yüzlerce ton ağırlığındaki şeyleri kaldırmak için bir düğmeye basmak yetiyor.

Uzağı ve küçüğü görme vasıtaları, optik vasıtalar, en optimist insanların hayallerini aşacak kadar ileri gidiyor. Adese kutru dört beş metroyu bulan teleskoplar, milyonlarca kilometre uzaklıktaki yıldızları tetkik ediyor. Küçüğü gören mikroskoplar hücrelerden mikronların cüzlerine geçiyor, mütalealarını onlar üzerine istinad ettiriyor.

Öbür tarafta sürat de hırsla ilerliyor. Yeryüzü savaşından beş yıl önce, 1909'da Bleriot ilk defa Manş'ı uçak ile geçtiği zaman bu bir fevkalâdelikti. Bugün okyanusları aşan postalar devrindeyiz. Sürat gökyüzünde yediyüz kilometreye doğru gidiyor, karada iki yüzü aştı, denizde yüz kilometreyi buldu.

Muharrik kuvvet olarak buhardan sonra petrol ve benzinin makinede kullanılması ve patlayıcı motorler tatbikatı umulmaz neticeler verdi. Hususi ikametgâhlar, ışık ve su dağıtılması, ısıtma ve yemek pişirme tertibatıyla bir küçük makine dairesi haline geldi. Laboratuvarlar, dünyanın kurucu ve tahrip edici bütün vasıtalarını yapmakta yarış ediyorlar. Bütün bu gelişen, genişleyen hayat içinde, devlet işleri de bu ölçüye uyarak hacimleniyor ve büyüyor.

DİNASTİK DEVLETTEN ULUSAL DEVLETE

Bir devletin yalnız şekli değil, kendi varlığı içinde bütün yaşayış da uluslaşıyor. Dinastik devlet (*) yerini ulusal devlete bırakıyor. Ayrı ayrı menfaatler kovalayarak ulusal birlik kuvvetini dağıtan ve her biri bir tarafa çeken birçok dağınık partiler başındaki profesyonel politikacıların, hayatta yerleri ve rolleri kayboluyor.

(*) Dinastik devlet tabirini, ulusal hayatta hanedan nüfuz ve tesirlerinin yaşadığı devletler için kullanıyoruz.

PROFESYONEL POLİTİKADAN ULUSAL POLİTİKAYA

Politikada profesyonel siyasa, yerini ulusal siyasaya veriyor.

PROFESYONEL ORDUDAN ULUSAL ORDUYA

Dünyanın bu ilerlemesi esnasında profesyonel ordu da yerini ulusal orduya veriyor. Eskiden ordu, ulusunun birçok işlerinden biri, bir nevi ihtisas isteyen bir iş, ulusun savaş yapar insanlarının heyeti umumiyesi telakki ediliyordu. Halbuki yeryüzünün bütün fen, ilim, hareket ve hız işlerinin büyük hacim alışı, nihayet bütün bu telakkilerin her meslekte kendisini göstermesi, bütün ulusu, bütün kıymet ve kuvvetleriyle ordulaştırdı, yani orduları uluslaştırdı. Bir misal söyleyeyim; Fransa altı yedi yıl önce yaptığı bir kanunla, yaş ve cins farkı mevzuubahis olmaksızın, her Fransız askerdir, savaş patlayınca hepsi yurdu korumakla mükelleftir, diyerek çocuklarıyla ve kadınlarıyla bütün ulusu ordulaştırdı.

Türk kadını, içinde bulunduğumuz yıllar ve aylar içinde siyasanın içine girmiş olmasına rağmen, bu yurt vazifesini kadına yükleyen bir kanun olmadığı zamanda da; bu vazifeye koşmuş ve onu yiğitçe yapmıştır. Son yıllarda bu nevi kanunların başka devletlerde de tatbik şekillerini görüyoruz. Bundan sonraki savaşta bebekten ihtiyara kadar bütün yurttaşların yaş ve cins farkı olmaksızın yurt koruma işlerinde vazifelendirileceği muhakkaktır.

PROFESYONEL EKONOMİDEN ULUSAL EKONOMİYE

Profesyonel ticaret de yerini ulusal ticarete bırakıyor. Bir yerde ulusal ticaret, yolunda gitmiyorsa, onun acı ve zararını, işi tek başına doğru ve iyi giden tek tüccar da duyuyor. İçinde yaşadığımız devirde bir ulusun ticareti bozuksa, tediye muvazenesi düzgün değilse; paranın düşmesi yüzünden o yurdun içindeki tek vatandaşın da bütün serveti, bütün tasarrufu bir günde sıfıra inebiliyor.

İnsanların en basit hakkı olan, kazanma, çalışma işlerinde bile fertleri başıboş bırakmak zamanının çoktan geçtiği bir devirdeyiz. Devlet, tanzimci eliyle ticarete müdahale hakkını almıştır. Dünyanın genel gidişi böyledir. Eğer patronsa işçi üzerinde, işçi ise patron üzerinde zarar verici bir tesir yapmasına müsaade etmeyecek bir devirde

yaşıyoruz. Kazancı, makul kâr çizgisi içinde tutarak müstehliki korumak ve ulusu teşkil eden insanlar yığınını bu şartlara uydurmak devletin vazifesi olmuştur.

Sade ticaret değil, bütün hacmi ile ekonomi de uluslaşıyor, bunu birkaç misal ile gözönüne koyalım: Genel ekonomi çalışması, bizim içinde bulunduğumuz şartlara göre, büyük sanayinin, hatta tek bir fabrikanın bile kurulup işlerinin yolunda gitmesi için, gümrük duvarı ile korunması lazım geliyor.

ULUSLAŞMANIN HÜRRİYET ve MASUNİYET MEFHUMLARINA TESİRİ

Bütün bunlarla beraber, her şeyin genişleyip uluslaşmasından, mefhumlara, emniyet ve hürriyet telakkilerine de dokunmak gerektir. Bir insanın tek başına hür olması tam manasıyla mesut olmasını temin edemez. İçinde bulunduğumuz yeryüzünün genel politika devrinde, bir yurttaşın kendisini hürriyet, emniyet ve saadet içinde hissetmesinin sırrı, kendi ulusunun dünya içinde hür, mesut ve vaziyetinin emin olmasına bağlıdır .Bundan evvelki zamanlarda bir savaş sonunda bir yurdun elden çıkan parçasında kalanlardan varlığı, ticareti yolunda olanların o zamanki telakkilere göre, yabancı ellere geçen topraklar üzerinde gene mesut olmaları kabil sayılabilirdi.

Bugün, bir yurt ve ulus toptan ağlarken, onun içindeki hiçbir yurttaşın güler yüzlü olmasına imkân yoktur.

ULUSAL PARTİ

İşte bu manzara karşısında ve bu vaziyet içinde, birtakım zümre ve sınıfların kendi menfaatlerine uygun olarak öne sürmek isteyecekleri birtakım telakkilerden doğarak ulusun politika yaşayışında engeller ve muvaffakiyetsizlikler çıkaracak, dağınık, karışık partiler hayatının meydan alması ve devam etmesi; devletin bu kadar ihtisas, kıymet, güven, kafa, el ve gönül birliği isteyen çetin ve büyük işlerini zorlaştırmaktan, karıştırmaktan, tökezletmekten başka şeye yaramaz. Her şey uluslaşmış iken, parti de uluslaşmalıdır: Liberal devlet tipinin dağınık partileri yerine ulusun bütün isteklerine omuz vermiş, bütün tehlikeleri göğüslemiş, yapanı ile, satanı ile, alanı ile, toprakta, fabri-

kada, laboratuvarda çalışanı ile, köyde ve kentte yaşayanı ile, bütün halk yığınlarının ihtiyaçlarını duyup anlayarak çalışma sinesinde bunlara yer ve değer vermiş, ulusal bir partili idarenin muvaffak olacağı devirdeyiz. Bu devrin hayat ve muvaffakiyet şartlarına en uygun devlet şekli, bizim devletimizdir, ulusal devlettir. Ulusun bağrından doğan ve ulusun malı olan şekildir ki, ayakta duracaktır, muzaffer olmuştur ve muzaffer olacaktır. Bizim durumumuzla başka yerlerdeki tek parti fikirlerini ve tatbikatını karşılaştırma fırsatını ileri derslerde bulacağız.

SİYASAL PARTİLERİN ÇEŞİTLERİ

Arkadaşlar, işte her şey bu genişlikte uluslaşırken, dünyadaki siyasal partilerin çeşitlerini ve darmadağınık halini göz önüne koymakla, onların devrimizin yaşama ihtiyacına uymadığını tebarüz ettirmiş olacağız. Bunun için de siyasal partilerin isim ve mahiyetlerine göre nasıl tatbik şekli aldıklarını gözden geçireceğiz.

SİYASAL PARTİLERİN KATEGORİLERİ

Siyasal partileri mütalaa için, onları kategorilere ayırmak doğru olur. Bunu yapmak için, siyasal partileri doğuran hadiseleri göz önüne almak lazımdır. Bu, bizim yapacağımız sıra için esas teşkil edecektir.

Bilirsiniz ilk ihtilal, hürriyet ihtilalidir. Bu ihtilal ile, serbest düşünmek, yaşamak ve hareket etmek haklarını alan ve bu devrin getirdiği neticeleri yüreklerine basıp ona sadık olan insanlar, bu hakları kendilerine getiren hürriyet ihtilalini korumak istemişler, bu duyguyu taşıyanlar bir araya gelerek ilk siyasal toplulukları kurmuşlardır.

Bu alanda kurulan ilk partiler, liberal, demokrat, radikal ve cumhuriyetçi partilerdir. Bunların hepsi hürriyet ve masuniyeti korumayı, hürriyet telakkilerini genişletmeyi isterler. Hepsinin genel prensipleri halkın reyi ile hükümet kurmakta, onu mürakabe etmekte ve icabında cezalandırmakta toplanır, ufak prensiplerde ayrım noktaları ve tandansları vardır.

Radikaller ayrıca ve bilhassa vicdan hürriyeti noktasından ileriliği temin etmek isterler. Din tesirinin devlet yaşayışından uzaklaştırılmasını, her türlü ilerilik ve yenilik için kestirme ve kısa yolu ararlar. Radikal partiler cumhuriyetçi tiptir.

Cumhuriyetçi partilerin, kral idaresi altında demokrat ve liberal olmayı yeter bulanlardan başka ve ileri olarak bariz vasıfları vardır; onlar hakiki demokrasiyi güderler, devletin başında bulunan ve her yerde az veya çok zarar getiren sarayı yıkarak devletin temsili selahiyet ve mesuliyetinin de halktan birine verilmesini mühim bir nokta olarak alırlar.

LİBERALİZM, HÜRRİYET ve MASUNİYET

Liberal parti ve liberalizm üzerinde biraz daha duracağız. Sonra tekrar siyasal rejimimizi anlatırken, Cumhuriyet Halk Partisi programını da tahlil ederken bu bahsi gene gözden geçireceğiz.

Bir defa liberal olmak, hür olmayı istemek demektir. Hürriyet üzerinde, onun takyidleri üzerinde, klasik pek çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Hürriyet, bir hürriyet selahiyetini kullanan yurttaşın, diğer bir yurttaşın aynı hürriyet sınırını geçmemesidir, denir. Bu tarif çok klasikleşmiştir. Hürriyetin doğru işler olması için bu meşhur tarif çok tekrarlanmıştır. Bu tarifi sırası gelmişken daha pratik ve daha içten anlaşılır bir anlamda tamamlamak için genişletmek iyi olur.

Hürriyetin getirdiği haklar içinde, hürriyet ile masuniyeti beraber almak lazımdır. İnsan tek başına değil, yığın içinde hürdür ve insan yalnız hür değil, aynı zamanda masumdur da...

Hür olmak, aktif bir şeydir. Herkesin her şeyi yapabilmesidir. Fakat bir insan her şeyi yapabileceğini düşünürken, bu hareketin, kendisi gibi hür ve masum olan yurttaşına yapacağı zarar tesirini de düşünmek mecburiyetindedir.

Masum olmak, pasif bir şeydir. Bu, bir yurttaşın tecavüzlerden korunur bir halde bulunmasıdır. Medeni cemiyette hür olmak mefhumu, aynı değerdeki masum olmak mefhumunun yanında yer alır ve mana alır. Haklarda **liberal** olma fikrinin, tamam ifadesi budur.

Bilhassa içinde bulunduğumuz devirde masum olması lazım gelenlerin yalnız insanlar sanılması yanlış bir görüş olur. İnsan hürdür, aynı zamanda masumdur, masumdur ama, insanların toplu bulundukları teşekkül de, cemiyet de, devlet de masum olmalıdır. Yurttaşlar, aktif bir hak ve vasıf olan hürriyetlerini kullanırken yalnız başka yurttaşların değil, onların hepsinin ifadesi olan ulusun ve devletin de masum kalmasını göz önünde tutmak vazifesi karşısındadırlar. Bunun aksi, her varlığın başı olan ulusa ve devlete tecavüz olur ve anarşiler

doğurur. Bugünkü anlamda hiçbir devlet buna göz yummaz. Bu tarifler, söz, yazı, basın ve hareket etme gibi, hürriyetin haklara ait kısmını toplar.

EKONOMİK LİBERALİZM

Liberalizmin üzerinde durulmaya değer öteki kısmı **ekonomik liberalizm**'dir. Hürriyet insanlara çalışmada ve kazanmada serbest ve masum olmak neticesini de getirmiştir. Haklarda hürriyetin suistimali nasıl zararlı olmuşsa, çalışmada, ticarette, sanayide, kazançta serbest olma yolundan gidenler de çalışırlar ve kazanırlarken, başka çalışanların, satın alanların, hammadde yetiştirenlerin haklarını tanımamışlar, istismara gitmişlerdir; istismarcı mikyastaki kazançlarını cemiyete kabul ettirmek için çalışmada ve haklarda hür olmayı isteyenlerin nazari ve idealist düşüncelerinden istifade etmişlerdir. Ekonomik liberalizm, dünyanın intizamını bozacak ve az kazançlı insan yığınlarının yaşayışlarını tazyik edecek mahiyetten kurtulamamıştır. Ekonomi alanında devletin müdahalesini ve tanzimciliğini meşru kılan sebepler buradan geliyor. Yurttaşlar, hürriyet haklarını kendi hesaplarına kullanırken başka yurttaşların masumiyetine hürmet etseydiler, devlet otoritesine kıymet verseydiler, insanlığın bugünkü dertlerinin yüzde ellisi olmazdı. Ekonomik liberalizmin kâr ihtirası, işçiyi, müstehliki ve müstahsili ezmeyen bir ölçüde tutulsaydı, beşeriyetin bugünkü ıstıraplarının ve sınıf kavgalarının büyük bir kısmına mahal kalmazdı.

MÜRTECİ PARTİLER

Hürriyet ihtilalinin getirdiği cumhuriyetçilik, demokrasi, hürriyet ve masumiyet fikirleri karşısında yer alan insanlar da hürriyet devrinin siyasal çalışmalar için açtığı yollardan faydalanarak geri fikirler altında toplanmışlar, irtica partileri kurmuşlardır. Bunların en koyuları, kralcı partiler ve klerikal partilerdir. İnsanları, insanlık hakkı ve hürriyeti için ayaklandıran ana sebeplerin başında, sarayların ve kilisenin zulüm ve tahakkümünü görmüştük. Hürriyet ihtilalinin getirdiği neticelerden en tesirli darbeyi yiyen müesseseleri, hükümdar sarayları ve kiliseler ve bunların elele vermiş hali olan zulüm ve istismar karteli olarak ilk dersimizden hatırlarız. Bu mürteci partilerden klerikal olanlar, bilhassa layık prensipleri güden radikal partiler karşısın-

da yeralmışlardır. Fakat insanlık hak ve hürriyetleri tanınmadan önce, dinciler ve kralcılar nasıl elele vermişlerse, liberal fikirlerin yaşadığı devirde doğan kralcı ve klerikal partiler de müspet ve ileri fikirli partiler karşısında birbirini destekleyen irtica unsurları olmuşlardır.

MUHAFAZAKÂRLAR ve MUTEDİLLER

Hürriyet ihtilalinin getirdiği liberal, demokrat, cumhuriyetçi ve radikal partilerin karşısında bunların ifade ettikleri mefhumlara karşı kurulan reaksiyoner partiler vardır. Bunlar hemen, her yerde muhafazakârlar ve mutediller adını alırlar. Bunlar, bu adlar altında, ileri gitmenin hızını kesecek bir etek çekiş, ileri gidişi zorlaştırış ve ileri gidenlerin önüne birden göze batmayan yumuşak maddelerden engeller koyucu rolünü yaparlar. Sözlerinde ve programlarında, ileri gidişin kendi ifadelerine göre zararlı sayılacak ölçüdeki hızını tadil gibi orta düşüncelilere hoş görünecek bir eda vardır. Hakikatte bunlar, uyanık olmayanlara hoşça gelen bir dış görünüş içinde saklanmış, en zararlı mürtecilerdir.

İngiliz muhafazakâr partisini, adına rağmen bu tip içinde görmemeli, bilhassa ekonomik liberalizmin zararlarına karşı ortalama bir yoldan memleketinin ihtiyacına uygun bir tevazün yapan müstesna bir teşekkül olarak hatırlamalıyız. Fakat hayata yeni doğan, yeni inkılaplar yapan memleketlerde, mutedil veya muhafazakâr maskesi altında kendi hüviyetlerini saklayan ve en feci irticaları yapan partilere karşı çok uyanık olmak gerektir.

SINIF İHTİLALİ PARTİLERİ

İkinci kategoriyi sınıf ihtilalinin getirdiği partiler teşkil eder. Bunlar sosyalist, komünist ve işçi partileridir. Bu partilerin prensiplerini sınıf ihtilali bahsinde gördük. Sınıf ihtilali fikirlerine kaçan sosyal demokrat partilerini de muhtelif partiler tipinde ayrıca mütalaa edeceğiz. Bütün bu partiler, sınıf mücadelesine istinat ederek vücut bulmuş ve her türlü çalışma serbestliğine yol açan liberal devletin içinde genişleyip ilerlemişlerdir. Genel bakışla bu partiler, milliyetçi ve liberal partilerin karşılarında yer alırlar.

DİN PARTİLERİ

Arkadaşlar, üçüncü kategori siyasal partiler, klerikal zümreyi teşkil eden din partileridir. Dini, politika vasıtası olarak kullananlar, her çeşit ihtilalcilerin karşısında yer almış ve onlarla mücadele etmişlerdir.

Hürriyet ihtilalinden sonra din taraftarları bu serbestlik içinde dinin müdafaasını politika yolundan yapmayı muvafık görmüşler ve din partilerini kurmuşlardır.

Bilirsiniz, din bir sosyal teşekküldür; bu böyle olmakla beraber ilk doğduğu günden bugüne kadar, bütün dünyanın siyasal hayatındaki tesirlerini, bir gün bile inkitaya uğratmamıştır.

Din, güya kendi köşesinde, huşuğ içinde kendi işlerini tanzim eder görünmekle beraber, her günkü faal tesir ve teşebbüsünü, içinde bulunduğu devrin en büyük siyasal çalışmalarında göstermiştir.

Daha önceleri, peygamberlik devirlerinde, din, devletin kendisi idi. Gerek feodal devlette, gerek onu takip eden hanedan devletinde, din bizzat iş başında bulunmamışsa da, baştakilerle bir ve beraber olarak insanlık haklarına karşı, insanlık haklarını istismar ve tahrip edici yolda yürümüştür. Din, sarayların ve hükümdarların müttefiki idi, saraylar din şeflerinden kuvvet ve nüfuz alırlar ve kendi kuvvetlerini de onların hizmetine arzederlerdi. Her iki taraf da kâr ve menfaatte birbirinin ortağı vaziyetinde idi.

PROTESTANLIK

16. yüzyıldan biraz önce dünyanın Rönesansa doğuşu devri açılmıştı. Bu esnada Hıristiyanlıkta da bir açılış ve düzeliş devri geldi. Kendi inançları ile sarhoş ve istiğrak içinde çalışmış olan meşhur cazibeli Alman papazı Luther, o zamanki Katolikliğin bilhassa âyin ve muamele kısımlarındaki bayalığa karşı duyduğu nefreti ifade için protesto etti. Ve etrafına mühim insanlar topladı. Luther, bu hareketiyle Katolik Kilisesinin dünya hareketleri içindeki düşkünlüğünü tadil etmeyi düşünüyordu. O, naslara sadık, hakiki bir Hıristiyandı. Dini dış gülünç şeklinden kurtararak sadeleştirmek istiyordu. Bir taraftan protestan kilisesi kurulurken, Katoliklik bu vuruşun tesiriyle yıkılacak yerde, üstüne nefret çeken vaziyetleri düzeltti; kendisini kuvvetlendirdi ve hayata daha uyar bir şekle soktu. Katoliklik, bütün güzel sanatları, insan ruhunda tesir yapacak bütün vasıtaları kendi emrinde teksif

etti, kendini sevilir bir hale koymaya çalıştı. Bu suretle yapılan ıslahata reform diyorlar.

CİZVİTLİK

Bu arada bir noktayı hatırlatacağım : Protestanlığın Hıristiyanlığa yaptığı bu tesirin bir aksülameli olarak cizvitlik kolu kuruldu. Cizvitlik, bir siyasal parti olmamakla beraber, her yerde siyasaya karışan insanlar üzerine tesir ederek, Katolik dininin her muhitte tesirini korumak ve arttırmak yolunda, birbirine dayanan ve inananların vücuda getirdiği bir kurumdur. Din cephesi karşısında ileri fikirleri yürütmek için radikallerin çarpışmasına rağmen, din kendi tesirini her yerde duyurmaktan geri kalmadı. İhtilallerden önce sarayların içerisinde nüfuzunu genişletmiş ve sonraları parlamentolar üzerinde de tesir yapmış olan din teşkilatı, yeni zamanın hürriyet cereyanları içinde partileşerek, din adları taşıyan partiler halinde siyasal teşekküller ortaya koydu. Bunun başlıca sebebi de, ihtilallerin getirdiği hürriyet havası içinde yaşayan ileri fikirlere sadık insanlar arasında idealizmin gevşemesidir.

Birçok uyanık yerlerde, mesela büyük savaşa girmediği için sarsılmamış olan Hollanda'da bile bugün din partilerinin tesirleri çok kuvvetlidir. Bugün orada devleti idare eden kuvvet doğrudan doğruya din partileridir. Bu misali size terakki yolunda en ileri gitmiş memleketlerde dahi insanların, dinin dünya işleri üzerindeki tesirlerinden yakalarını kurtaramadığını göstermesi itibariyle ibret gözünüzü çekmek için veriyorum.

MİLLİYETÇİ PARTİLER

Dördüncü kategori olarak milliyetçi partileri alacağız. Milliyetçi partiler, bütün beynelmilelci cereyanlara karşıdırlar, onların zıttıdırlar. Hangi doktrinden gelirse gelsin, milliyetçi tip, beynelmilelci tipin karşısında yeralır. Bunlar sosyalizmin, komünizmin ve bu kokuya çalan bütün siyasal partilerin gidişlerine karşı vaziyet alırlar. Milliyetçiliğe, milliyetçi Türkiye rejiminin, Cumhuriyet Halk Partisi programında nas haline gelmiş olan esaslarını tetkik ederken de temas edeceğiz. Fakat milliyetçi partilerden bahsederken bu yoldaki ana telakkiler üzerinde durmak gerektir. Tip olarak, sınır içi milliyetçiliği, ırk milliyetçiliği ve antisemit milliyetçilik vardır.

SINIRİÇİ MİLLİYETÇİLİĞİ

Bugünkü Fransa, kendi sınırı içinde yaşayan ve kendi süjesi olan, «vatan ve namus» parolasına uyan herkesi, kendi kolları arasına alır ve sarar. Bu öyle bir milliyetçiliktir ki, bunda geçmişte, kan yakınlığına ait hiçbir şey esas teşkil etmez. Günün sınırları içindekiler kimlerden mürekkep ise, onlar ulusu teşkil eder. Mesela, Fransa'nın bugünkü sınırı içinde —ana yurdu kastediyorum— yaşayan herkes Fransız'dır. Hakça ve şerefçe biri ötekinden üstün olmayan birer yurttaştır. Fransa'da milliyetçi parti diye bir milliyetperverlik teşekkülüne rastgelmezsiniz. Yukarıdaki tarif içinde birleşen Fransızlar, yurttaş ve aynı zamanda **millet** olarak üç renkli bayrağın gölgesi altında yurdun her nimetinden istifade ederler ve yurdun hayatı mevzubahis olduğu zaman, birden müdafaasına koşarlar.

Orada tarih telakkisi bakımından olduğu gibi, ırk ve kan bakımından da, ulusu teşkil eden bu cüzler arasında bir fark kabul edilemez. Fakat şunu unutmamalıdır ki, Fransız milletinin bünyesinde bu manalarda bir mahiyet de yoktur. Onun için bugünkü Fransa'da, hangi kandan olduğu ve nereden geldiği aranılmaksızın yurda vazife bağını duyan her yurttaş Fransız'dır.

Bugünkü İsviçre, Fransa'ya nazaran bir bünye ayrılığı arzederse de, burada da sınıriçi milliyetçiliği telakkisi hâkimdir. Kantonların teşekkülü ve nüfusların nispeti dolayısıyla bazı kısımlarda aynı dille konuşanların bir tekâsüf arzettiği hakikattir. İsviçre'de Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşanların hepsi bugün İsviçrelidir, İsviçre milletindendirler. Burada da bir kan telakkisi yoktur. Bir sınır içinde yaşayan, müşterek hak ve müşterek şeref ve müşterek vazife sahibi, yurtsever insanların heyeti umumiyesi, İsviçre milletini teşkil etmektedir.

IRK ve KAN MİLLİYETÇİLİĞİ

Irk ve kan milliyetçiliği, sınırdışı milliyetçiliğidir de... Sınırdışı milliyet telakkisinin, ırk milliyetçisi siyasal partilerin programlarında yeraldığı vardır. Bu ırk milliyetçisi, yaşanılan yurdun sınırları dışında kalan, fakat kendi kanını taşıyan insanların, birbirleriyle kaynaşması ve bağlanması için sınırların aşılmasını ister; bu politika da, kendi kanından insanların kesafetle yaşadığı topraklar üzerinde siyasal haklar iddiasına kadar varır. Kesafet nispeti çokluğu bulursa, o toprakların

anayurdu ilhakını da ister. İçinde yaşadığımız devrin Almanya'sını, bu bakımdan ırk milliyetçisi bir devlet olarak görüyoruz. Gene ırk milliyetçisi kendi sınırları içinde yaşayan ve kendi kanından olmayan azınlıkların yurt içinde aynı hak, aynı şeref ve hatta kültür sahibi olmasını kabul etmez. Alman kanından olmayan insanları Alman ulusundan tanımamak III. Rayh'ı kuran Nasyonal Sosyalist Partisi'nin esas çizgilerindendir.

ANTİSEMİTLİK

Yahudi aleyhtarlığı biraz da kan milliyetçiliğinden doğar; bugünkü Alman sistemi içinde Yahudi olmak müsavi hak ve şeref taşımamak için yeter bir sebeptir. Yahudileri yurt içindeki, kan ekseriyetini yapan ırkın dışında ve bu farkla müsavi hakka malik olmaması lazım gelen bir unsur olarak tanıyan daha başka yerler de vardır. Tabiidir ki, her akışın bir karşı akışı olarak, Yahudi aleyhtarı cereyanlar da siyonist cereyanları doğurmuştur. Fakat bir başka bakışla da, Yahudilik tesanüdünün ve Yahudilerin, yaşadığı yurtlar içinde bütün başka yurttaşların üstünde kâr ve kazançta bir ve beraber oluşunun yaptığı vaziyeti, antisemit cereyanlara sebep gören ve gösterenler de çoktur.

MİLLİYETÇİ BAŞKA TİPLER

Milliyetçi tiplerden, yer yer klerikal nasyonalist, liberal nasyonalist ve frontist, revizyonist, ekalliyet nasyonalist partilerine rastlanır.

Klerikal nasyonalistler, ulusçuluk anlayışına bağlı kalmakla beraber, klerikal fikirleri de güden kilise düşünceli insanların bir arada toplanmasından doğan teşekküllerdir. Bunlar ileri, ihtilalci ve radikal tiplere düşmandırlar.

Liberal nasyonalistler, hürriyet ihtilalinin getirdiği liberal anlayışların, haklarda serbest olmak yüzünden ziyade, bilhassa içinde yaşadığımız savaş sonu devrinde ekonomik liberalizm cephesini ele alan, himayesiz serbest sanayi ve ticaret fikirlerini güden ve bununla beraber ulusçuluk anlayışına sadık insanlardır.

Frontist nasyonalistlere gelince, esasen bir devlet içinde bulunan bütün yurttaşların, o devletin birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde olmasını kanunlar teyit edip dururken, bugün biraz tuhaf olmakla beraber, Orta Avrupa partileri arasında frontist —yani başka bir

devletin sınırı içine intikal gayesi güden— siyasal fikirlere ve kurumlara rastlanır.

Bu cereyana bir bakıma göre pasif kan ve kültür milliyetçiliği de diyebiliriz. Bunlar, içinde yaşadıkları yurdun çokluğunun veya çokluğa yakın olan kısmının kanından veya soyundan olmadıklarından, kendilerini onlardan ayrı tutarlar ve halkı, kendi kanlarından olan başka bir devlete iltihak etmek maksadını güderler. İçinde bulundukları devletten ayrılmak, kendi başlarına istiklal alıp devletleşmek isteyen gruplar da vardır.

Revizyonculuktan bahsederken günün politikasını konuşacak değiliz. Siyasal partilerin tasnifi vazifesine devam için bu kısım üzerinde kısa duracağım :

Büyük savaş sonunda muahedelerle doğan yeni durum, bazı ulus parçaları için yeniden ilhak ve iltihak davaları doğurmuştur. Savaş sonu Orta Avrupa'da bazı siyasal parti programlarında bu davalar yeralmıştır. Bunlar arasında bir yurt içinde toplu yaşayan ve menfaatlerini, iç bağlarını başka tarafa yakın görenler **azlık nasyonalist** partileri yapmışlardır.

YEDİNCİ DERS

MUHTELİF SİYASAL PARTİLER

Beşinci katagori olarak, muhtelit partileri gözden geçireceğiz. Bu partiler, şimdiye kadar gördüğümüz dört ana katagoriye mensup partilerden, birinin ötekisi ile birleşmesinden doğmuşlardır. Bu birleşmelerden çoğunun, biri ötekine ters prensipleri güden partiler arasında olması muhtelit partileri görürken dikkat edeceğimiz bir nokta olacaktır.

SOSYAL DEMOKRATLAR

Sosyal demokrat diye bir parti tipi, bilhassa Orta Avrupa'da göze çarpar. Sosyal demokrat partiler, sosyalizmi kuvvetlendirmek, onun propagandalarını serbest hava içinde kolay ve geniş olarak yapmak ve sosyalistleri iktidar mevkiine getirmek isteyenlerin, demokrasinin serbest çalışma zemininden istifade için, bir taktik olarak, tatbik ettikleri bir siyasal parti tipidir. Sosyal demokrat kombi-

nezonu içinde sosyalizm bakımından, bir sınıfın ötekilere tahakküm etmesi telakkısiyle, demokrasi bakımından hürriyeti ihtilalinin getirdiği, herkes için serbestlik telakkisi vardır. Birbirine zıd olan bu iki cereyanın bir arada toplanışına dikkatle bakmak gerektir; çünkü bu iki cereyan yanyana yürüyemez. Sosyal demokrat tertibinde, sosyalizm mi demokrasiyi, yoksa demokrasi mi sosyalizmi içinde eritmiştir, diye insan merak eder. Sizi uzun uzadıya işgal etmeden neticeyi söyleyim; bu kombinezon sosyalizmin, demokrasiden istifadeyi güden bir tertibinden başka bir şey değildir. Sosyal demokratlarda ana duygu, sosyalist duygusudur; sosyal demokratlıkta, sosyalizm, demokrasiyi avlamıştır. Eğer müsbet, menfi, terakkiperver, mürteci her cereyana açık olan demokrasi telakkisi uzun bir zaman devam etmeseydi; sosyalizm kısa zamanda hedefine varmak için proletarya diktatörlüğü üzerine devlet kuracak kadar genişliyemezdi.

Binaenaleyh sosyal demokratlar deyince, burada demokrasinin mahiyeti kaybolmuş olduğunu, sosyalizm ceryanlarının, demokrasiyi, kendi maksatlarında kullanmak için ellerine almış olduklarını göz önünde tutacağız.

Almanya'da Hitler'e karşı son seçimden önce yapılan harekette, komünistlerle sosyal demokratlar elele vermişlerdi.

Avusturya'da son yıllar içinde bazı iç çarpışmaları olmuş ve bu arada Viyana Adliye sarayının yakılmasıyla neticelenen sokak ayaklanmaları esnasında, orada da komünistlerle sosyal demokratlar elele vermişlerdir.

HIRİSTİYAN DEMOKRATLAR

Hıristiyan demokratlar adıyla bazı memleketlerde siyasal partiler kurulmuştur. Size baştanberi anlattığım ana fikirleri hatırlayarak, hıristiyanlıkla demokrasinin bir araya gelmesinden vücut bulan bir partinin renk ve mahiyetini kendiliğinizden düşünebilirsiniz. Bununla beraber biraz izah yapalım:

Demokrasiyi ve demokrat partileri, hürriyet ihtilalinin neticesinde gelmiş olan varlıklar diye hatırlıyoruz. Hıristiyanlık, insanlığının karanlık devirlerinde saraylarla beraber yürüdükten sonra yeryüzünün insanlık haklarına geniş açılışı devri gelince de, devletin kuruluş ve işleyişinde kendi tesirlerini yaşatır olmak davasına düştü. Kilise demokrasi müessesesine de hulûl etmeyi bildi. Bu yoldan kilise, demokrasiyi avladı, demokratlık güden partilerin başındaki liderler ara-

sında ideale bağlılık zayıflayınca, kilise, bundan istifade etti. Hıristiyan demokrat partileri kilisenin bu faaliyetinin eseridir.

Arkadaşlar, size türlü vesilelerle söylerim, siyasal partilerin başında bulunan insanların çok idealist olmaları gerektir. Gerçekten içinde bulunulan günün şartları ne kadar fena olursa olsun, kendi partisinin muvaffak olması ve yaşaması bahsına da görülse, kendisiyle esastan ayrı düşünenlerle katiyen elele verilmemelidir. Böyle pazarlıklar, daima büyük ideallerin aleyhine neticeler getirir.

Demokratlık insanlık hakları üzerinde sadakatle ve taassupla yürüyen ve ileri gitmek isteyen insanların yoludur. Bu insanların arasına kilise kokusu girince, demokrasinin ilerlemesine ve hatta hakiki rengini koruyarak yaşamasına imkân kalmaz. Bilhassa insan haklarında serbest olma yolundan radikalizme, lâyik inkişaflara gitmenin yolları uzar. Klerikaller, demokrasinin radikalizme doğru gitmesine mani olmak için, nikâh, anane ve tahsil işlerinde din tesirlerini devam ettirmek için çalıştılar; hıristiyan demokrat kombinezonu bu çalışmanın eseridir.

RADİKAL DEMOKRATLAR

Klerikal cephe kendi içinden ve hıristiyan demokrat kisvesine girerek ileri fikirleri durdurma teşebbüslerini alınca, insanlığın ilerleme hızını koruma teşebbüsleri belirdi; radikal demokrat tipi budur.

Kilise, yukarıda söylediğimiz siyasal alanda mesafe almaya başlayınca, bu çalışmağa karşı koymak için radikal demokratlar yol aldılar. Radikal demokratların gidişlerinde bilhassa cumhuriyetçilik ana esas kaydedilir.

HIRİSTİYAN SOSYALİSTLER

Hıristiyan sosyalistlere geçiyoruz: Hıristiyan sosyalistler, bilhassa Orta Avrupa'nın siyasal teşkilatlanması bakımından üzerinde dikkatle durmaya ve tahlil yapmaya değer bir politika akışıdır. Hıristiyan sosyalistleri mutalâadan önce hıristiyanlıkla sosyalistliği, amaçları ve prensipleri ile yan yana gözönüne getirmek bile bu partilerin rengi hakkında fikir verebilir. Sosyalizm kendi umumi gidişinde milliyet ve mülkiyet hakkı tanımıyan, insanları sınıf kavgaları cephelerine ayırdıktan sonra sınıf diktatörlüğünü kurmak gayesini kovalayan bir cereyandır. Hıristiyanlık ise, buna zıddır.

Hıristiyanlık nasıl feodal devletlerle, monarşilerle elele vermiş ise, gene hıristiyan demokrat partileri, hıristiyanlık ile demokratlığı birleştirerek radikalliğe karşı tampon yapmak istemişse, kilise bu sefer de, bilhassa on dokuzuncu asrın içinde genişlemiş ve propagandasını ilerletmiş olan sosyalizmin içine girerek yeni bir durdurma ve ağırlaştırma tesiri yapmağa ve sınıf ihtilalinin hızını kesici tedbirler almağa savaşmıştır.

Kilisenin sosyalizm teşkilatı içinde nüfuzunu müessir kılmak yolunda ilk köklü insiyatifi alan, papa 13. Leon'dur. Bu ad mutalâa ettiğimiz zemini aydınlatıcı bilgiler arasında hatırda tutmaya değer. Kendi adı Yuvakim Peçi olan Leon, 1877'den 1903 yılına kadar papalıkta kaldı.

Burada bir noktayı iki bakımdan gözlerinizin önüne sermek isterim; bu yıllar bir yandan sosyalizmin çok hızlandığı bir devre, öbür yandan da ekonomide liberalizmin genişlediği zamanlara rastlar. Papanın tesiri bu devirde istismarcı liberal kartellerin çok işine yaradı.

Sınıf ihtilalinde, sosyalizmin kuvvetlenmesine saik olan sebepler arasında onun unsurlarını, bilhassa büyük şehirlerde ve üzinlerde işçi olan genç ve kuvvetli insanlar teşkil etmekte olduğunu görmüştük. Bu insanlar babalarından Hıristiyan terbiyesi almışlardı ve Hıristiyanlığın vecdi içinde hayata atılıyorlardı. 13. Leon, kendi fikirlerini bu tabaka arasında yaymak için sosyalizme karşı açıktan bir propaganda literatürü yaratmak yolunu tercih etmedi, işi pratik cepheden eline aldı. Katoliklik ve Hıristiyanlık duygusuna bağlı insanların âdet, anane ve ilk tahsil neticesinde aldıkları din fikirlerini besleyici ve din telakkisine uyar bir yoldan yürüyüp bununla gûya sosyalizmi birleştirerek her ikisinden bir insan kütlesi yapmak yolunu tercih etti. Kilise bu suretle liberal devletin her türlü partiler kurulmasına müsait olan serbetliğinden istifade ederek, Hıristiyan sosyalist partilerini meydana getirdi.

13. Leon'un sosyalizm cereyanlarını avlamak için dindar ameleyi Marksist cereyanlar aleyhine hareket ettirecek meşhur bir talimatnamesi vardır, biz ona fetva da diyebiliriz. Papa, bununla genç işçileri Marksizm yolundan alıkoymak istemiştir.

Hıristiyan sosyalist partileri, antisemit yani Yahudi aleyhtarıdırlar. Yapılan telkine göre, önce Hıristiyanlığa, onun cemiyet ve aile

hukukuna ait bütün temellerine sadık kalma kaydı altında, sosyalist fikirlerine de bağlı kalıyorlar ve öte yandan sosyalizmi Yahudilerin elinden ve tesirinden kurtarmak istiyorlardı.

Nikâhta, tahsilde, hukukta ve muamelelerde din tesiri, hıristiyan sosyalist partilerinin programında yeralır. Cizvit itikat ve cereyanlarına genç işçi kütlelerinin kafasında yer veriliyor.

Hıristiyan sosyalistler sosyal yardım esasını kabul ederler. Programlarında, sosyalizmin ana doktrinleri hemen kâmilen reddedilmiş ve onun yanında sosyalizme çalan ikinci derecede fikirler yeralmıştır.

Hıristiyan sosyalist teşekkülü doğrudan doğruya klerikal partinin de kendisidir; bu böyle olduğu halde, genç unsurları daha sınıf şuuruna inanma olgunluğuna varmadan yakalıyarak din yolundan klerikal cepheye sokmak için, sosyalizmi maske olarak kullanmıştır. Din akidelerinin yanında istismarcı patrondan şikâyet eden işçilere (din kurtarıcıdır, evet aldığınız ücretle, yaşadığınız hayat tarzı çok aşağıdır, fakat sabrediniz!) yollu öğütlerle onları avutmaya uğraşmıştır.

TÜRLÜ MUHTELİT PARTİLER

Muhtelit partilerden hıristiyan demokratlar karşısında, radikal demokratlardan bahsetmiştim. Hıristiyan sosyalistlerin klerikal fikirlerini de radikal sosyalistler tipinde partiler karşılar.

Gene muhtelit partiler tipinden konservatör katolik partileri vardır ki, bunların üzerinde uzun uzadıya durmaya bile lüzum yoktur. Adından da anlaşılıyor ki, bunlar her türlü yeniliğe ve ilerlemeğe karşı koyan kıpkızıl klerikal partilerdir. Bunların amaçları, eski ananelerin devamıdır.

Klerikal nasyonalistler, ulusçu olmakla beraber daha ziyade kilise fikirlerinin tesiri altındadırlar.

NASYONAL SOSYALİZM

Şimdi karışık parti tiplerinin en yenisine, nasyonal sosyalizme geliyorum. Adından da anlaşılacağı üzere bu terkip, sosyalizmle milliyetçilik, sosyalist fikirlerle taban tabana zıttır. İki fikrin bir arada bir siyasal partiye ruh olması hiç olmazsa ana fikirlerde her birinin

karşılıklı feragatini ifade eder. Bu iki mefhum birbirine o kadar zıt mahiyettedir ki, ikisini bir araya getirip bunlardan istikrarlı ve birbirine kol veren bir inanışta insanları toplayan bir parti yaratmak tasavvur etmeye, benim telakkime göre imkân yoktur. Son zamanda nasyonal sosyalizm artık bir çok siyasal partilerden biri olmaktan çıkmış, bugün Orta Avrupa'nın, bilgi, teknik, sanayi, kültür ve nüfus bakımından geniş bir devletine rejim olmuştur.

Nasyonal sosyalizmi tahlil edelim: Nasyonalizm ile sosyalizm bütün ömürlerince birbiriyle çekişen, birbirine karşı, iki siyasal cereyandır. Nasyonalizm, ulusçuluk demektir. Partinin bir yanı, bu milliyetperverlik tarafı, Marksist, sendikalist ve beynelminelci cereyanlara düşmandır. Öbür yanı olan sosyalizmde ise, ulus anlamı yeralmaz, sınıf kavgası esastır. Bu cereyan, bir ulusun içinde onların evlatlarının birbiriyle boğuşmasını tahrik eder, bu fikri büyütür, proletarya sınıfının zaferini temin edinceye kadar bu kavganın devamını ister, mülkiyet tanımaz, sermayenin müsaderesini ve devletin eline geçmesini ister ve sindikalist cereyanları yaşatır.

Almanya, bundan bir iki yıl evveline kadar liberal tipte bir devletti. İkinci Rayh esnasında Vaymar kanunu esasiyesinin verdiği tipte, liberal olan bu devletin içinde türlü siyasal partiler çalışma ve çekişme alanı buluyorlardı. Almanya'nın o zamanki siması sosyalizm ile liberal nasyonal cereyanların bir biri karşısında, birinin ötekine uymayacak ne kadar bâriz ayrılıklar gösterdiğini mutalâa etmeye imkân verir. Nasyonal sosyalistler, iktidar mevkiine geçtikten sonra karşılarında bulunan partilerden komünist ve sosyal demokratların teşkilatını öteki partilerle birlikte ortadan kaldırdılar ve iş başında yalnız kaldılar.

Bununla beraber iktidar mevkiine geçen nasyonal sosyalizm, bu birbirlerine zıt cereyanları, kendi çatısı altında idare eden bir rejim olduğunu iddia etti.

Fakat arkadaşlar, yeni görünüşe de bakınca, bugünkü nasyonal sosyalizmin unsurları içinde bâriz ayrılıklar şöyle görünür:

Bir yanda... eski muharipler, imparatorluk taraftarları, prensler, büyük sanayi erbabı, büyük tüccarlar, tam manâsıyla ekonomide liberal zihniyette olan insanlar, kapitalistler ve bu sıfatları ile en dar sosyalist telakkilere uymayacak tipte yığınlar... bütün bunlar nasyonal sosyalist devletin içinde kaynaşmış gösterilmekle beraber, bu tertip içerisinde mahiyetlerini muhafaza ediyorlar.

Harb sonunda İkinci Rayh'ı kuranlar, cumhuriyet sadakat duygularıyla bazı tedbirler almışlardı. Büyük salonlardaki hanedan resimlerini, sokaklara ve meydanlara verilen eski imparator ve prenslerin adlarını kaldırmışlardı. Nasyonal sosyalistler iktidar mevkiine çıktıkları zaman, biraz evvel sayıp döktüğümüz sağ tabakaların duygularını okşayıcı tedbirler almakta kusur etmediler. Vaymar zihniyetinin eseri olarak, ellerde ve dillerde adları dolaştırılmayan hanedan resimleri merasim salonlarına kondu ve adları dolaştırılmayan hanedan resimleri merasim salonlarına kondu ve adları büyük şehirlerde gene meydanlara ve caddelere verildi. İkinci Rayh esnasında köşe ve bucağa sinmiş olan bir çok saray unsurları, nasyonal sosyalizmin iş başına gelişinin ertesi günü galonlu elbiseleriyle ulusun içinde imtiyazlı insanlar halinde dolaşmaya başladılar. Yeni rejim, eski muharipleri, liberalleri, büyük sanayicileri ve milliyetçi unsurları bu hareketiyle memnun ediyordu.

Nasyonal sosyalist devletin öbür yanına da işçiler, küçük burjuvalar, az aylıklı insanlar, bütün çiftçiler, sendikalist cereyanlar, hattâ yeniye uymuş görünen eski komünist ve sosyal demokratlar, ana telakkilerine iç bağlılıklarını muhafaza ettiklerine şüphe olmamakla beraber, kanaatlerini bir an için unutmuş görünerek, nasyonalist devletin içinde bir yığın halinde yeralıyorlar.

Nasyonal sosyalizmin bu kılığına dışarıdan bakınca, bütün bu birbirine zıt cereyanların bir araya gelmesinden doğan şekli de yeryüzü siyasal partilerini mutalâa ederken gözden geçirmiş bulunuyoruz.

MESLEK PARTİLERİ

Siyasal partiler arasında, bir kategori olarak bir takım meslek partileri de göze çarpar. Çiftçiler, köylüler, esnaf ve küçük sanayiciler, ya beraber veya yalnız başlarına partiler kurarlar. Bunların hepsi kendi meslekleri içinde birlikler yaparak, kendilerini temsil edecek mebuslar seçerek parlamentoya girmek isterler.

Bu kategorideki partilerin karakteristik noktaları şunlardır:

Bunlar liberal ve sosyalist telakkilerdeki partilerden başka, ulus varlığı içinde yalnız kendi zümreleri için üstün fayda temin etmek yolunu kovalarlar. Fakat arkadaşlar, burada küçük bir duruş yap-

mak isterim. Bu parçalanmış meslek gruplarına göre siyasal parti teşkili, yeryüzünün bugünkü yaşama şartları bakımından, ana güç olan ulusal birlik fikrini bozan bir şeydir. Dünyanın bütün işleri ulusal hacimde düzenlenmek istiyor. Herhangi bir zümrenin günlük politikaya, kendisini, kendi sınıf ve mesleğinden olanları üst edici gayelerle karışması, dünyanın bugünkü haline uyan bir hareket değildir. Kaldı ki, bu gibi esnaf, zanaat ve çiftçi partileri yapmak isteyenler ve gûya onların menfaatine çalışmak için önayak olanlar, çokluk bu sınıflara ve mesleklere mensup olan ve samimi olan bu yollara bağlı bulunan insanlar değildirler. Bunların çoğu, hiç çiftçi olmayan, köylü olmayan, zanaat ehli olmayan, esnaflıktan anlamayan ağzı laf yapar, makale yazar, sokak politikacılarıdır. Bazı memleketlerde çiftçi partisi reisi diye bir adam görürsünüz, avukatlık tahsil etmiştir, çiftçilikle bir bağı yoktur. Mesleğin literatürünü öğrenmiş ve istismara koyulmuştur.

Çok ve çeşitli tecrübelere rağmen zanaat veya zümre adına parti teşkilinden, parlak vaatlere rağmen insanlık âlemi hiçbir fayda görmemiştir. Bunlar nihayet ulus birliğini biraz daha bozmaktan ve yurttaşlar arasında ayrılıklar doğurmaktan da kurtulamamışlardır. Bizim siyasal tipimiz, yurdun genel menfaati içinde her çalışma zümresinin faydasını en iyi koruyan bir şekildir.

SEKİZİNCİ DERS

SİYASAL PARTİLERİN TATBİK ŞEKİLLERİ

Bu derste siyasal partilerin tatbik şekilleri üzerinde örnekler göreceğiz.

Hürriyet ihtilalinin getirdiği yeni fikirler feodal devlete son vermiş ve devleti kurmada, hükümet işlemesini murakabede halk yığınlarına hak tanıtmıştı. Bununla, insanlık feodal devletten, liberal devlet tipine geçiyordu.

Bütün siyasal partiler bu devirde, liberal devlette doğmuş, çeşitlenmiş ve çoğalmıştır.

Liberal devlette ulus, parlamentolarda temsil ediliyor. Bu sistem tatbik edildiği zaman şöyle düşünülüyordu: Önce ulusa gidilecek, onun reyleri toplanacak, ulusun çokluğunun istedikleri parla-

mentolarda üye olacaklar, bunların inandıkları hükümet başa geçecek. Parlamento, hükümeti mürakabe edecek ve bu yoldan hep ulusun istediği yapılacak... Seçilenler arasında fikir birliği yapan bir çokluk, **ekseriyet partisi** iktidar yerinde çalışırken, azlıklar da onu murakabe edecekler.

Fakat tatbikatta her zaman böyle olmadı. Partilerin gitgide çoğalması, birbirinden aykırı maksatlar gütmeleri, parlamentoların çalışmasını güçleştirdi. Vaziyete hakim olacak kuvvette çokluk partileri kurulamaz oldu. Bu yüzden parlamentolar dağınık partilerin eline düştü. Bilkassa bugünkü yeryüzü durumu içinde, bu dağınık partilerle, bir ulusun daima kuvvet, emniyet ve istikrar isteyen işlerini görmek imkânsız olmuştur.

Seçimler sonunda, parlamentolara devlet kuvvetine temel olacak çoklukta partiler gelemiyordu. Zayıf ve dağınık siyasal partiler yığınının düşkün halini, kurucu ve başarıcı değere çıkarmak için, yapma topluluk tertipleri arandı. Bu yolda bulunan çareleri şöyle hulasa edebiliriz.

KOALİSYON HÜKÜMETLERİ VE ÜNİFİYELER

Öz düşünceleri başka başka olan siyasal partiler, kendi ana prensiplerine bağlılıklarını elde tutmakla beraber, hükûmet kurumunda birleşiyorlar. Bu geçici anlaşma sonunda üyeleri ayrı partilerden bir araya gelen **koalisyon** hükümetleri kuruluyor. Bu hükümetlerde koalisyon yapan partilerin yekûnu parlamentoda hükümete dayanak oluyor.

Fakat partiler dağınıklığının getirdiği boşluğu doldurmak için yapılan bu tedbirin de tatbik bakımından değeri çok düşüktür. Daha önceki derslerde gördüğümüz gibi, bu tip hükümetlerde partileri temsil eden nazırlar daha kabinelerin ilk çalışmalarında çekişmeğe başlarlar. Ulusal bir amaç gütmesi gerek olan bir kanun projesi yapılırken, her nazır, kendi partisinin prensipleri bakımından ayrı ayrı şeyler ister. Böyle hükûmetin, bütün hükümleri birbirine uyan, birbirini tamamlayan ahenkli bir proje ile meclis önüne çıkması bile güç olur. Koalisyon hükümeti tipi, karşı partilerin çalışmalarını önleyecek yapma bir birleşme ile menfi bir tesir yapmakla beraber, devletin büyük işleri başarması bakımından, hiçbir yerde değer ve kuvvet görtermemiştir.

Partiler dağınıklığını bir derece toplamak için, gidiş ve görüşlerindeki farklar nisbeten büyük olmayan partilerin, cenahlar üzerinde birleşmeleri de, bazı yerlerde bir topluluk çaresi olarak düşünülmüştür. Bu **ünüfiye partiler** tipi de devlet idaresinin gösterdiği güçlüklere göğüs verecek ve liberal devletin işlemesindeki bozukluğu düzeltecek ameli bir değer kazanamadı.

LİBERAL DEVLET TİPİNDE PARTİ MÜTAREKELERİ VE ULUSAL KABİNELER

Parti dağınıklıklarının yaptığı anarşi içinde güçlüklere çarpıldıkça türlü tedbirlere baş vuruldu, başka başka yollar arandı. Parti mütarekeleri, partiler arasında görüş ve yapış anlaşamamazlıklarını muvakkat bir zaman için kaldırmak, yani muvakkat bir zaman için program farkları ve politika kaprisleri bir tarafa bırakılarak, gelip geçici amaçlar için elele vermek yoluna girildi. Yani parlamantarizm muvakkat bir zaman için tatil edildi.

Arkadaşlar, koalisyonlarla ünifiye tertipleri gibi muvakkat ulusal birlikler de, hiç bir zaman istikrarlı ve emniyetli bir devlet çalışması yapamamıştır.

Netice şudur: Liberal devlet tipi, parlamantarizm, türlü partilerin çekişmesinden doğan sistem de eskiyor, bugünün durumuna çare olamıyor.

Şimdi size başka başka devletlerde siyasal parti tiplerinden, mevzuumuzu aydınlatmağa yarar örnekler vereyim. Bunun için bir sıra kovalamıyorum. Yerleri gelişigüzel alıyorum.

POLONYA'DA

Polonya, yeryüzü savaşından sonra istiklaline kavuşmuş bir devlettir. Devlet kurulunca liberal devlet ananesi oraya da sokulmuş, derhal çeşit çeşit siyasal partiler kurulmuştur. Bu taze devletin içinde de derhal parti didişmeleri başlamıştır. Devlet yenidir, yapılacak pek büyük iç işleri vardır. Devlet dış işlerde de, coğrafya durumuna göre, sağdan ve soldan sağnaklara maruzdur. Doğuşunda yeni bir rejim üstüne devlet kurmuş olan ve aralarında anlaşamamazlıklar bulunan Sovyetler Birliği, batısında yeryüzü savaşından zararlara çıkmış ve Koridor işi yüzünden kendisiyle çatışan Almanya vardı. Bü-

tün bu tesirler içinde devletin doğru yolda idaresi, kuvvet ve kuvvetlerin en değerlisi olan birlik istiyordu. Türlü partilerin karışıklıkları içinde bu kuvveti temin edecek insanların tedbirleri yetişmeseydi, yeni devlet iç siyasanın fırtınalarına göğüs geremezdi; dış işlerde de tehlikelere düşerdi. Alınan tedbirler karşısında **hürriyet baltalanıyor** gürültüleri eksik olmadı.

Bu güçlükler içinde, ulus gözünde şahsi nüfuzları ileri liderler, istikrarlı bir hükümet yapmak için siyasal partiler dışında bir çokluğa dayanma yolunu buldular. Bir yanda onar yirmişer mebuslu partilerin bütün çeşitlerinden bir yığın... Bir tarafta da devletin dayandığı çokluğu yapan hükümet grubu.. Yani partisizler partisi... Yeni devlet liderler ve hükümet etrafında toplanan ve siyasal partilerin tarifi bakımından müşterek bir vasfı, bir rengi olmayan bu çokluğa dayanıyordu.

Bu sırada Polonya'da bir seyahat yapıyordum. Hükümet tarafındaki bazı liderlerle görüştüm. Dayandıkları çokluğun program ve prensipleri ne olduğunu sordum. Değerli, görgülü ve mühim bir vazife sahibi olan muhatabım gülerek şu cevabı verdi:

«— Böyle bir programımız olsaydı, biz de nihayet mevcut siyasal partilerden biri olurduk. Biz bundan kaçınırız. Devletin iç hayatı ve dış durumu nasıl ve nereye gitmemizi isterse, güne göre en doğru yol hangisi ise, onu kovalarız. Devleti tutmak, devamlı hükümet kurmak için bundan başka çare bulamadık. Bir yandan da siyasal partileri kaldırmadık, onlar da hepsinin yekûnu bir azlığı geçmiyen halleriyle, aramızda bulunuyorlar.»

Polonya bu hali ile bir yönden liberal devlet tipini bozmamakla beraber, realite tarafından devlet idaresini hakim bir elde bulunduran bir görünüştedir. Fakat bu fiili durum da, Polonya'nın yurtsever çocuklarını tatmin etmediği için devletin teşkilatı esasiyesi, geçen yıl icra kuvvetine büyük salahiyetler verecek bir şekilde değiştirilmiştir.

BELÇİKA'DA

Bir başka küçük misal: Belçika yeni bir devlettir, yüz yıldan biraz fazla istiklal hayatı vardır. Doğuşundan bugüne kadar kısa bir zaman geçmesine rağmen, zengin madenleri ve kömürü, kendisini, arazisinin küçüklüğüne, nüfusunun azlığına rağmen, dünyanın mühim sanayi memleketleri arasına koymuştur.

Krallıkta, iç idare şekli olarak parlamantarizm vardır. Bu bakımdan, bizim dersimiz için faydalı bir etüt mevzuudur. Belçika'da en çok saylavlı parti, parlamentoda 76 üyesi olan katolik partisidir. Hayretle görüyorsunuz ki, ileri uluslar arasında yeralan Belçika'nın çokluk partisi, bir klerikal katolik partisidir. Ondan sonra liberal parti gelir. Geniş bir sanayi meleketi olmak bakımından, Belçika'da liberalizm için iştiha ve arzu olmak lazım gelir. Belçika'nın sanayi memleketi oluşu burada sosyalizmi de genişletmiştir, sosyalistlerin parlamentoda 70 kadar üyesi vardır. Şu halde, 70 muhalif sosyaliste karşı 76 katolik mebus... Birbirine karşı olan bu iki kurum arasındaki 6 mebusluk bir fark ile yapılan bir parlamento muvazenesi, bugünün sonsuz zorlukları içinde bir devletin bekasını temin edici bir güven verebilir mi?

Bugün Belçika'yı, 70 sosyaliste karşı katoliklerle liberallerin yüz küsur mebusunun yaptığı bir koalisyon idare etmektedir. Belçika'nın mukadderatı böyle bir siyasal kombinezonun elindedir. Belçika Avrupa'nın harp sonu duruşunda dış siyasa bakımından nazik vaziyettedir. Ekonomi yönünden ve hattâ Valonların ileri milliyet anlayışları karşısında, iç siyasa bakımından da, memleketin kuvvetli hükümete bariz ihtiyacı vardır. Belçika'daki partiler vaziyetlerinin güçlüğünü karşılamak için yapılan koalisyon muvazenesini, bütün bu güçlüklere karşı yeter görmek çok zordur.

ÇEKOSLOVAKYA

Büyük savaştan sonra doğmuş olan yeni devletlerden Çekoslovakya'nın siyasal partiler durumunda da mevzuumuz için faydalı örnekler vardır. Bugün Çekoslovakya'da 15 kadar siyasal parti vardır. Parlamento 300 kadar mebustan mürekkeptir. Mecliste bu on beş kadar partinin kaçar üyeden terekküp ettiğini anlattığım zaman, adları üzerindeki Çek, Alman, Macar vs. gibi milliyet isimlerine bilhassa dikkat etmelisiniz. Bir müşterek devlet varlığı içinde, ayrı milletler bazan aynı siyasal ve sosyal gaye de takib ettikleri halde, ayrı ayrı partiler kurmuşlardır. Liberal devlet tipi, hattâ bugünkü anlamda devlet mefhumunu bile bozan bu dağınıklığı hoş görüyor. En çokluk parti olan Çekoslavak Cumhuriyetçi Çiftçi Partisi'nin mecliste 46 üyesi vardır. Bugünkü meclisin altıda biri kadar üyesi olan bu parti, en yüksek mevcutlu partidir. Buna bakarak partiler vaziyetinin dağınıklığını söz düşünebilirsiniz.

Ondan sonra partilerle, mebuslarının sayısı şöyle düşer :

Çekoslovak Sosyal Demokrat Partisi	43
Çekoslovak Nasyonal Sosyalist Partisi	32
Komünist Partisi	30
Çekoslovak Halk Partisi (klerikal)	25
İslovakların Klerikal Halk Partisi	20
Çekoslovak Demokrat Nasyonal Partisi	14
Çekoslovak Küçük Sanayi ve Esnaf Partisi	12
Alman Sosyal Demokrat Partisi	21
Alman Çiftçi Partisi	16
Alman Hıristiyan Sosyalist Partisi	11
Alman Nasyonal Sosyalist Partisi (Çekoslovakya'da Hitlerci formunda)	8
Millî Alman Partisi ve Landbundlar ile Alman Küçük Sanayi Partisi	7
Millî Macar Partisi ve Macar Hıristiyan Sosyalist Partisi	12
ve müstakiler	3.

Bugün Çekoslovakya'nın mukadderatını, 46, 43, 32, 25, 14 ve 21 mebuslu altı fırkanın koalisyonu idare etmektedir. Bu fırkalar okuduğum cetvelden anlaşıldığı gibi prensip ve renk itibariyle zıt oldukları halde hükûmet kurmada birleşmişlerdir. Hükûmet mebus sayısı ile mütenazır olarak bu partilerin her birinden birer ikişer üye alarak kurulmuştur.

Çekoslovakya'yı idare eden siyasal kombinezon işte bu manzarayı arzediyor. Böyle bir çorba ile Çekoslovakya gibi savaş sonunda doğan ve sınırları kendi aleyhine revizyon davasıyla hareket eden uluslarla çevrilmiş bir yurdu idare etmekteki güçlüğü anlatmağa söz yetişmez. Bundan bir müddet önce, ben orada da bulundum. Bazı parti şefleriyle konuştuğum zaman, şimdi size kaydettiğim endişelerin aynen onlarda da mevcut olduğunu ve derin bir sıkıntı halinde yüreklerine yaşadığını gördüm.

Oraya uğradığım esnada memurların maaşları üstünde bir kanun layihası yapılmak isteniyordu, hükümetteki iki parti anlaşmış, diğerleri buna karşı duruyorlardı. Bu layihayı böylece, değil meclisten çıkarmak, vekiller heyetinden bile geçiremiyorlar, bocalayıp duruyorlardı; konuştuğum bir partili, sorguma karşılık olarak şunları söyledi:

«— Biz, değil parlamentoda Çekoslovakya'nın mukadderatını alâkadar edecek müşterek kararlara varmak, icra vekilleri heyetinde

homojen bir kanun layihası yapmaktan bile aciziz, bereket versin Çekoslovakya'nın hayatı, realitede sade bu parlamento gürültülerine dayanmıyor...»

Arkadaşlar, bu örnek üzerinde fazlaca durdum. Bu suretle Çekoslovakya gibi kültür, bayındırlık ve varlık bakımından ileride ve yıkılan Avusturya - Macaristan imparatorluğunun medeniyet vasıtalarının biriktirdiği bir muhitte bile liberal tip ile devlet idare etmek için uğranılan güçlükleri gördünüz. Bizim gibi her şeyini yeniden kuran, yurdu bundan önceki idarelerden bir çöl halinde eline almış olan bir devlette ve bahusus dışardan gelen ihtiras bakışları dinmemiş bir yurtta, liberal düşüncelerin aynı genişlikte tatbik alanı bulduğunu tasavvur ediniz... Böyle bir yolun bizim bünyemiz üzerinde ne kadar yıkıcı neticeler doğuracağını elinizle tutar, gözlerinizle görebilirsiniz!...

MACARİSTAN'DA

Macaristan'da partiler kendisine mahsus bir vaziyettedir. Parlamento bir sağ ünifiye ve bir sol ünifiye gruplarının göz çeken varlığından mürekkeptir. Sağ tarafa meyilli olan hıristiyan burjuvalar, çiftlik sahipleri sağ birleşikleri ve demokrat nasyonallerle onların etrafindakiler sol ünifiyeleri teşkil eder. Macaristan'da seçimlerde kapalı rey verilmez. Seçiciler mebusu veya vali muavinini seçerken, listenin altına imzalarını koymağa mecburdurlar. Sol birleşikler, bu seçim şeklinin kapalı reye sokularak düzeltilmesini, lâyik hayatın tatbikini ve vasıtasız vergilerin kaldırılmasını güderler, bu maksatlarına henüz muvaffak olamamışlardır.

Burada rastlanan bir parti de hıristiyan ekonomi partisidir. Bunun benzeri başka yerlerde yoktur. Macaristan'da da hükûmet yükünü alacak çoklukla bir parti olmadığından memleketin mukadderatını bu partiler arasından bir kısmının vücuda getirdiği bir koalisyon idare etmektedir.

Macar partilerinin heyeti umumiyesinin yaptığı hamur, Macaristan'ın çok davalı olduğu dış siyasada nüfuzu için gereken kuvveti verecek mahiyette değildir. Bu sebeple son yıllarda hükûmet başında bulunan zat, iç anlaşma ve birleşme için ciddi emekler sarfediyor.

İNGİLİZ PARTİLERİ

İngiliz partileri üzerinde malûmat vereyim: İngiltere'de siyasal parti hayatı klasiktir. İngiltere'de partilerin çalışmaları ananeleşmiş, Vigler ve Toriler, yani liberaller ve muhafazakârlar yüzyıllardanberi İngiltere'yi idare etmiştir. İngiltere'de çok uzun zamanlar siyasal birleşmelerin bu iki partiye inhisar etmesi, bu iki partiden birinin, zaman zaman çokluk temin ederek ağır basması, orada parlamantarizmin muvaffakıyetle işlemesine imkân vermiştir. Bu iki partiden hangisi, içinde bulunduğu güne göre imparatorluğun menafiini temin eder görünmüşse, idareyi o eline almış ve hükûmeti o parti kurmuştur, azlığa kalan parti iktidar yerindekini murakabe etmiştir. Fakat bu muvazene de, genel savaştan sonra bozulmuştur. Bunun başlıca sebepleri, artık yeryüzünün hiç bir yerinde ihtiyaçlara karşı gelemiyen ekonomik liberal zihniyetin itibardan düşmesi, alandan çekilmesi ve savaştan sonra bütün sanayi merkezlerinde işsizliğin artması ve İngiltere'de de sınıf ihtilali cereyanlarının kuvvetlenmesidir.

İşçi partisinin son yıllarda fazla rey kazanması İngiltere partilerinin parlamentodaki klasik muvazenesini bozunca, liberal azlık karşısında işçi ve muhafazakâr koalisyonu, imparatorluğun mukadderatını idare etmeğe başladı. Bu, İngiltere için mühim bir hadisedir. Artık orada da, devlet idaresinin çok mebuslu homojen bir tek partinin elinde bulunması tarihe karışmış sayılabilir. Bir kaç yıl önceki büyük kömür grevi bütün imparatorluğun bünyesinde sezilir bir tesir yaptı. Bilirsiniz ki, İngiltere'nin en büyük işi, Britanya'nın idaresinden başka, imparatorluk meseleleridir. Yeryüzünün dört yanına kök salmış olan imparatorluk gruplarının hayatını ahenkli olarak ileri götürmek ve düzgün bir şekilde çevirmek Büyük Britanya için hayatî bir iştir. Kolonilerin ve dominyonların müşterek ve bir kütle halinde krallıkla birlikte çalışıp yaşamaları, imparatorluğun temelidir. Çokluk bir partinin kuvvetli ve verimli çalışmaları yerine, iki partinin üçe çıkması yüzünden burada da koalisyona baş vurulması imparatorluk işlerinde güçlükler çıkmasına sebep olmuştur.

FRANSIZ PARTİLERİ

Fransa'da partilerin çeşitleri çoktur. Fakat bütün Fransız partilerini, renk bakımından kolayca sınıflandırmak kabildir. Bilirsiniz ki, Fransa hürriyet ihtilalini büyük sarsıntılarla geçirmiş bir memleket-

tir. Bu bakımdan demokrat partiler burada kuvvetlidir. Esasen Fransa'nın, tetkiki her bakımdan enteresan olan siyasal partilerini, her birinin türlü çeşitleri olmasına rağmen, iki ana grup olarak ele almak doğru olur. Belli başlı bir demokratlar ve bir de sosyalistler grubu vardır.

Demokrat grubunda, eski Reisicumhur Maruf Karnonun kurduğu Cumhuriyetçi Demokratlar, Alyans Demokratik ve Klerikal Halk Demokrat Partileri vardır. Bu son partide halkçılık kokusunun yanında, klerikal düşüncelerin yuvalandığı görülür.

Sosyalist grubunun en kuvvetli partisi, Radikal Sosyalist Partisi'dir. Bu fıkranın tarihi ve nüfuzu geniştir. Radikal sosyalistlerin yalnz, Fransa'nın iç politikasında değil, dünya akışları üzerinde de tesirleri görülmüştür. Radikal sosyalistler Fransa'daki lâyik cereyanların başındadırlar.

Diğer sosyalist partilerine gelince, biraz sağa, biraz sola temayüllerine göre ayrılırlar.

Son zamanlarda yeni doktrinlerle **yeni sosyalistler** çıkmıştır. Demokrat olsun, sosyalist olsun, cumhuriyetçi grupların bir sağ açığı ve bir sol açığı vardır. En sağda küçük bir kralcı cereyan ve en solda da Moskova'ya bağlanmış beynelmilelci küçük bir maksist parti vardır.

Fransa'yı, partilerin ekseriyet yaptıkları teşekküller ile idare olunur görürüz; dış bakışa göre böyledir. Fakat Fransa'yı daha çok ulusal bir espri, bir genel ulusal duyuş idare eder. Üç renkli bayrağın verdiği birlik fikrine bağlılık, Fransa'da bir ananedir, diyebiliriz. En güç zamanlarda birbirlerini anlamak ve beraber çalışmak kabiliyetleriyle, işlerinin yürütülmesi lazım gelen istikameti bulurlar.

Bizim sosyalist doktrinleri bilgilerimizin pek çoğunu Fransız sosyalistlerinin bir çoğunda göremeyiz. Fransa'da sosyalist geçinen bir çok adamların cepleri eshâm ve tahvilat doludur. Kendileri halis rantiyedirler, sosyalistlikleri bol bol dillerindedir.

Liberal devletin, günün ihtiyaçlarına cevap veremez hali, son zamanlarda Fransa'da da kuvvetle gözümüze çarpmağa başladı. Dağınıklığa karşı devletin kuvvetlendirilmesi fikirleri epey yol aldı.

Bir yandan bu akışı yüksek politika bakımından kovalayanlar vardır ki, eski başbakan Tardieu başta görünmektedir. Fransistler adı

altında bir kısım eski savaşçıları da içerisine alıp büyümek isteyen cereyan da, öte yandan yürümektedir. Fransistler bugün otuz kırk bin kadar üyenin iştirak ettiği bir topluluktur. Bunlar İtalyan ve Alman faşistlerini takdir ve taklid ederek Fransa'daki türlü partileri kaldırmak gayesini güdüyorlar. Mavi gömlek giyiyorlar, birlikte ve benzer selamlar veriyorlar.

Bugünkü politika grupmanları, artık Fransa'da da istikrarlı yaşayışa yetebilecek istidattan düşmüş bir halde görünüyor. Son Staviski hadisesinin uyandırdığı heyecan ve kaisler, Fransa'da herhangi bir partinin veya koalisyonun elinde, devlet idaresinin yürüyemiyeceği bir hava yaptı. Fransa'ya parti mütarekesi ve ulusal hükûmet esperisi hakim oldu. Yani liberal devlet tipi inkıtaa uğradı. Bunun ilerisini istikbal gösterecektir.

İSVİÇRE PARTİLERİ

Bugünkü İsviçre, ileri gidişte, medenî anlayışta, teknikte ve yurttaşların topraklarına bağlılıkları bakımından örnek olacak bir yurttur. Bilhassa demokratik mefhumları koruma yolunda en müteassup bir devlet olan İsviçre'nin siyasal partiler bakımından bugünkü durumu, üzerinde ibretle durmağa değer.

Bilirsiniz, İsviçre federal bir devlettir. Kantonlardan müteşekkildir. Siyasal partilerin esasları kantonlardadır, devlet merkezinde bu partilerin merkez büroları vardır. İsviçre'nin millet meclisi demek olan, konsey nasyonalde fırkaların ayrılış tarzı, istifade ile ve fakat ibretle mutalâa edilecek bir manzara gösterir. Geçen yılın İsviçre partileri vaziyeti şöyle idi :

Radikal Demokrat Partisi	58 üyeli
Konservatör Katolik Partisi	46 »
Köylü Esnaf ve Burjuva Partisi	31 »
Sosyalist Partisi	50 »
Liberal Demokrat Partisi	6 »
Politik Sosyal Partisi	3 »
Ve müstakiller	4 »

Üyelerinin sayısından da anlaşılır ki, İsviçre'nin en ileri ve halk tarafından en çok sevilir ve tutulur partisi, Radikal Demokrat Partisi'dir. Bilirsiniz, demokratlık, hak, hürriyet ve masuniyet anlamla-

rına ve radikallik de, vicdan serbestliğine bağlılık ve ileri düşünürlüktür. Bu partinin yanında Konservatör Katolik Partisi var. İsminden, rengini kolayca anlarsınız, adını teşkil eden iki kelimenin her biri tek başına, her ilerleyiş adımını geri çeken, irticaı getirmek ve yaşatmak isteyen bir fikri anlatır. Bu fikri menfi ad **muhafazakârlık ve katoliklik** yanyana gelince, meydana çıkacak partinin nasıl kıpkızıl bir irtica kurumu olduğu kolayca görülür. Şimdi hükûmette en ileri fikirli **radikal demokratlarla** birlikte, bu mürteciler yanyana çalışmaktadırlar.

Bu iki partiden sonra, Köylü, Esnaf ve Burjuva Partisi gelir. İsviçre'yi bu üç partinin konsey federalde yaptığı bir koalisyon idare etmektedir. Hükümette, Radikal Demokratlardan 4, Konservator Katoliklerden 2, Köylü, Esnaf ve Burjuva Partileri'nden birer nazır vardır.

Radikal demokratlıkla konservatör katoliklik arasında düşünüş ve görüş uçurumu meydandadır. Buna rağmen sınıf ihtilali fikrini taşıyan Sosyalist Partisine karşı bunlar bir cephede, yapma ve geçici olarak birleşmişlerdir.

Konsey nasyonale, başka bir parti gözü ile bakalım:

Lâyikliği koruyan, onu temsil eden vaziyette olan radikal parti ile, Katolik Partisi arasındaki üye sayısı farkı 12'dir. Konservatör Katolikler, yakın bir zamanda lâyikliği kaldırmanın mümkün olabileceğini iddia etmekte ve lâyikliği kaldırmak için fırsat kollamaktadırlar. Bunlar eğer bir gün çokluk kazanırlarsa, cizvitlerin tedrisata müdahalelerini yasak eden ve devletin lâyik olduğunu tesbit eden teşkilatı esasiye hükümlerini kaldıracaklardır, partilerinin güttüğü belli başlı maksat budur. Bir çok partilerin karışıklığı içinde devlet idare etmenin isabetsizliğini gösteren örneklerden birisi de budur.

BALKANLAR'DA

Yunanistan ve Romanya koalisyonla idare ediliyor. Bulgaristan geçen yılın 19 mayısında yapılan Zvenist hareketine kadar sayısı on beşe yaklaşan siyasal parti ve cemiyetin karışıklığı ile idare ediliyordu.

Arkadaşlar, bütün bunlar bugün liberal tipte çeşitli partilerle türlü büyük güçlükleri başarma mecburiyetinde bulunan devletlerin kudretli ve ahenkli çalışması mümkün olmadığını isbat ediyor. Feodal

devlet göçtü gitti. Onun yerini alan liberal devlet tipi de eskidi, rolünü bitirdi. O da anarşik ve istismarcı siması ile ve karma karışık kaprislerle dolu çeşitli partileri ile tarihe intikal etmektedir.

Dünyanın en güçlü görünen devletleri, bunun ıztırabını çok derinden çekerlerken, yeni doğan devletlerin, bilhassa Türkiye Cumhuriyeti gibi en karanlık bir devirden yepyeni bir hayata doğan bir devletin, böyle liberal kombinezonlar ve darmadağınık unsurlarla idare edilemeyeceğine yeter örnekler göstermiş olduğumu sanıyorum.

Bu yoldaki dikkatimi uyanık tutmağa yarayacak daha birkaç hadiseden bahsetmek isterim :

PİLET GOLAZ'IN SÖZLERİ

İsviçre'nin bundan evvelki devlet reisi Pilet Golaz'ın parlamentoda söylediği şeyler arasında bu manâda bir parça vardı:

— «Bugünkü dünya işlerinin her bakımdan çapraşık yüz aldığı bir zamanda, bu şekil ile, işleri, parlamentonun didişmelerinden kurtarmak ve ileri götürmek imkânı yoktur. Bu vaziyet karşısında icra reisi, harbeden bir kumandan mevkiindedir. Bir asker, kendisine kumanda edenden, verdiği emrin eshabı mucibesini nasıl soramaz ve derhal yerine getirirse, millet vekilleri de devlet reisinin verdiği kararlara böyle uymalıdırlar...»

Bu sözlerin İsviçre gibi parlamantarizm hayatında en ileri olmak iddiasında bulunan ve en az iç ve dış ihtiraslara maruz bulunan bir devletin reisi, genç, enerjili, yüksek vasıflı ve yurttaşları içinde yüksek bir mevki sahibi olan bir zat tarafından söylenmiş bulunması ve bunların parlamento tarafından da protestosuz dinlenmiş bulunması, bu mevzudaki duyuş ve düşünüşlerimizin doğruluğunu gösterir.

İNGİLTERE'DE HÜRRİYETLERİN TAHDİDİNE DOĞRU..

İngiltere, yurttaşlarının hürriyet ve masumiyetleri bakımından fevkalâde titiz bir yurttur. Bu böyle olmakla beraber, yakın zamanda İngiliz meclislerinden geçen kanunlarla, fertlerin yazma ve basma hürriyetlerini ve o masumiyetlerini takyit edici tedbirler alınmıştır.

Komünist propagandasının ordu, donanma ve inzibat kuvvetleri üzerinde müessir olmaya yeltenmesi, İngiltere'de devletin hürriyet ve masumiyetlere müdahale etmek hakkını tanıttı.

Kamaralar, filvaki ordu, donanma ve inzibat kuvvetlerini kandıran ve isyana teşvik eden neşriyatın meni layihasını konuşurken, şiddetli ve heyecanlı müzakereler oldu, fakat sonunda bu yoldaki tahdit ve murakabe teklifleri kabul edildi.

Bu da geniş hürriyet telakkisinin sosyal bünye için zarar verici bir hale gelince, devlet eliyle tahdit edilmesinin yerinde olduğunu gösteren bir şeydir.

Arkadaşlar, bugüne kadar derslerimle, Türk inkılabının genel ve gidişi hakkında konuşacaklarımıza zemin hazırladığımı sanıyorum. Bundan sonra **İstiklal** hakkında bir konferans vererek Türkiye Cumhuriyetinin siyasal rejiminin özü olan Cumhuriyet Halk Partisi programının izahına geçeceğim.

Geçen yıl gördüğümüz askerlik safhalarını görmeye bu sene vakit kalmayacak. Gelecek derste, şimdiye kadar ki sekiz konferans üzerinde münakaşalı konuşma yapacağız.

DOKUZUNCU DERS

İSTİKLAL

Bugünkü ulusal Türk varlığına dayanak olan temellerden birini inkılap olarak görmüştük; diğeri de istiklaldir. Hiçbir onurlu ulusal varlığın istiklalsiz yaşaması tasavvur olunamaz. İstiklali yalnız lugattaki manasıyla almak, bizim gibi onurlu yaşayan ulusların anlayışları için yeter bir şey değildir. Bir ulusun varlığını da istiklali ile birlik görmek lazımdır.

İstiklali iyi tatmış olmak için, onu uzun zaman yaşamanın ehemmiyeti büyüktür. Feodal, karışık ve karanlık bir hayattan yeni çıkanların, başka devletlerin kolonisi olmuş insan yığınlarının istiklalden anladıkları manayı tam görmeyiz. Fakat biz Türkler gibi, zaman zaman yeryüzünün dört yanına ün salmış, tarihin derinliklerinden beri müstakil devlet olmanın şerefini tatmış bir ulus için, istiklalin manası elbette daha derin ve daha geniştir. Bizce istiklal, varoluşumuzun ve

istikbalimizin temelidir. İstiklal, bu bakımdan üzerinde daha heyecanla, daha sıcaklıkla titreyeceğimiz bir mefhum halini arzeder. İnsanlar, sade lügat manasını tanıyıp işittikleri bir kelime uğruna başlarını değil, parmaklarının ucunu bile feda etmezler. Binaenaleyh Büyük Önder'in dili ile gençliğe emanet edilmiş iki mefhumdan başlıcası olan istiklali, yalnız kelimenin lügat manasıyla değil, hayattaki tatbik manalarıyla da kavramış olmalıyız ki, icabında uğrunda seve seve canımızı ve başımızı verelim.

Şimdi bu değerde olan istiklalin ne demek olduğunu, içinde bulunduğumuz devrin anlayışına ve hayata tatbik bakımından kavramamız için istiklalin ana şartlarını gözünüzün önüne sereceğim :

TOPRAK ve SINIR

İstiklalin birinci ana şartı, bir devletin, kendi gücüne dayanarak koruduğu bir sınırla çevrilmiş ulusal bir toprağı olmalıdır. Bu toprağın üstünde ulusal emniyet, iç güven mutlak surette o devletin kendi gücü, kendi vasıtaları, kendi varlığı ile başarılmalıdır. Toprağının içerisinde yurdun güvenini temin için başka devletin yardımına bakan bir devlet, istiklal bakımından eksik ve yaralı bir durumda demektir.

İÇ SİYASADA İSTİKLAL

İstiklalin ikinci ana şartı, bir ulusun iç politikası, siyasası mutlaka ulusal olmalıdır ve dışarıdan hiçbir tazyike uğramaksızın ve dıştan gelen bir tesir altında bulunmaksızın tatbik olunabilmelidir. Bir devletin rejimi, iç idaresinin tarzı, ulusun kendi evlatları tarafından ve kendi hususiyetlerine, kendi yaşayış ve ihtiyaçlarına uyan bir şekilde ve kendi görüş ve tecrübeleriyle bulunarak tespit edilmelidir. Bir devletin iç rejimi, kendi tarafından kurulmuyor ve görünen veya görünmeyen yabancı tesirlerin nüfuzu altında şekilleniyorsa, o yurtta istiklal yok demektir. Mesela, harp sonunda olduğu gibi bir devlete, başka devletler, sen kralını kov, cumhuriyet kur, yahut şöyle bir iç rejim kabul et veya ekonomik alanda devletçi ol veya liberal ekonomiyi güt! der ve bu ulus da kendi isteğine, düşünce ve faydasına uymamasına rağmen onu alırsa, farkında olmaksızın istiklalini o yönden kaybeder .

Bir yurt içinde kanun gözünde müsavi hak ve şerefte olan yurttaşlar arasında imtiyaz farkları da olmamalıdır. Bir yurtta yaşayan

çokluğun içindeki bir kütlenin, din kan veya ırk ayrılığı gibi iddialarla ve yabancı kuvvetlere dayanarak kendilerine imtiyazlar ve masumiyetler temin etmek yolunu gütmeleri, o yurdun iç durumuna bakışla istiklali, tehlikeye maruz bırakır.

DIŞ SİYASADA İSTİKLAL

İstiklalin üçüncü ana şartı, bir devletin dış politikasının ulusal olması, bu politikada serbestliğin ulus menfaatleri lehine ulus elinde bulunmasıdır. Bir devletin dış politikası, ancak meşru kanun yollarından iktidar mevkiine gelmiş bulunan ve vazii kanun meclislerinin itimadını kazanan hükümet tarafından çevrilmelidir. Başka devletlerin tazyiki altında herhangi bir dış politikayı takip etmek, istiklal manasında en büyük sahneler gösteren bir manzara arzeder. Hatta ecnebi bir devlet himayesi günlük görüşle bir ulusa faydalar getirse bile, ileride üstünde duracağımız karşılıklı şartlar olmayınca, istiklal mefhumu bu durumda da yaralanmış olur.

İçinizde bilenler vardır, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunan bu yurt içinde bazı sadrazamlar ve vezirler şöyle bariz vasıflarla tanınırdı; falan paşa İngiliz taraftarıdır, derler, onu hayatı boyunca o devletin politikasına bağlı sayarlardı. O paşa iktidar mevkiinden ayrılıp, falan vezir o zamanki tabirle, mührü hümayunu eline alınca, faraza o vezir Fransız taraftarı tanınmışsa, devletin siyasası Fransa'ya temayül ederdi.

Yahut herhangi yabancı bir devlet iktidar yerinde bulunan, sözüm yabana ,devlet adamına elçisini yollar ,onu birçok vaatler veya tehditlerle kendisine çeker ve ekseriye de devletin perişan mali vaziyetini koruma vaatleriyle devleti kendi siyasasına bağlardı. Bu hale gelmiş olan bir devlet, istiklalin diğer bütün şartlarına haiz farzedilse bile, gene esir olmanın çukuruna adım atmış sayılmalıdır. Binaenaleyh yurt dışı siyasada serbest olmalı ve mutlaka içinde yaşadığı gün, kendi ulusunun faydası hangi politikanın kovalanmasını gerekleştiriyorsa, o yol kovalanmalıdır. Bu söz bir edebiyat değildir, realite bunu icap ettirir, bir devlet ancak bu vasfının da bariz olmasıyla kendisini sayılır bir mevcudiyet olarak dünyaya tanıtabilir. Ve ancak böyle bir devlette, kuvvetli ve onurlu devletler karşılıklı faydalar temini yolundan güç, karanlık ve karışık vaziyetler içinde el ve işbirliği yapmak itibarını görürler.

ORDU İSTİKLALİ

İstiklalin başka ve önemli bir ana şartı da, bir ulusun kendi ulusal korunma işini, milli müdafasını yapacak bir orduya sahip olmasıdır. Devlet bu orduyu kendi dilediği şekilde, kendi ulusal şartlarına en uyar tertipte kurup çalıştırabilmeli ve yaşatabilmelidir. Yani bir devlet, hiçbir dış devletin tesiri olmaksızın, münasip gördüğü zaman askerini toplarken, istediği yaşta ve istediği sayıda yurttaşını silah altına almakta, ihtiyat ve muvazzafının yaşlarını ve devrelerini tayinde tam serbest olmalıdır, istediği sayıda zabit, küçük zabit bulundurmak ve yetiştirmek de bu serbestlik tarifine girmelidir.

Süel istiklalin en fazla göze çarpan tarafı mecburi askerlik tatbikinde hiçbir kayda bağlı olmamaktır. Bugün bir devletin kuvvetten düşürülmesi için muahedeler veya diplomatik tesirlerle o devleti, yurttaşlarını mecburi olarak silah altına almaktan menedici kayıtlar konuyor. Bu nokta üstünde çok uyanık olmak gerektir.

Bir devlet aynı zamanda kendi silahlarının çapını, sayısını, vasıflarını vesair bütün korunma vasıtalarının seçilip hazırlanmasını, kendi faydası ve kendi hesabı nasıl istiyorsa öylece yapabilmelidir.

Bir devletin karası, havası ve karasuları yalnız o devletin kendi ulusal vasıtalarıyla korunmalıdır. Bir devlet karşılıklı olmayan herhangi bir yardım tarzında, başka bir devleti dış tehlikeye karşı koruyucu rol alırsa, korunması mevzubahis olan devletin istiklali tehlikeye girmiş olur.

Müstakil bir devletin yurdu yalnız ulusal ordu tarafından korunur.

ADLİYEDE İSTİKLAL

İstiklalin bir ana şartını da adliyeye bakarak görelim : Bir devletin adli bütün işleri ulusal kanunlara göre işleyecek olan ulusal mahkemelerde müstakil hakimler tarafından görülmelidir. Bundan başka bu ulusal mahkemeler, kaza hakkını ,hiçbir dış tesir ve tazyik olmadan bütün yurttaşlara müsavi şekilde tatbik etmelidirler. Bu yurt içindeki yabancıların tabi olacakları adli şartlar, istiklalleri tamam olan başka yurtlarda, Türkler'in tabi olacakları şartların aynı olmalıdır. Kaza hakkı kapitülasyonlar veya herhangi bir dış tesirle bozuk bir hale gelirse ,o devletin istiklali derinden yaralanmış sayılır.

KÜLTÜRDE İSTİKLAL

İstiklalin bir şartı da kültürün yabancı kültürlerin baskısı altında olmaması ve ulusal esaslar üzerine kurulmuş bulunmasıdır. Bununla beraber bugün yeryüzünün medeniyet ışığı ile aydınlanmış olan bütün parçalarında her ulus için müşterek olan, teknik ve siyası bakımından ileri gidişlerde her devletin aldığı paylar ve parçalar vardır; buna «kültür jeneral» diyoruz. Onu edinmemek, ileri olmak iddiasında bulunan insanlar için bir istiklal kusuru değil, hatta büyük bir eksik sayılır. Fakat kendi yurdunun içinde kendi tarihine, kendi ananelerine, geçmişin acı ve tatlı hatıralarına bağlanış, bütün bunların heyeti mecmuasını anlayış ve bunların içinde bulunan günlere uyuş, ulusal kültürün esaslarını teşkil eder.

Bir yurt içinde yabancı mekteplerinin bulunuşu bu kayda göre, istiklale münafi gibi görünür. Fakat bir yurt, kendinin günlük ileri gidişinde muhtaç olduğu ve o günün şartlarına göre kendisinin yapmasına imkân göremediği müesseselerden istifade edebilir; ve ihtiyaç nispetinde istifade etmelidir. Faraza, her yerde çelik sanayii yoktur, çelik sanayiinde ileri gitmiş olan memleketlerden istifade ediş, her ulus için tabii bir şeydir. Dikkat isteyen zararlı nokta, lüzumu yokken hele başkalarının nüfuzu ve tazyiki altında şu veya bu müesseseyi veya mektebi açmaya müsaade etmektir. Herhangi bir tedrisat müessesesini kendince lüzum görmediği dakikada kaldırmak hakkını elinde tutarak, ona izin veren yurtlarda, elbette istiklal mefhumu çiğnenmiş sayılmaz.

HAZİNEDE İSTİKLAL

Bugünkü ulusal varlıkların en ziyade uyanıklık ve kıskançlıkla üstünde durdukları bir esastır. Hazine, para ve bütün kurumu ve çalışmasıyla, maliye, ulusal olmalıdır. Vevgiler yalnız ulusal düşünce ve hesaplarla konmuş bulunmalıdır. Bir yurdun parası yalnız kendi düşüncesiyle hacmini, kıymetini ve değerini bulmuş olmak lazımdır. Vergiler, o devletin ulusal meclislerinde, ulusun ödeme kabiliyeti ve yapmak mecburiyetinde olduğu işler göz önünde tutularak tespit edilmeli ve vergiler ancak ulusal vasıtalarla toplanmalıdır. Mesela, bir devlet diğerine, sen borcunu ödemiyorsun, onun için gümrüklerde topladığın paraların hepsini veya yarısını alacağım, yahut gelir kaynaklarına bir kontrol bürosu koyacağım, bu gelirin şu kadarını borcuna mah-

suben alacağım der ve bunu tatbik ederse, bu hareket devletin istiklalini kökünden sarsar.

Arkadaşlar, Lozan muahedesinden önceki zamanda, Osmanlı idaresinin yapmış olduğu borçların ödenmesi için yurt içinde yabancı müdahalelerinin tanınmış olduğunu ve onu tatbik için Düyunu Umumiye Teşkilatı'nın kurulmuş bulunduğunu hatırlatırım. Ecnebi alacaklılar hesabına kurulmuş bir teşkilat olan «Düyunu Umumiye İdaresi» memleketin en ehemmiyetli vergi kaynaklarını doğrudan doğruya eline almış ve bu suretle istiklali kökünden sarsan bir teşekkül olarak bu yurtta yıllarca hâkim olup gitmişti. Bu noktaları çok yakın bir geçmişin acı hatıraları olarak, inkılap derslerimizi aydınlatacak bir misal gibi alırken her bakımdan hür, müstakil ve onurlu bir devletin şerefli insanları olmak zevkini de tadıyoruz.

Ulusal hazine bahsinin şartları arasında bütçenin de ulusal olması ve devletin hiçbir dış tesir ve tazyike uğramaksızın geliri yurt ihtiyaçlarına göre dağıtması, bilhassa üzerinde durulmaya değer iki nokta teşkil eder. Şunu demek istiyorum, paranın yalnız yurttaştan toplanmasında değil, toplanan paranın ulusal ihtiyaçlara harcanması üzerinde de yabancı bir devletin tesiri, istiklali bozar.

Burada cumhuriyet devrinde istikrazlarla iş görmek meselesi bize kısa da olsa gene söz mevzuu oluyor: Zaman zaman, yakın devirlere kadar işitmişsinizdir. Yeni Türkiye'de devlet birçok işleri üzerine almış, fabrikalar, demiryolları, türlü bayındırlık işleri yapmış ve fakat bunların hepsini ulusal bütçe ile başarmıştır. «Bir masrafı uzun vadeli geniş dış ödünçlerle temin ederek gelecek nesillere taksim etmek doğru olmaz mı!» Kenardan bakışla bu nasihatı daima yapanlar bulunmuştur. Gerçi bu fikrin uzaktan görünüşünde yurdun günlük sıkıntısına ameli bir çare gibi tesir yapacak bir caziplik de vardır. Bize yakın devletlerden günlük ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılamak için, ne gibi şartlar arzedeceği kestirilemeyen istikbalde ödeme takatleri olup olmayacağını düşünmeyerek büyük istikraz tiplerine başvuranlar vardır. Aradan çok zaman geçmediği halde bunlar bugün ıstıraplar içinde çırpınmaktadırlar. Dışardan istikraz, bir devletin darlık içinde bulunduğu günler için imdada yetişen pek kolay bir yardımcı vasıta gibi görünür. Yeni Türk devleti bütün dirilme ve kalkınma tedbirlerini alırken güler yüzlü görünen bu yardımcı vasıtalardan istifade yollarını da tecrübe etmek istemiştir.

Karşımıza dikilen şartların acılığı ve sertliği her işte ve her tedbirde ileriyi düşünmeyi şiar edinmiş olan ulusal hükümeti titiz bir uya-

nıklık içinde bulunmaya sevketmiştir. Hesapsız geniş ecnebi istikrazları, ödeme mecburiyeti başladığı günler, senelik taksitlerini ödeyememek güçlüğü gelip çatınca, bu yol devlet istiklalini bozacak kadar tazyiklere yol açar.

Büyük savaş sonunda masrafını gelirine uyduramıyarak büyük istikrazlara kucak açan bazı devletler, bütçelerinde ecnebi kontrolünü kabul etmek zorunda kaldılar. En çetin ihtiyaç günlerinde bile bu sonuca düşmekten kendini korumayı bilmiş olan bizim neslimiz, yüce bir ulus terbiyesi olarak bu nokta üstünde daima duygulu ve uyanık kalacaktır.

EKONOMİDE İSTİKLAL

Bilhassa içinde yaşadığımız günün her bakımdan en önemli bahsini teşkil eden ekonomide istiklali korumak için, bunu iyi anlamalıyız. Bu bahis istiklalin en derin bahsidir. Bu bahiste ekonomi kollarının her biri ayrı ayrı hatıra gelmelidir; istihsali yani üretimi, iymali yani fabrikasyonu, bayındırlık yani bütün nafia ve iymarı, bu tarifin içinde görmek gerektir. Bir devlet tam müstakil olabilmek için, bunların hepsinde karar verebilmek hususunda serbest bulunmalı, başka devletlerin tesiri altında olmamalıdır. Mesela, Türkiye, afyon ekmesin veya tütün ekimi şu kadardan fazla olmasın, pamuk üretimi şu haddi geçmesin, diyen bir dış müdahale, Türkiye'nin istiklalini ihlal eder.

Faraza, Türkiye'de şeker yapılmasın, Türkiye'de şu veya bu istikamete yol açılmasın, şu sınıra doğru demiryolu yapılmasın, gibi talepler ve onların onanması, istiklali bozar. Bilirsiniz arkadaşlar, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu bunların hiçbirisini yapmakta serbest değildi. Herhangi bir sınırına demiryolu yapmak isterken uğradığı güçlükleri ve karşılaştığı engelleri pekâlâ öğrenmişsinizdir.

Ulusal ekonomi serbestliği şartının içinde, ulusal dış ticaret başlıca mühim bir meseledir. Bir devletin kendi ulusal ekonomisini geliştirmek ve bunu korumak için alacağı tedbirler, yapılacak dış tesirlerle bozulmamalıdır. Mesela, gümrükte serbest olmamızı kayıt altında tutacak bir tesir, ulusal ekonomik varlığımızı öldürür. Bir devlet kendi ticaret muvazenesini tanzim edebilmek için karşı devletlerle pazarlığa girişir, bu pazarlıkta her iki tarafın karşılıklı faydalarına uyan şekiller tespit olunur. Bütün takaslar, kontenjanlar, klirингler müstakil devletlerin karşılıklı yapacakları işlerdir. Bunları ulusal faydayı koruyacak

karşılıklı şartlar içinde yapamayan uluslar için yaşama imkânı yoktur. Esasen eski kapitülasyonların, istiklal bahsinin adli kısmında olduğu gibi, maliye, gümrük ve ekonomi bahislerine yaptığı tesirler, baştan aşağıya Osmanlı Devletini felce uğratmış ve onu kör ve topal bir hale getirmişti.

İstiklalin ekonomide serbest olmak şartı içinde, gümrük himayelerinin yapacağı tesirleri burada kısaca anlatmaya değer. Ulusal pazarın korunması, bugünkü anlayışla ulusal sınırların korunmasından hiç farklı değildir. Bir ulusun iç pazarlarına yabancı manifaktürünün ayak basmasıyla, bir düşman müfrezesinin ülke topraklarına ayak basması arasında bir fark tasavvur olunmamalıdır. Karşılıklı anlaşmalar üzerine kurulmuş esas dışında bizim hesaplarımızı ve rızamızı aşarak sınırlarımızdan giren bir vagon yabancı eşyanın yurda yayılmasından, bir düşman kuvvetinin bir yurt parçasını istilasının uyandırdığı acı duyulmalıdır. Her ikisini de, nevileri başka ve fakat tahrip mahiyetleri aynı olan istila olarak tanımalıyız. Ecnebi kültürün bir yurt içinde yurttaşları ulusal kültürün tesirleri dışında tazyik altına almasını da, buna benzer bir (kültür istilası) sayabiliriz.

Cahilin aklı gözündedir, derler. İstiklal mefhumunu tam anlamayan insanlar samimi vatansever de olsalar, ancak sınırdan bir top sesi işittikleri zaman yurt tehlikededir, der ve ayaklanırlar; fakat ömrü boyunca gözünün önünde kendi pazarının, ucuz da olsa yabancı mallarının istilasına uğramasından doğacak zararı ölçemezler. Yerine ve zamanına göre, bazen bu, ötekinden beter tesirler yapar. Yukarıda söylediklerimi kısaca toplayayım: Gümrüklerini kendi hayati ve ekonomik dirilmesi pahasına yabancı mallarına açmış olan bir devletin sınırlarını yabancı ordulara kapamasının değeri ve manası kalmaz.

Arkdaşlar, size istiklal mefhumunu bugün içinde bulunduğumuz devrin anlayışına ve iş alanlarına göre ayırarak anlatmaya çalıştım. Ulusal bayrak, müstakil ulusal onurun, ulusal varlığın bir remzidir. Ancak ana çizgileriyle sayıp döktüğümüz istiklal şartları tam olmayan bir yurtta ulusal bayrağın göklere yükseldiğini iddia etmenin manası yoktur. Bu şartların hepsi tam olmalıdır ki, ulusal bayrak bir yüce remiz olarak, istiklali kutsal manasıyla ifade etmiş olabilsin.

İSTİKLALİ BOZMAYAN KARŞILIKLI ANLAŞMALAR

Arkadaşlar, şimdi istisnalar bahsine gelelim: Mütekabiliyet (réciprocité), karşılaştırılma esaslarına göre anlaşmalar, bu istisnaları teşkil ederler. İstiklal anlamını bozmaksızın bütün ulusların, yer-

yüzünün güler yüzlülüğünü korumak için birtakım uyuşmalar yapmaları lüzumunu daima göz önüne almak ödevindeyiz. Bunu biraz izah edeyim: Bugün her tek insan kendi hakları ve şerefiyle cemiyette yerini almakla beraber, o cemiyetin bir uzvudur da. Uluslar da böyledir. Her ulusun hakkı ve şerefi vardır. Bu mahfuz kalmalıdır. Ancak uluslar da büyük insanlık âleminin ve cemiyetin birer uzvudur. Anlattığım şartlarda tam müstakil olmak davasında müşterek yaşamanın ve müşterek işlerin gereği olan karşılıklı anlaşmalara yer vermeyici bir hodbinlik güden devletler, kendi sınırları içine tamamen kapanmış bir halde kalırlar. Devletler türlü sahalardaki ihtiyaçları, yalnız kendi başlarına düzene koymaya kalkarlarsa, o zaman müşterek ileri gidiş noktasında lazım olan hız kaybedilmiş olur. Ve büyük insanlık cemiyeti topallar. Onun için müstakil uluslar halinde teşekkül etmiş olan insanlık yığını, karşılıklı ve fakat birbirinin tazyiki ve zoru altında olmaksızın kendi faydalarını düşünerek birlik kararlar vermekte serbest olmalıdırlar; birkaç misal vereyim :

Bugün uluslararası sağlık kaideleri vardır. Bir gemi Türk kıyılarına gelip demir attı mı, müşterek bir kaide mucibince sağlık yasalarımıza bağlı olur. Gerçi her bağlılık kaba bakışla istiklali bozucu bir şekil gösterir, fakat bu, karşılıklı olunca istiklali bozmaksızın büyük beşeriyet ailesinin iyiliğini besleyen bir istisna teşkil eder.

Uluslararası fenerler mukavelesi, uluslararası kablolar mukavelesi, uluslararası demiryolları anlaşması ve posta, telgraf anlaşmaları hep böyledir.

Başka nevi örnekler söyleyelim: Milli müdafaada, ulusal korunma işinde bir ulus kendi kararını kendi vermelidir, dedik. Evet, her devlet kendi silahını, silahlarının sayı ve çapını, askerinin sayısını kendi tespit etmelidir. Bununla beraber, dünya silahlarının ve asker sayılarının azaltılması için müzakereler olmuştur. Böyle uluslararası bir teşebbüs muvaffak olur, her devlet kendi rızasıyla ve üzerinde hususi bir tazyik olmaksızın kendi hesaplarını yaparak silahlarını azaltırsa, bu da elbet istiklali bozmaz. Tekrarlıyorum, bu şartın tamam olması için burada dikkat edilecek nokta, böyle bir anlaşmayı bir kısım devletlere, diğer bir kısım devletler, zorla kabul ettirmiş olmamalı ve devletlerin mütehassısları ulusal ihtiyaçları hesaplayarak ve ölçerek sonuçlara varmış olmalıdır. Karşılıklı ticaret mukaveleleri de örneklerimize girebilir: Mesela, afyon üzerinde, tütün ürünü üzerinde onu yetiştiren diğer devletlerle anlaşmalar yapabiliriz. İstihsalimizi tahdit de edebiliriz, bunlar tazyiklerin ve dış tesirlerin zoruyla olmadıkça ve kendi görü-

şümüze göre ulusal faydamıza uygun bulundukça, istiklal anlamının bozulmasına sebep olmaz. Hariciyede anlaşmalar, paktlar, sınır müdafaalarında karşılıklı kararlar, ittifaklar, adliyede suçluları geri verme mukaveleleri, bunlar her devletin müşterek insanlık duygularına hizmet için ve bazen de içinde bulunan devletlerin müşterek faydaları için karşılıklı yapılır. Karşılıklı kararlarda (réciprocité'de) birbirine benzerlik de şart değildir. Çünkü dünyanın politik, kültürel ve ekonomik şartları her yerde birbirine uymaz.

İSTİKLALİ KORUMAK İÇİN

İstiklali korumak için, onu iyi anlamak ve hiç mübalatsızlık etmemek gerektir. İstiklal öyle derin bir duyarlık ile korunmak ister ki, küçük bir kenarından ufacık bir mubalatsızlık, onu yokedecek geniş yollar açar. İstiklal anlayışının ileri olduğu bir yurtta —bu duyarlığın yanında korunma tedbirleri de tamam olmak şartıyla— tecavüz etmek hiçbir devletin haddi değildir.

Dış bakımdan herhangi ehemmiyetsiz görünen bir işte bir kerre zaaf gösteren bir devlet, ondan sonra diğer devletlerin ardı arkası kesilmeyecek talep ve tazyikleriyle karşılaşır. Onun için istiklal mefhumunda en ufak meselelerde bile, ta baştan titiz ve duygulu olarak dayanmak gerektir. Sıkıntılı bir günü hoş geçirmek için saydığımız esasların birinden vazgeçme çığrı açılırsa, böyle bir laübalilikle istiklal titizliğinde suistimal kapısı aralık edilirse, bu kapı çok sürmez ardına kadar açılmaya mahkûmdur. Çünkü sizin karşınızda şerefli bir ulusun karşısında bulunup bulunmadığını tetkik etmekte olan yabancı, her şeyi, bu uğurda lazım olursa harbi de göze alacağınızı katiyen bilmelidir ki, devletinizin değil kapısına, kapısının tokmağına bile elini sürmeye cesaret edemesin. Yoksa sırasına göre ufak bir feragattan, parmağınızın ucunu teslim etmeye razı oluşunuzdan, yurt gövdesinin de o tahrip makinesine girip perişan olmasına razı olacağınız manasını çıkarabilir. Başta küçük görünen bir müsamahanın arkasından yüce bir tarihe malolmuş, milyonlar ve milyonlarca Türk kanı taşıyan insanların arasında yegâne müstakil devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin istiklali tehlikeye düşer.

Türkiye için bu tehlike hiçbir vakit doğmayacaktır, doğamıyacaktır. Ancak biz onu söz ve kelime olarak değil, canlarımızın derinliklerine yerleştirip besleyeceğimiz manalarıyla iyi tanıyalım. Bu mevzuyu bunun için böyle konuşuyoruz,

HULÛL YOLLARI

Arkadaşlar, istiklal üzerinde bir devletin varlığını açıktan ve zorla rahnedar edemiyeceğini gören devletlerin, kovaladıkları başka yollar vardır. Bu devletler bu yollarda hayli meslek sahibi, hayli usta olmuşlardır. Dediğim gibi Türkiye, tecrübelerin çeşitlerini görmüş, hayatın türlü fırtınaları içinde varlığını kurtarmış, daima uyanık ve daima ayakta duran bir devlettir. Fakat bunlara da dersimizde ders olarak yer vermek iyi olacaktır :

Türlü hulûl formülleri vardır; bu formüllere Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde sık sık rastlanmıştır. Eski tabiri kullanacağım; muslihane hulûl, hatta hulûlü muslihane... —Belki de bunun yeni karşılığını bizim dilimizde bulmak lazım gelmeyecektir— Muslihane hulûl, günün birinde, az veya çok zaman sonra orada kendisini hakkın sahibi olarak belli etmek için sathi görenlerin ölçüsüne göre istiklale dokunmadan yavaş yavaş içeriye girmek sistemidir.

Bunu nasıl yaparlar, size ders veren diğer arkadaşlarım, elbette diğer bahislerde de anlatacaklardır; hayır kurumları yaparlar, mektepler, dispanserler, hastaneler, kreşler, hatta gençlik evleri, kütüphaneler açarlar. Bütün bunların heyeti mecmuasiyle, yurdun bir gün istilasını düşündükleri bir noktasında bir sempati havası uyandırmaya çalışırlar.

Sonra antrprizler yaparlar; mesela elektriğinizi yapayım, karanlıkta oturmayınız, derler. O işi o zaman hemen başarmak için kasabanın, hususi idarenin parası olmayabilir... Bir centilmen öyle şartlar sunar ki, hesaplarsanız çok ucuzdur, hatta o paraya çıkmaz. Kabul ettiniz mi?.. Yarın onun yanına başka bir müessese kurarlar ve bu teşebbüsler devam eder.

ULUSLARARASI TEŞRİKİ MESAİ

Size bir başka ve daha yumuşak bir formülden bahsedeyim, bu da kandırıcı bir şeydir. Fakat bu da hakikatta istiklal için tehlikeli olmaktan, kalmayan bir hulûl yoludur .Buna uluslararası teşriki mesai «kolleborasyon enternasyonal» derler. Anlayışı ve kuvveti bir olan uluslar arasındaki türlü (işbirliği) formülü ile bu dediğim hulûl yolunun bir münasebeti yoktur.

Uluslararası teşriki mesai teklifi, kuvvetliden zayıfa gelince burada karşılıklı faydalarla birlik çalışma yolu yoktur. Onun yalnız adı teş-

riki mesaidir. Bol keseden ve iyi gibi görünen şartlarla şoseler, demiryolları, binalar yapmayı da teklif ederler. Bu yolda da müstakbel istilanın temellerini atmak ve kendileri için lazım olacak tesisleri kurmak kokusunu vaktinde sezmek gerektir.

EKONOMİK ve KÜLTÜREL YAYILMA

Bir başka formül de son yıllarda kulaklara çarpmaktadır : Kültürel ve ekonomik yayılma : (Expention). Bu söz —devlet adı söylemiyeceğim— dar bir sınır içinde yaşayıp, geniş topraklar elde etmek isteyenler tarafından ileri sürülmektedir. Güya, asla istila mevzubahis değildir. Hatta ne istifade ve ne de onur bakımından korkulacak bir şekil yoktur. Yayılmak isteyen ulus, yalnız kültürünü sokacak, böylelikle bir dostluk ve kendi lehine bir saygı yaratmadan başka bir gaye kovalamayacaktır.

Ekonomik yayılmaya gelince, bunun istiklal üzerine yapacağı tesirlerin ne kadar vahim olacağını esasen görmüş bulunuyoruz.

ULUSAL BİRLİK

Arkadaşlar, inkılap ve istiklali sayılı ders saatlerine sığabilecek çerçeve içinde gördük. Şimdi çok önemli saydığım mefhumlardan birini daha söyleyeceğim: Bu, içinde yaşadığımız yüzyılda, bütün bu aziz varlıkları kurtarıp koruyabilmek için en gerekli bir şarttır; bu, ulusal birliktir. Ulusal birlik demek, aklı ve şuuru yerinde olan, biri ötekini tamamlayan ve seven, biri ötekinin hakkını ve şerefini kollayan yurttaşların birliği ve beraberliğidir. Bu olmazsa inkılabın ve istiklalin koruyucusu olan büyük kütle yok demektir. Bizi dağıtmak isteyecekler, inan ve bilgilerimizin olgunluğundan, ümitlerini kesince, içimize ve aramıza ayrılığın zehrini sokmaya teşebbüs ederler. Onun için ulusal birliği, bugünkü Türk varlığına dayanak olan inkılap ve istiklalin yanında üçüncü bir mefhum olarak tanıyacak ve Türk varlığının bu üç kutsal sütun üzerinde istikbalin yüce göklerinde yükseleceğini nesilden nesile anlatacağız.

İstiklal bahsini bitirmeden önce, acı bir hatıraya temas edeceğim. İstiklal mefhumları bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun vaziyetinin ne kadar feci olduğunu hatırlarsınız, kısa bir cümle ile diyebiliriz ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun istiklali son zamanlarda hazin bir ha-

tıradan ibaret kalmıştır. İstiklal telakkisi o zamanki tabirlerle, namı hümayüne sikke darbı ve hutbe okunmasına kadar inmişti. Herhangi yabancı devlet elçiliği tercümanı, Babıâli'ye gelir, bugün bir tek kelimesinin telaffuzu bile bütün ulusu ayaklandıracak ve kanını dökmeye koşturacak bir meseleyi bir görüşmede devlet aleyhine halleder, padişahtan iradesini alır ve giderdi.

Müstakil olmayan bir devletin sınırı içinde yaşayan tek insan dahi onuru ile yaşayamaz. İstiklali yaralı diyarlara gittiğiniz zaman, bütün halkın başları önlerine düşük bir yığın olduğunu farkedersiniz. Bizim ulusal kavgalarımız esnasında düşman çizmeleri altında kalan yerlerde yaşayan bir kısım bahtsız yurttaşlar, kendi yurdu içinde esir olmanın acılarını tatmışlardır.

İstiklal de inkılap gibi yalnız kazanılmakla, kurtarılmakla, ebedi olarak yaşayamaz. İstiklal ve inkılap, bizim gibi büyük fırtınalardan çıkmış, hayatın örsü üstünde dövülmüş uluslar tarafından, onu tam olarak anlamakla, onu tam olarak korumaya fiilen hazır olmakla yaşatılabilir.

ATATÜRK'ÜN EMANETİ

Bir son söz olarak, Atatürk'ün, hepimizin Ulu Önderi'nin, iki büyük mefhumu, inkılap ve istiklali, size emanet ettiğini hatırlatırım. Onun sözlerini, kelime kelime, cümle cümle, siz benden daha iyi bilirsiniz. O, size, her şey bitti sanıldığı en düşkün zamanlarda bile onları koruyacak büyük kuvvetin, sizin asil kanınızda mevcut olduğunu söylemiştir.

Alınları yüksek, yüzleri ak olarak yetişiyorsunuz, size verilen yüce emaneti korumak için tahsil çağında aldığınız bilgiler yanında, ruhunuzu güzel duygular ile sıcak tutunuz. Bugünkü varlığımızın hararetini ancak bu yoldan ileri nesillere yetiştirebilirsiniz.

250 Lira